

Děti v ringu dnešního světa

Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let

Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání

Děti v ringu dnešního světa

Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let

První vydání, Praha 2012

Kolektiv autorů: Mgr. Miroslav Bocan, Mgr. Irena Hošková, Mgr. Tomáš Machalík, Ph.D.,
Mgr. Hana Maříková, Mgr. Adam Spálenský, Mgr. Jiří Zajíc

Odborná recenzentka: RNDr. Pavla Zieleniecová, CSc.

Jazyková a grafická úprava: Comunica, a. s., Pod Kotlářkou 3, 150 00 Praha 5

Tisk: Comunica, a. s., Pod Kotlářkou 3, 150 00 Praha 5

Náklad: 500 výtisků

Vydal Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a školské zařízení pro zájmové vzdělávání, Sámova 3, 101 00 Praha 10

Projekt „Klíče pro život – Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání“ (oblast Výzkumy)
www.kliceprozivot.cz, www.nidm.cz

Copyright © Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012
ISBN 978-80-87449-24-0

Děti v ringu dnešního světa

Hodnotové orientace dětí ve věku 6 až 15 let

Obsah

Pozvání.....	5
Východiska.....	6
RODINA	8
V jakých typech rodin žijí dnešní děti? V úplných, či neúplných?	8
K čemu vedou dnešní rodiče svoje děti?.....	12
V čem rodiče ovlivňují své děti?	13
Jak se děti v rodinách cítí?	14
Co děti chtějí změnit v rodině?.....	17
ŠKOLA	18
Škola a rodina – konkurence, nebo souhra?	18
Škola základ života?	18
Co jsou to kompetence a proč jsou důležité?.....	19
Jak vidí naše děti učitele?	20
Co děti ve škole baví a nebaví?	22
A co nuda a stres?	23
VOLNÝ ČAS	25
Neorganizovaný, a (proto) mimořádně důležitý čas.....	25
Kamarádi lžou, ale to nevadí... ..	31
Média? Média!	34
Ani čas trávený organizovaně nemusí být nuda.....	43
Kdy se děti nudí?.....	50
Shrnutí aneb Kdo se čemu věnuje ve volném čase?	52
HODNOTY	54
Co je pro děti důležité?	54
Co dětem vadí?	60
Komu se chtějí děti podobat?.....	62
Čeho chtějí děti v životě dosáhnout?	69
Má lež krátké nohy?.....	72
Štěstí	73
NEJDŮLEŽITĚJŠÍ FAKTOR	77
Rodina	80
Škola.....	84
Volný čas	86
Hodnoty	90
Závěr	97

Pozvání

Napadlo vás někdy, jak vypadá dnešní svět očima dvanáctiletého kluka nebo desetiletého děvčete? Co si o něm myslí patnáctiletá slečna nebo stejně starý chlapec? Co v něm pokládají za důležité? Jak prožívají svou situaci ve škole, v rodině, mezi kamarády? Na čem jim opravdu záleží – a proč?

Pokud máte ve svém okolí nebo dokonce v rodině děti a dospívající, možná jste se s nimi o tom někdy dali do řeči. Možná jste občas zabrousili na jejich blogy a s úžasem četli, co všechno tam svěřují sobě navzájem, ale také očím, které vůbec neznají. Každá taková výpověď je samozřejmě hodně subjektivní, jedinečná (a tím i cenná), ale současně platná možná jen právě pro svého autora.

Když chcete zjistit, jaké odpovědi na uvedené otázky mezi dětmi a mladými lidmi převládají, jaké trendy lze mezi nimi objevit, co je běžné a co naopak výjimečné – pak si musíte vypomoci dobře provedeným sociologickým výzkumem. Tedy vymyslet ty správné otázky, vybrat reprezentativní vzorek – takový, ve kterém budou respondenti přiměřeně zastoupeni z hlediska věku, pohlaví, rodinné situace, místa bydliště, získat od nich co nejpravdivější odpovědi a ty následně vyhodnotit. Dotazníky je navíc vhodné doplnit skupinovými rozhovory s dětmi a mladými lidmi – rovněž vybranými tak, aby reprezentovali své vrstevníky.

Tímto směrem se ubíral i projekt Klíče pro život zaměřený na oblast mimoškolního vzdělávání dětí a mládeže a podporu těch, kteří se jim při tom věnují. Tým Národního institutu dětí a mládeže vybral v roce 2010 ve spolupráci s agenturou Factum Invenio celkem 2 238 dětí a dospívajících ve třech věkových skupinách (6–9, 10–12, 13–15 let). Vzorek byl zvolen kvótním výběrem podle aktuálních údajů ČSÚ tak, aby byl dostatečně reprezentativní. Odborníci poté za pomoci dotazníku dětem položili řadu otázek, jejichž smyslem bylo najít odpovědi nejen na výše uvedené otázky, ale i na spoustu dalších¹. K doplnění získaných dat bylo realizováno 12 skupinových rozhovorů s dětmi z vybraného velkoměsta, jednoho většího moravského města a jedné obce na Táborsku, s cílem dozvědět se více než nabízejí odpovědi na otázky dotazníku. I tyto rozhovory byly podrobeny analýze a některé typické odpovědi jsou v dalším textu uváděny jako konkrétní doklady toho, jak dnešní děti mluví, myslí a cítí, co chtějí a očekávají. Jména dětí jsou s ohledem na zachování anonymity pozměněna.

Publikace, kterou držíte v ruce, se snaží zachytit hodnotový svět dnešních dětí. Jak ale chápat samotné hodnoty? Obecně nazýváme hodnotou to, co je pro člověka důležité. Ovšem mezi tím, co si člověk myslí, že je pro něj důležité, a tím, co je opravdu podstatné, může být ve skutečnosti někdy dost velký rozdíl. I na to je třeba brát zřetel při čtení následujících stránek. Každý z nás si totiž někdy sám o sobě dělá představy, které úplně neodpovídají tomu, jaký opravdu je. Zjišťování hodnot podle toho, co lidé sami o sobě říkají – tedy co uvedou do dotazníku, je tudíž dobrým ukazatelem toho, co si o sobě myslí, ale ne vždy toho, jací skutečně jsou. Vezmeme v úvahu známou skutečnost, že za posledních 20 let ve všech výzkumech hodnot vyšlo, že pro drtivou většinu lidí je u nás nejdůležitější hodnotou dobrá rodina. Jak to ale, že se tolik rodin rozpadá? Dnes končí rozvodem už víc než polovina uzavíraných manželství... Ukazuje se, že hodnoty mají přinejmenším dvojí a dosti různý charakter: jeden typ ukazuje, co by „mělo být“, takové hodnoty vyjadřují naše ideály. Druhý typ hodnot naopak zahrnuje to, co je pro nás opravdu důležité (aniž si to třeba uvědomujeme) – tedy to „co je“. Tato úskalí výzkumu hodnot platí i u dětí. Možná ještě výrazněji, neboť zvláště těch nejmladších se navíc na mnoho věcí nemůžete ptát tak přímo jako dospělých.

¹ Původní výzkumnou zprávu stejně jako elektronickou verzi této publikace a další výstupy naleznete na webových stránkách projektu Klíče pro život www.kliceprozivot.cz a v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

Pro lepší názornost těch nejdůležitějších a nejzajímavějších zjištění o našich dětech jsme do knihy zařadili přehledné grafy. Především k nim jednu důležitou poznámku. U každého z nich je rámeček, ve kterém písmeno „n“ znázorňuje počet dětí, které na danou otázku odpovídaly (např.: „n = 2 238“ znamená, že na otázku odpovídal každý člen vzorku). Když je „n“ nižší, znamená to, že graf znázorňuje odpovědi jenom určité skupiny dětí nebo do něj nemohly být zaneseny odpovědi všech. Tato situace nastává například tehdy, když je v otázce zohledněno vzdělání rodičů, ale část dětí jej v dotazníku neuvedla. Jejich odpovědi pak v takovémto grafu nemohly být pochopitelně zaznamenány.

Východiska

Při zjišťování obrysů vnitřního světa dětí a toho, co pokládají za důležité, jsme vycházeli ze samozřejmého faktu, že každý člověk, a tím spíše dítě, utváří svůj vnitřní svět v intenzivní interakci se světem vnějším – s tím, co jej obklopuje a zasahuje jeho prožívání i myšlení. Tento svět není z pohledu člověka jednolitou směsicí lidí, věcí a podnětů, nýbrž je tvořen z různých oblastí, z nichž některé hrají důležitější roli než jiné. Patří mezi ně sféra známého až domácího, charakterizovaná zpravidla skupinami blízkých osob, odkud čerpáme své jistoty a pocity bezpečí, oblast povinností stejně jako zábavy, a také (třebaže méně určitá) sféra hrozeb a nejistot. Při pohledu do dětského světa jsme si tento vnější prostor rozdělili na čtyři sféry, skrze něž jsme se na život, názory i prožívání dětí dívali. Naše zjištění z jednotlivých oblastí jsme na závěr doplnili výpověďmi dětí o tom, co pokládají za důležité samy pro sebe a svůj další život.

Na první pohled je zřejmé, že čtyři oblasti, kterými jsme se zvlášť podrobně zabývali, hrají v životě dětí opravdu základní roli. Také proto je pracovně nazýváme „klíčoví hráči“: Rodina, Škola, Kamarádi a Volný čas, kde jsme se zaměřili zejména na média a organizované mimoškolní aktivity.

Rodina je tradiční prostor života dětí a do nedávna nezpochybnovaný rozhodující faktor socializace dítěte – procesu, kdy se jedinec začleňuje do společnosti, stává se z něj její zodpovědný příslušník, který je schopný se nejen postarat o sebe, ale přispívá k rozvoji celku. V jakých rodinách dnes děti žijí? Co zjistíme, když se na rodinu budeme dívat jak skrze „tvrdá sociologická data“, tak očima dětí? Platí i dnes, že především prostřednictvím rodiny si dítě osvojuje pohled na svět a přejímá tvorbu hodnot? Jsou to i dnes rodiče, kteří stanovují dítěti onu první hranici toho, co je dobré, co je zlé, či přenáší na děti kulturní vzorce? Kde tuto svoji úlohu neztrácí rodina ani dnes, kde je oslabena a kde o ni naopak přichází? A pokud je rodina z tohoto prostoru vytěsňována, pak kým nebo čím? A jak to souvisí s věkem dítěte, vzděláním rodičů, jejich ekonomickou situací nebo místem bydliště?

Škola je prostředí, ve kterém děti tráví nejméně svého bdělého času, a to pět dní v týdnu. Povinně. O tom, že je to tak správně, by se ještě před nějakými deseti lety nepochybovalo. Není snad i dnes její role nepostradatelná? Pro dítě je přeci branou do společnosti, místem, kde získává či rozvíjí své znalosti a dovednosti, kde dochází k formování jeho osobnosti, kde se střetává se společenskými normami, učí se prosazovat své zájmy, hájí své názory, formuje a prezentuje své postoje, poznává, že jsou pravidla a určité zákonitosti, které jsou nezbytnou součástí života a jejichž respektování, dodržování či odmítání s sebou nese nutné důsledky. Navíc škola bývá jedním z prvních míst, kde se dítě setkává s nezávislým hodnocením své osoby, svých znalostí a dovedností učitelem, kamarády nebo spolužáky. Toto hodnocení už není založeno jen na emoční bázi, ale má objektivní kritéria. Takto to alespoň zpravidla vidí dospělí. Ale prožívají to stejně i děti? Čeho si na škole váží a co odmítají? Co jim vadí a co očekávají? Kolik času jim zabere příprava na školu? Jakou roli v jejich životě hrají učitelé? Dokáže vůbec dnešní škola konkurovat atraktivní nabídce informací a zábavy, která se na děti valí ze všech stran?

Kamarádi jsou dospělými často podceňováni, a přesto jsou pro život dětí naprosto zásadními partnery. Před časem jeden výzkum Junáka² ukázal, že druhou největší obavou dnešních rodičů v souvislosti s jejich dětmi je, že „se chytanou špatné party“. Jenomže právě o tomhle se rozhoduje již v mladším školním věku. Podle jakých kritérií si děti kamarády hledají? Čeho si na nich cení především? V čem si myslí, že je kamarádi ovlivňují – a v čem ne? Co spolu chtějí dělat? Mluví jim do toho rodiče?

Volný čas je doba, která nám zbývá po splnění všech našich povinností spojených se zaměstnáním či školní docházkou a dalších činnostech, které musíme nezbytně vykonávat (včetně spánku). Ve volném čase děláme vše na základě našeho dobrovolného rozhodnutí a vlastního zájmu. Úloze volného času je dnes připisována stále větší důležitost, zvláště u dětí a dospívajících, protože jim poskytuje prostor k poznávání sebe samého i vnějšího světa, umožňuje jim seberealizaci v nejrůznějších činnostech na základě vlastních potřeb a zájmů. Aktivní trávení volného času je výzvou k zábavě, relaxaci, učení se novým věcem a v případě dětí a mládeže působí často také jako vhodná prevence proti sklonům k rizikovým projevům chování. Takto bychom mohli dále pokračovat ve výčtu teorie, ale jak to vypadá v praxi? Při zkoumání fenoménu volného času jsme se zaměřili zvláště na tři skupiny otázek: S kým hlavně tráví děti svůj volný čas – a co při tom dělají? Jakou roli v životě dnešních dětí hrají média – zejména televize a internet? Jak se děti zapojují do různých mimoškolních volnočasových aktivit a jaký to má na ně vliv?

V průběhu přípravy výzkumného šetření jsme si stanovili předpoklady, jejichž pravdivost měla být na základě interpretace výsledků buďto potvrzena, nebo zamítnuta. Původní vějíř hypotéz byl značně široký, což je dáno také tím, že toho, co souvisí se životem našich dětí a je velice důležité i zajímavé, je mnoho. Přitom výzkumů, které by se tímto tématem zabývaly, je naopak zatím velmi málo. Nakonec jsme s ohledem na limity výzkumu a ve snaze o co největší srozumitelnost a tím i použitelnost výstupů stanovili následujících osm základních hypotéz.

1. Hodnotový svět dětí je zásadně určován životním stylem rodiny a ten je dán jejím společensko-ekonomickým postavením (socioekonomickým statusem) a vzděláním rodičů.
2. Děti z rodin s vyšším socioekonomickým statusem a děti rodičů s vyšším vzděláním tráví volný čas aktivněji a organizovaněji.
3. Životní priority dětí se odvíjejí od vzdělání jejich rodičů a socioekonomického postavení rodiny – děti rodičů s vyšším vzděláním a z rodin s vyšším socioekonomickým postavením se staví k životu pozitivněji a aktivněji.
4. Důležitost klíčových hráčů se proměňuje s věkem – pro nejmladší děti jsou nejdůležitější rodiče, s přibývajícím věkem výrazně stoupá vliv kamarádů a médií.
5. Stoupá důležitost internetu a dalších komunikačních nástrojů v životě dětí. S narůstajícím věkem dětí tato důležitost ještě roste, takže se jich nejstarší skupina vzdává hůře než televize.
6. S věkem se mění postoje dětí k učitelům a k prostředí školy obecně. Čím je dítě starší, tím méně pozitivně nahlíží na školu a vyučující pro něj stále méně představují zdroj jistoty a poznání.
7. Děti většinou verbálně zastávají „správné“ chování a hodnoty (Ihát je vždy špatné apod.), nicméně s věkem dochází k relativizaci těchto norem (Ihát je špatné, ale jsou výjimky...).
8. Děti, které aktivně tráví volný čas v organizacích poskytujících zájmové či neformální vzdělávání (organizované volnočasové aktivity v kroužcích, oddílech, klubech apod.), jsou v běžném životě subjektivně šťastnější a spokojenější.

Jaká jsou tedy naše zjištění?

² Výzkum *Sondy do světa skautů* realizoval Junák – svaz skautů a skautek ČR v roce 2003. Celá závěrečná zpráva je volně dostupná v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

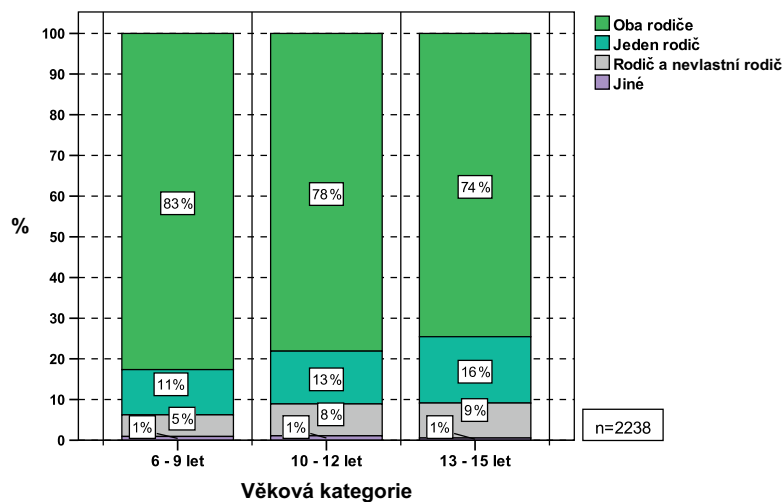
RODINA

Rodina má nejen zásadní vliv na děti, které v ní žijí, ale sama je též ovlivněna mnoha faktory. Provedený výzkum ukázal, že tím rozhodujícím je společensko-ekonomické postavení rodičů³ a jejich vzdělání. Jde o tak dominantní faktor, zasahující prakticky všechny roviny života dítěte, že jsme se rozhodli věnovat mu samostatnou kapitolu, v níž shrneme konkrétní podobu jeho vlivu. Tím vynikne, jak ohromnou váhu v našich poměrech tato skutečnost má. V ostatních kapitolách se z tohoto důvodu budeme vlivu společensko-ekonomického postavení a vzdělání rodičů na rozvoj dětí věnovat jen okrajově.

V jakých typech rodin žijí dnešní děti? V úplných, či neúplných?

Přestože se v České republice rozvádí téměř každé druhé manželství, přibližně tři čtvrtiny dětí žijí v tomto období nejpravděpodobněji s oběma rodiči. V následujícím grafu je v závislosti na věku znázorněn procentuální podíl dětí podle jejich odpovědí na otázku, v jakém typu rodiny žijí.

Graf č. 1 Rodinné zázemí a věk dítěte

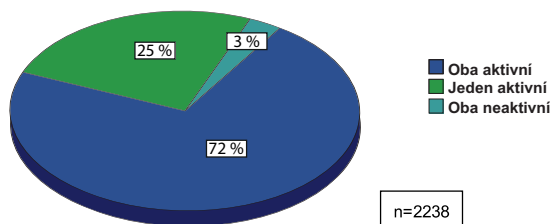
³ Výzkum pracoval se čtyřmi kategoriemi: rodina velmi dobře situovaná, spíše dobře situovaná, průměrně situovaná a spíše hůře nebo špatně situovaná (původní dvě skupiny: spíše hůře situovaná a velmi špatně situovaná byly sloučeny). Bližší charakteristiky podáváme v kapitole **Nejdůležitější faktor**.

Tento výsledek je na první pohled dost překvapující, pokud uvážíme, že podle údajů Českého statistického úřadu se u nás mimo manželství v posledních letech rodí přibližně třetina dětí a rozváděno je každé druhé manželství (ČSÚ 2010). Kromě toho je nutno podotknout, že jsme se dotazovali na to, s kým dítě v domácnosti žije, a ne zda jsou rodiče manželé. Pro naše zjištění tedy předkládáme následující vysvětlení, které už ale poněkud přesahuje rámec samotného výzkumu.

Předně jsou v dnešní době neformální svazky mladých lidí již všeobecně akceptovány. V oficiálních statistikách se tak objevují vysoké počty dětí narozených mimo manželství, ačkoli ty pak žijí s matkou i otcem, kteří „pouze“ nebyli oddáni. Dále lze vycházet z toho, že průměrná délka soužití partnerů v manželství před rozvodem je 12 let a minimálně třetina dětí se rodí do osmi měsíců po sňatku. Z toho lze odvodit, že námi sledované děti sice zatím žijí v úplné rodině, ale u významného procenta z nich se dá předpokládat, že k rozvodu rodičů teprve dojde. Navíc je pravděpodobné, že především některé mladší děti, které žijí s jedním vlastním a jedním nevlastním rodičem, úplně nerozlišují mezi svými biologickými a nebiologickými rodiči, zvláště tehdy, žije-li nebiologický rodič v rodině od útlého věku dítěte. Tyto děti pak mohly uvádět, že žijí s oběma rodiči místo toho, aby správně uvedly, že žijí s jedním vlastním a jedním nevlastním rodičem. A konečně je zde třeba uvést také faktor studu. Některé děti na otázku neodpověděly správně záměrně, přičemž starší děti se už tolik nestyděly.

Co se týče zaměstnanosti rodičů, získali jsme tyto výsledky:

Graf č. 2 Ekonomická aktivita rodičů

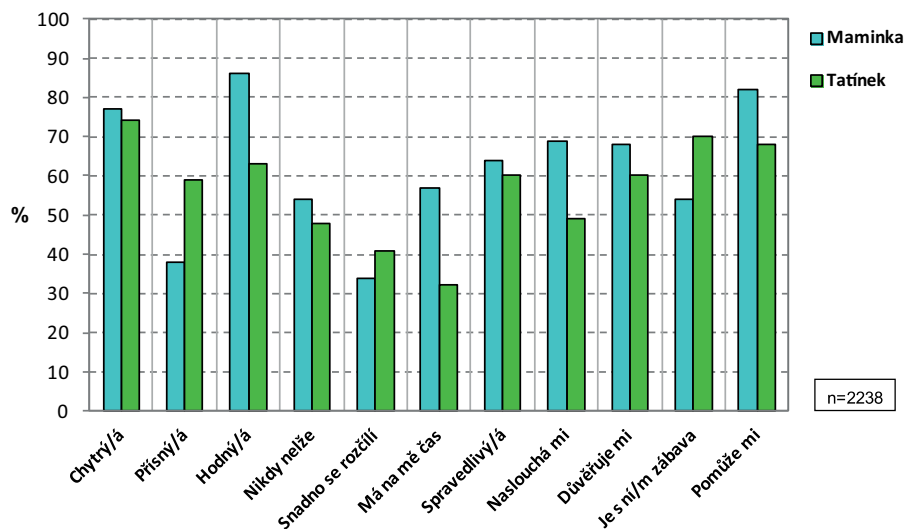

Ačkoliv se některé regiony České republiky potýkají s vysokou nezaměstnaností, tři čtvrtiny dětí žijí v rodinách, kde jsou oba rodiče ekonomicky aktivní. Jedna čtvrtina dětí pochází z rodin, kde je ekonomicky aktivní pouze jeden rodič, a minimální procento dětí žije v rodinách, ve kterých nikdo z rodičů nepracuje.

Jací jsou dnešní rodiče pohledem svých dětí?

Důležitým a zároveň pozitivním zjištěním je, že naprostá většina dětí z „běžných“ rodin si svých rodičů váží. Zároveň je pravdou, že většina dětí se na své rodiče dívá v leccems i kriticky. Následující graf znázorňuje procento dětí, které danou charakteristiku svým rodičům přisuzují.

Graf č. 3 Vlastnosti rodičů očima dětí

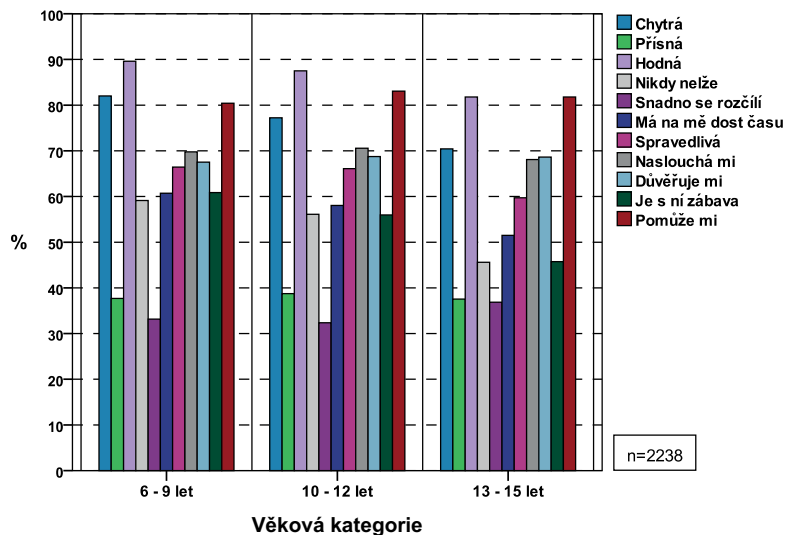

Téměř u všech vlastností se děti ve větší míře vyjadřovaly o svých matkách mnohem pozitivněji než v případě otců. Děti vnímají, že otec se snadněji rozcílí, je přísnější než matka a rozhodně na ně má výrazně méně času. Rozdíly jsou přitom v některých vlastnostech podstatné. Zatímco maminku děti vnímají nejvíce jako hodnou, téměř v devadesáti procentech případů, otce za hodné považuje pouze něco málo přes šedesát procent z nich. Tedy více než třetina dětí si o svých otcích nemyslí, že by byli hodní. Zároveň otce v porovnání s matkou vnímají mnohem více jako přísnějšího. Je také dobře vidět, že polovina otců není z pohledu dětí schopna svým dětem naslouchat. Pouhá třetina dětí si myslí, že na ně otcové mají dostatek času.

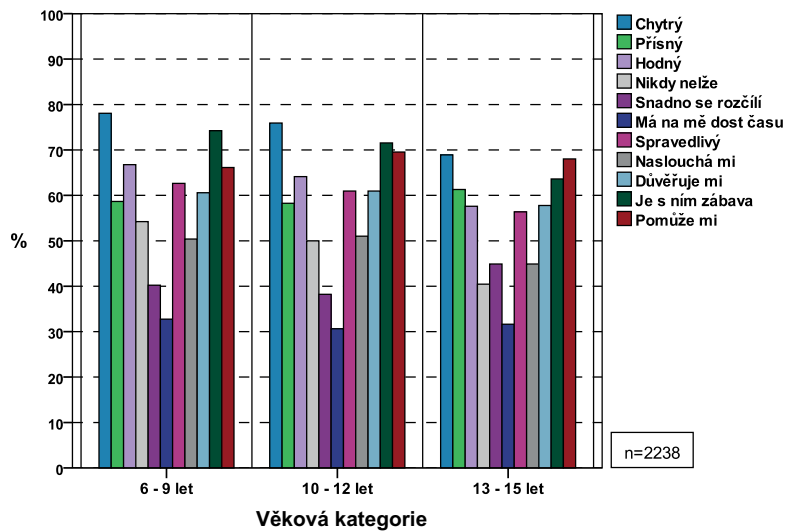
Vztah dětí k rodičům se ovšem s věkem mění. U starších dětí s nástupem puberty dochází k nárůstu autonomie jejich osobnosti a o rodičích, alespoň v případě některých vlastností, už nemají tak valné mínění jako mladší děti (6–9 let). S rostoucím věkem klesá jejich pocit, že by rodiče byli chytrí, hodní, zábavní, a naopak si děti stále častěji myslí, že zalžou.

V následujících grafech je znázorněn procentuální podíl dětí, které uvedly, že danou vlastnost jejich rodiče mají.

Graf č. 4 Vlastnosti maminky v souvislosti s věkem

Graf č. 5 Vlastnosti tatínka v souvislosti s věkem

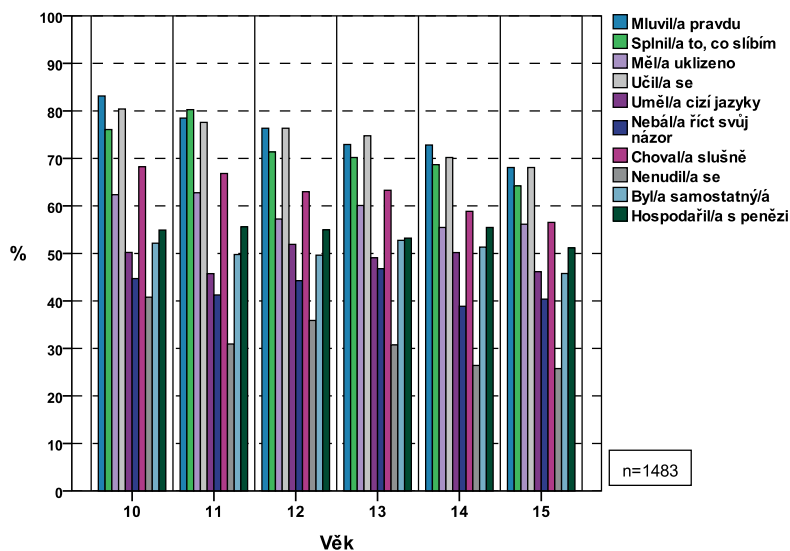
Pokud bychom tedy měli určit vlastnosti, které charakterizují dnešní rodiče, pro matku je ve vztahu k dítěti rozhodující to, že je hodná, ochotná pomoci, chytrá a schopná naslouchat. Jediné, co dítě vnímá pozitivněji na otci než na matce, je to, že s ním bývá větší zábava, i když je vnímán jako výrazně přísnější. Celkově tedy z toho vyplývá převažující obraz neautoritativní, ochránářské výchovy.

K čemu vedou dnešní rodiče svoje děti?

Tato otázka byla položena pouze starším dětem ve věku 10–15 let. I tak je třeba mít na paměti, že získaná data nám říkají to, co si o záměrech rodičů myslí jejich děti, nikoliv to, jací rodiče skutečně jsou nebo co by si přáli⁴.

Dětské představy znázorňuje následující graf, kde sloupce ukazují procentuální podíl dětí, které odpověděly „rozhodně ano“ na otázku, zdali je rodiče k danému postoji vedou.

Graf č. 6 Výchovné záměry rodičů očima jejich dětí v souvislosti s věkem

⁴ Výchovným prioritám rodičů jsou věnovány jiné výzkumy. Např. CVVM, kde jako nejdůležitější vlastnosti dětí byly uváděny hlavně pracovitost, pocit odpovědnosti, snaha uplatnit své schopnosti, ohleduplnost a nesobeckost.

Ve srovnání se zjištěním, že pouze menšina dětí si myslí, že jejich rodiče nikdy nelžou, vyznívá poněkud paradoxně to, že podle dětí záleží jejich rodičům právě nejvíce na tom, aby ony samy mluvily pravdu. Dnešní děti se také téměř ve všech případech domnívají, že rodiče je vedou k tomu, aby se chovaly slušně, učily se, měly ve svých věcech pořádek, tedy uklizeno. Ovšem již méně dětí (přibližně jedna čtvrtina) si myslí, že je rodiče podporují či vedou k tomu, aby se nebály vyjádřit svůj názor, uměly cizí jazyky nebo se ve volném čase nenudily. To, k čemu rodiče vedou své děti, ale samozřejmě záleží na mnoha faktorech jak na straně dítěte, tak na straně samotných rodičů.

Vzhledem k velmi vysokému počtu pozitivních odpovědí v případě dotázaných dětí a velmi malým rozdílům vzhledem k dalším charakteristikám je možné domnívat se, že se do určité míry jedná o stylizaci. Děti nejsou schopné posoudit, na kolik se skutečně jedná o postoje samotných rodičů a do jaké míry jsou to jakési vnější všeobecně platné etické a společenské standardy.

Otázka: Myslíte, že vám rodiče dali do života něco důležitého? Třeba nějakou vlastnost nebo vás vedou celý život k něčemu...?

Martina (13–15 let): Určitě dobrý vzhovávání, prostě že... nevím, jak to popsat... takový ty základy prostě...

Lenka (13–15 let): No asi taky to vzhovávání... no nevím, asi abych se snažila mít pořádek za cíl, víc než můžu dokázat, protože tím pádem se ženu dopředu, a pak to třeba i dokážu, ale hlavně abych šla pořádek dál a nevzdávala nic předem.

Pavla (10–12 let): Mám přináší zdraví, pravidla, prostě nás připravují na ten život, až budeme dospělí a budeme to učit ty další.

Na základě odpovědí dětí lze navrhnout rozdělení výchovného přístupu rodičů do dvou oblastí.

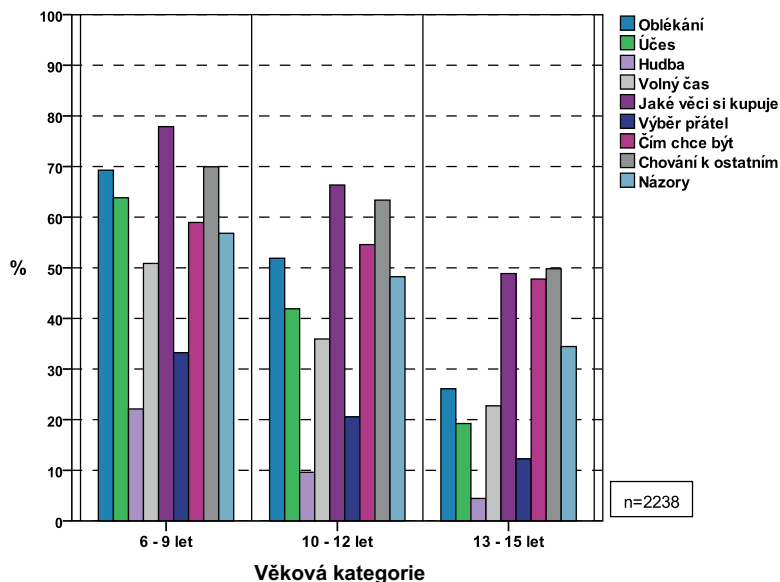
- První klade důraz na výchovu k sebevědomí a sebeprosazení (učit se, nenudit se, nebát se říkat svůj názor, samostatnost, hospodaření s penězi, umět cizí jazyky). Tyto výchovné důrazy rodičů jsou nepatrně méně rozšířené než důrazy zahrnuté do druhého, níže uvedeného přístupu. Jak uvidíme později, hraje zde podstatnou roli i postavení a vzdělání rodičů.
- Druhý styl charakterizuje výchovu k morálním a sociálním hodnotám (mluvit pravdu, splnit, co slíbí, mít uklizeno, chovat se slušně a být ohleduplný). Tato oblast pojímá nároky rodičů, které jsou všeobecně velmi rozšířené. Na jedné straně se jedná o jakási univerzální mravní pravidla uznávaná napříč věkovými, sociálními i jinými kategoriemi (jako je nelhat, plnit sliby), na straně druhé zahrnuje do jisté míry konzervativní postoje, které mají dítěti usnadnit interakci s jeho sociálním okolím (chovat se slušně a být zdvořilý).

V čem rodiče ovlivňují své děti?

Z předchozího textu je vidět, že rodiče jsou pro děti nepochybně významnou autoritou a mravním vzorem pro jejich jednání. Se vzrůstajícím věkem dítěte vliv rodičů ovšem zcela očekávaně ve všech oblastech klesá, a to nejčastěji na úkor kamarádů a vrstevníků a také v návaznosti na stoupající vlastní nezávislost.

Jak to vnímají samotné děti, ukazuje následující graf, ve kterém jednotlivé sloupečky vyjadřují procento dětí, jež jsou přesvědčené, že v uvedené záležitosti na ně rodiče mají vliv. Kde je tedy podle dětí vliv rodičů největší?

Graf č. 7 V čem si děti myslí, že je rodiče ovlivňují v souvislosti s věkem

Děti si myslí, že největší vliv mají rodiče na to, jaké věci si kupují. Dále se podle nich působení rodičů promítá do toho, jak se chovají k ostatním anebo čím se chtějí v životě stát, a také ve formování jejich názorů. V podobné míře rodiče na své děti působí také v případě výběru oblečení a účesu. Ačkoliv se vliv rodičů s věkem postupně snižuje, stále jsou rozhodujícími vzory pro přibližně polovinu dětí ve věku 13–15 let v tom, jak se chovat k ostatním a také čím chtějí v budoucnu být.

Děti se naopak domnívají, že nejméně jsou rodiči (a vlastně i kýmkoliv) ovlivňováni v případě výběru hudby, ale i kamarádů a svých názorů. Je otázka, zda si v těchto důležitých oblastech děti vliv rodičů neuvědomují, nebo je rodiče opravdu nemají. Pravděpodobné je, že ve skutečnosti platí oboje.

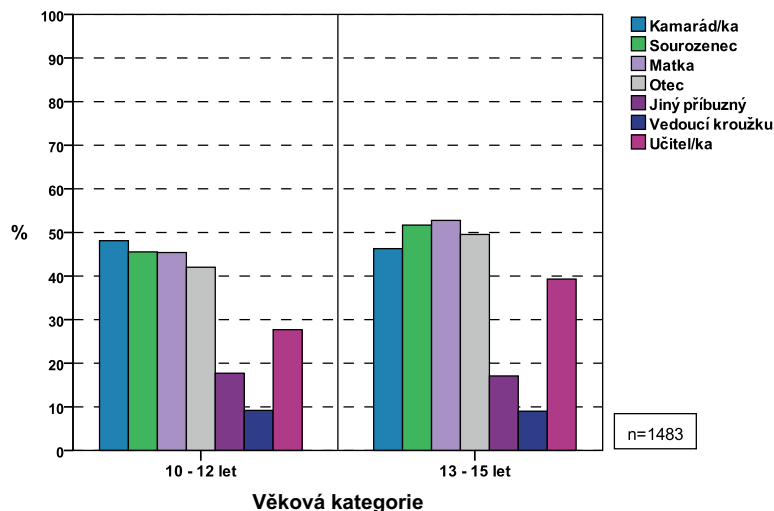
Jak se děti v rodinách cítí?

Odpověď nejprve budeme hledat skrze dvě konkrétní položky, které celkový pocit dítěte z vlastní rodiny podstatně určují:

- s kým má konflikty a jak často,
- komu se může svěřit.

Co se týče konfliktů, pak situaci dobře popisuje následující graf, kde určité procento dětí ve věku 10–15 let uvádělo, že se s dotyčnou osobou dostává často nebo alespoň občas do konfliktů (pro zajímavost je uvedeno i srovnání s některými dalšími osobami, které už do rodiny nepatří).

Graf č. 8 Konflikty v souvislosti s věkem

Skutečnost, že zvláště v pozdějším věku dítěte patří matka mezi osoby, se kterými přicházejí děti do sporu nejčastěji, může být poněkud překvapivá, zvláště pak v souvislosti se zjištěním, že naprostá většina dětí uváděla, že maminka je hodná. Ovšem je třeba si uvědomit, že k častým konfliktům zde dochází především proto, že s matkou jsou děti většinou také nejčastěji v interakci, má na ně nejvíce výchovných požadavků a opakovaně s ní řeší problémy všeho druhu. S matkou mají také častěji konflikt dívky než chlapci, a to především z důvodu vymezování se vůči její autoritě, ale i díky vzájemné rivalitě. Toto zjištění však nemusí mít jen negativní kontext. Dítě se prostřednictvím konfliktních situací učí prosazovat svůj názor, ale i vzájemné toleranci a respektu k názorům ostatních, učí se dělat kompromisy a přejímat zodpovědnost za své chování. Typickým příkladem může být povinnost nejprve napsat úkol a pak se věnovat zálibám nebo v případě starších dětí určení hodiny pro návrat domů z pobytu venku. Konflikty se sourozenci vznikají z podobných důvodů jako s matkou, tedy především díky velmi časté interakci, děti jim přitom připisují velkou důležitost a vnímají je značně intenzivně.

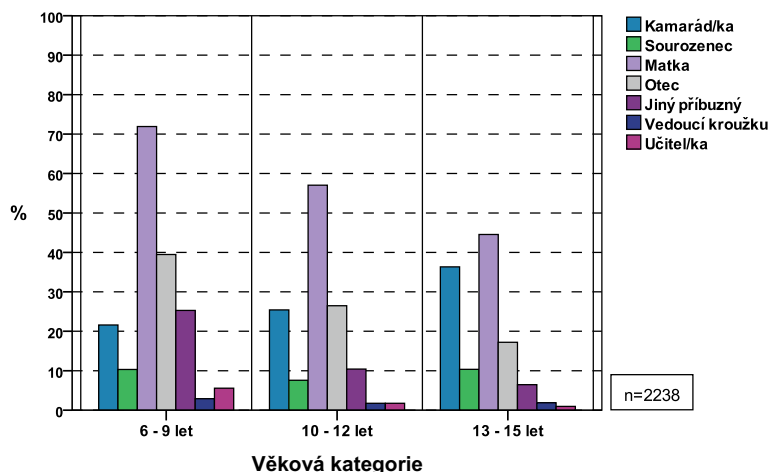
Tibor (10–12 let): *Mě potrestá táta, když se rvu s bráchou nebo třeba večer, brácha je na mé straně, já mu říkám, jdi dál, on nic, tak ho posunu a on mě mlátí, tak jeden jde spát jinam a jeden v pokojíčku.*

Fanda (10–12 let): *Já mám mladší sourozence a ty mě někdy tak dopálej, že jim jednu bouchnu, a samozřejmě mě rodiče musí pak potrestat. A říknou, oni jsou ještě malí...*

Monika (10–12 let): *Já bych vyměnila svoji ségru za moji nejlepší kámošku, protože ségra mě furt mlátí a ani si s ní moc nevyhrajou.*

Ačkoliv mají děti s matkou časté konflikty, je to na druhé straně osoba, které se nejčastěji svěřují. I tato skutečnost svědčí o tom, že konflikty s matkou jsou vlastně jen běžné rozpory, které jako konflikt vnímají především samotné děti. Mezi další osoby, kterým se děti svěřují, patří otec a kamarád/ka. Je pochopitelné, že s věkem dítěte úloha matky v tomto ohledu klesá a na důležitosti nabývá kamarád/ka. Přehledně to vyjadřuje následující graf, kde v závislosti na věku děti uváděly, komu se často svěřují.

Graf č. 9 Osoba, které se děti svěřují v souvislosti s věkem

Děti byly také dotazovány na to, jak příjemně se cítí ve své rodině, oč se jejich rodiče zajímají a jaké mají soukromí. Celkově se dá říci, že nejpříjemněji se v rodině cítí děti ve věku 10–12 let. Jejich rodiče se více zajímají o jejich názory, výsledky ve škole a také mají přehled o tom, co dělají ve volném čase. U dětí po 13. roce věku nastává postupný nárůst jejich autonomie, což samozřejmě souvisí i s nástupem puberty. Rodiče se sice zajímají o jejich školní výsledky, neboť jsou v období, kdy se rozhodují, na jakou střední školu půjdou, ale již méně vědí, co dělají ve volném čase. To je dáno tím, že v tomto věku opouštějí děti organizovanou volnočasovou činnost (kroužky, oddíly apod.) a volný čas tráví především s kamarády „někde venku“.

V tom, jak se v rodině cítí chlapci a děvčata, není výraznější rozdíl. Přesto ale můžeme konstatovat, že dívky si oproti chlapcům o něco častěji myslí, že rodičům záleží na školních výsledcích, více se zajímají o to, co dělají ve volném čase, a mají více povinností. Dívky se také dle našeho výzkumu celkově v rodině cítí příjemněji než chlapci.

Co děti chtějí změnit v rodině?

Žofie (13–15 let): *Já bych nic neměnila, jen aby se rodiče přestali hádat.*

Amálka (6–9 let): *Aby se máma s tátou tolik nehádali.*

Toto je nejtýpější jev, který by si děti přály změnit v rodině. Ačkoliv si to možná mnozí z nás neuvědomují, děti jsou velice citlivé na rozpory mezi rodiči. Domácí krize mezi dospělými dětem totiž zásadně zpochybňují jistotu domova. V přání, aby doma ustaly hádky či konflikty mezi rodiči, je tedy možno vidět volání dětí po znovunastolení domova jako krajiny bezpečí a jistoty.

Otázka: *Co byste chtěli ve své rodině a u svých rodičů změnit?*

Eva (6–9 let): *Aby nepřišli vždycky večer, ale aby přišli vždycky odpoledne.*

Láďa (10–12 let): *Abysme spolu mohli strávit víc času.*

Jak již bylo výše popsáno, děti se velmi často domnívají, že jejich rodiče na ně nemají dostatek času (především pak otec) nebo že jim příliš nenaslouchají. Tyto skutečnosti uváděly děti ve všech věkových kategoriích, nejvíce pak děti ve věku 13–15 let. Překvapivé tedy je, že si na tento fakt stěžují právě i starší děti, u kterých by se dalo spíše očekávat, že s nárůstem jejich autonomie, kdy tráví čas nejraději s kamarády a snaží se vymanit z vlivu rodičů, tomu bude spíše naopak.

Jaké hlavní poselství nám tedy sdělují děti o svých rodinách?

- Děti mezi 6–15 rokem vyrůstají převážně v úplné rodině.
- Matky jsou dětmi ve srovnání s otci hodnoceny výrazně pozitivněji v celé řadě ukazatelů; jejich angažovanost v péči a výchově dítěte je o mnoho vyšší než u otců, o němž si většina dětí myslí, že na ně nemá čas.
- Více jak třetina dětí nepovažuje své otce za hodné.
- Podle poloviny dětí maminka občas lže a podle většiny tak činí i jejich otec.
- Děti se domnívají, že rodiče je nejčastěji vedou k tomu, aby byli pravdomluvné, čestné a pořádkumilovné.
- Děti si myslí, že rodiče na ně mají vliv tehdy, když se jedná o kupování věcí, chování ke druhým a jejich budoucnost. Naopak velmi malý vliv děti rodičům přisuzují při výběru kamarádů.
- Nejčastěji by děti chtěly v rodinách změnit to, aby nedocházelo ke konfliktním situacím mezi rodiči (hádky apod.).

ŠKOLA

Zejména první roky školní docházky jsou absolutní změnou v každodennosti dítěte, mění se náplň a také smysl trávení času. Hra bez výsledného efektu se přeměňuje ve hru s pevnými pravidly a následnou klasifikaci jejich výsledků. Škola tedy v životě dítěte reprezentuje svět s jeho pravidly, požadavky, názorovou pluralitou a – určitou tvrdostí. Dítě nejpozději vstupem do školy vychází z prostoru bezpečí a nepodmíněné lásky do „širého světa“, kde bude už vždycky posuzováno i těmi, kteří ho nebudou pokládat za vlastního. Jak se s tím vyrovná? To podstatně určí i jeho vlastní rodina.

Škola a rodina – konkurence, nebo souhra?

„Je-li rodina vůči škole vstřícná a škola dobře rozumí náročnosti takovéto změny, pak dítě tato změna baví a rádo ji podstupuje. Odhaluje v ní něco dobrodružného a poutavého. Nově poznává i samo sebe, s hrdostí zjišťuje, co už dokáže, kam až sahají jeho schopnosti a síly. Pojílí se s tím vším úspěch, ocenění a dobré postavení, pak je zdárně nastoupena nová, vyšší fáze socializace. Jestliže se zde ale dítě setkává s traumaty, tresty, ponížením, neúspěchy apod., vede tento obrat v jeho socializaci ke strachu z toho, jak život půjde dál a k blokování jeho motivace sociálně se vyvíjet mimo projektivní rodinný kruh.“

(prof. Zdeněk Helus)

Pro zdravý vývoj dítěte se jeví potřeba společného výchovného působení rodiny a školy jako zcela zásadní. Často se ale i v rodině mohou mezi partnery projevit rozdílné názory na výchovu a způsoby řešení vzniklých situací, nesoulad ve výchovných stylech či odlišné názory na práva a povinnosti dítěte. Pokud nedojde k dohodě mezi rodiči a dítě je zmítáno mezi dvěma výchovnými přístupy, kdy se čas od času upne k jednomu či druhému, jistě se to neblaze projeví na jeho životě. Problém se může dále prohloubit v momentě, kdy se začne projevovat také výchovný vliv školy. Zvláště na druhém stupni základní školy může dojít ke střetu hned několika výchovných stylů a autorit. Pokud by měl učitel v případech, kdy rodinné prostředí není optimální, nahrazovat autoritu rodičovskou, může se jednat o řešení spojené se značnými riziky. Společná komunikace všech zúčastněných a hledání cesty pro jednotné působení je optimálním, i když bohužel ne zcela obvyklým východiskem. Pokud se cesta společného působení na dítě nenajde a každý z aktérů jej táhne na svou stranu, dostává se dítě do nezáviděníhodné situace a jeho zdravý vývoj může být ohrožen.

Škola základ života?

Ačkoli jsme výzkumem zjistili, že děti školu vnímají víceméně jako nutnou povinnost, o důležitosti a smyslu školní docházky byly přesvědčeny téměř všechny. Důležitost vzdělání byla znatelná i z odpovědí dětí na otázku, čeho by chtěly v životě dosáhnout. Jako jednu ze svých priorit uváděly právě dosažení co nejvyššího stupně vzdělání, které jim zaručí kvalitní a spokojený život.

Libor (13–15 let): *Myslím, že nám škola dala hodně vzdělání... Budeme moct dosáhnout nějaké práce, u které budem šťastní pro budoucí život.*

Pepa (10–12 let): *Budem toho hodně vědět... Můžu být zvěrolékařem.*

Jára (10–12 let): *Základy, základy... na kterejch můžeme stavět svůj život.*

Daniela (10–12 let): *Tak já si taky myslím, že nám dala ty zkušenosti a že s těmi vědomostmi můžeme něčeho dosáhnout. A pak taky to prostředí, že jsme jako lidi.*

Lexa (6–9 let): *Oni nás naučí všude něco jiného. Třeba na kroužku nás naučí nějaký sport, ve škole nás naučí počítat, číst a psát a rodiče, ti zase něco vysvětlí líp než paní učitelka, protože paní učitelka se musí věnovat všem dětem a ne jen jednomu.*

Jonáš (13–15 let): *Naučíme se práci ve skupinách, mluvit, naučíme se vyjadřovat; je to vklad do života.*

Děti vnímají, že smyslem a cílem vzdělávání není jen osvojit si látku jednotlivých vzdělávacích předmětů, ale také získat takové znalosti a dovednosti, které jim pomohou uplatnit jejich schopnosti, formulovat postoje, lépe se orientovat a především umět „být“ ve společnosti.

Co jsou to kompetence a proč jsou důležité?

V posledních desetiletích se ve výchově (jistě i pod tlakem čím dál tím náročnějšího konkurenčního pracovního prostředí) prosazuje přístup, který klade důraz na schopnost mít v tom, co člověk dělá, opravdové výsledky. Nejde jen o to chtít a dělat „správné věci“, ale také o to „dělat je správně“ – tedy tak, aby výsledky našeho snažení byly dobře použitelné. Cestou k tomu jsou zpravidla vědomosti, dovednosti (= umět něco udělat) a postoje, které člověka vedou k tomu, aby se o něco takového vůbec snažil. **Spojení vědomostí, dovedností a postojů**, které vede k žádoucímu cíli, se nazývá **kompetence**.

V souvislosti s dětmi a jejich školní docházkou jde primárně o to, aby dítě bylo schopno učit se učit, řešit problémy, komunikovat, osvojilo si jak kompetence sociální a personální, tak i kompetence občanské či pracovní. V našem výzkumu, zejména při skupinových rozhovorech, nám v souvislosti s některými kompetencemi a přínosem školy děti sdělily leccos zajímavého.

Konkrétní **kompetence z oblasti učení** jsou spojeny se způsoby vhodného a efektivního učení, metod, strategií a organizace. Každé dítě navštěvující základní školu by mělo chápat smysl a cíle učení, mít k němu pozitivní vztah a umět kriticky zhodnotit své výsledky. Děti vypovídaly, že ihned po návratu ze školy či zájmové aktivity si připravují věci na druhý den a plní domácí úkoly (k tomu se ještě vrátíme v další kapitole). Z toho plyne, že jsou většinou zvyklé pracovat v naplánovaném časovém úseku. Nevypovídá to ale o tom, zda je jejich příprava skutečně efektivní, zvolený způsob přípravy ten nejlepší a výsledky přípravy odpovídají zadání a vynaložené námaze a času. Často slyšíme, že se dítě připravuje každý den a že není možné, že něco neumělo. Pak je důležité, aby učitel poradil rodičům či dítěti a rodič ověřil, zda si dítě skutečně osvojilo umění učit se.

Komunikativní kompetence jsou velice úzce spojené s kompetencemi jazykovými, ty se rozvíjejí pod vlivem rodiny, školy, médií i vrstevnické skupiny. Děti tak během školní docházky vědí stále více o struktuře jazyka a o způsobu jeho užití, jejich slovník se obohacuje o specifické výrazy a pojmy. Již jsme citovali odpověď čtrnáctiletého Jonáše na dotaz – *Co vám dala škola do života: „Naučíme se práci ve skupinách, mluvit, naučíme se vyjadřovat.“*

Rozvoj **sociálních a personálních kompetencí** ve školním věku je dán novými vztahy s různými lidmi, učiteli a vrstevníky. Úspěch či neúspěch v životě je často spojován s tím, jaké jsme schopni navázat vztahy, jak vystupujeme v rámci skupiny, jaké přijímáme role, jak přijímáme i dáváme pomoc, jak si jeden druhého vážíme, jak sebe i druhé oceňujeme, jak oceňujeme práci svou i práci druhého, jak vůbec umíme spolupracovat či pracovat v týmu.

Láďa (10–12 let): *Škola mě ovlivnila ve všem. Třeba dřív, když jsem byl v kolektivu, tak jsem se necítil moc dobře, a teďka je to pro mě jednodušší.*

S kompetencemi sociálními a personálními úzce souvisejí **kompetence občanské**. Ty jsou spojené se vzájemným respektováním hodnot druhých, chápání základních principů, na nichž spočívají zákony a společenské normy. Jsou prezentovány našimi postoji ke společnosti, kultuře, historii, tradicím, životnímu prostředí, odlišností, hodnotám. Povědomí dětí o společensko-politické situaci ve světě je v určitých oblastech neúplné a bez vzájemných souvislostí. Nejčastěji se vyjadřovaly k problému nerovnoměrného rozložení bohatství na světě, ale v oblasti politiky či v národnostně-etnických problémech se neorientovaly.

Potvrdila se tendence, kterou známe i z jiných výzkumů (například *Informovanost a participace mládeže*, NIDM 2009)⁵, že děti i mladí lidé se politickým děním ve výrazné většině zabývat nechtějí, neboť to, co k nim z politického prostoru (zejména z médií, ale i z rozhovorů dospělých) proniká, je pro ně nesrozumitelné a současně ani nemají představu, jak by to mohli změnit.

Na rozdíl od vědomostí z oblasti politiky děti projevily svou angažovanost na poli ekologie a environmentálních problémů. Většina starších vnímala ekologii jako závažné téma, které je potřeba řešit především pro lepší budoucnost. Získané kompetence dokreslují odpovědi dětí na otázku, co by chtěly na planetě změnit, kdyby mohly. Hned po ekologických změnách se nejčastěji objevovalo přání, aby nebyly války.

Sára (13–15 let): *Rozhodně bych přišla na nějaký jiný zdroj surovin, aby se státy nenapadaly kvůli nerostnému bohatství, aby auta nejezdila na benzín.*

Honza (6–9 let): *Auta bych dal na jiný pohon, elektrárny bych nějak vyřešil, a aby nedocházelo často k válkám.*

Jak vidí naše děti učitele?

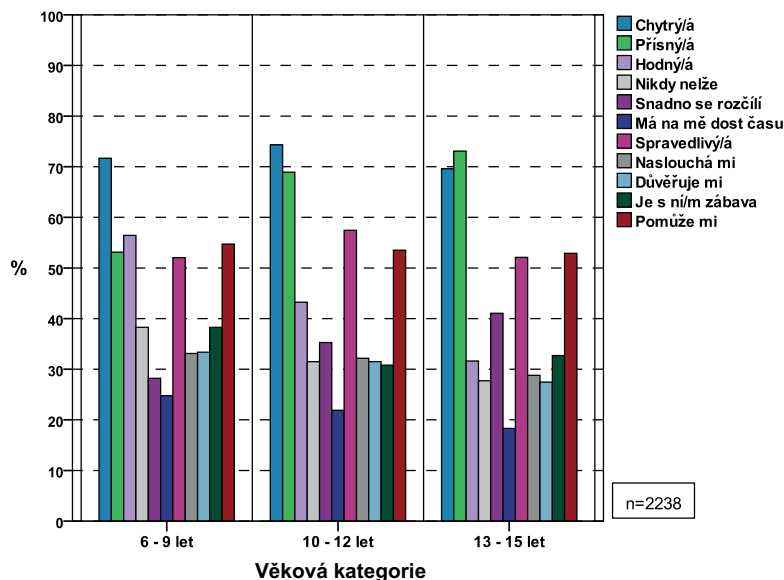
Je známo, že učitelé se dlouhodobě umisťují mezi prvními pěti profesemi, kterých si Češi váží nejvíce. Současně ale sami učitelé mívají pocit právě opačný, a tedy, že si jich dnes už skoro nikdo neváží. Dokládají to nejen podprůměrnými platy v rámci Evropské unie, ale častými konflikty s rodiči žáků, kdy jim například dobře situovaní rodiče dávají najevo, že je nehodlají respektovat a že mají dost prostředků na to, aby si prosadili svou. Navíc je čím dál tím běžnější, že do škol přicházejí děti, které nejsou vybavené ani těmi nezákladnějšími kompetencemi k poslušnosti, pořádku a schopnosti soustředit se.

A co žáci? S příchodem do školy dítě přijímá novou sociální roli, právě roli žáka, na kterého je kladena celá řada nových nároků. Tyto požadavky jsou nutnou součástí výchovně vzdělávacího procesu, jehož prostředníky jsou učitelé. Postavení pedagogů ve školních třídách je přitom závislé nejen na jejich postavení vůči řediteli a kolegům, ale i na vztahu žáků k nim. Učitelé potřebují zpětnou vazbu, kterou jim žáci dávají v podobě svých výsledků i vzájemných vztahů. Ve vztahu žák – učitel tedy dochází k denní interakci, jež se dá rozdělit do tří typů. Dvojice pedagog – žák může spolupracovat, což je určitě ideální, soutěžit nebo být ve vzájemném konfliktu. Jakým směrem se vztah vyvine v konkrétním případě, to určují také osobnostní rysy pedagoga či jeho pedagogický styl. Vzájemná důvěra je přitom nezbytnou podmínkou úspěchu. Jaký je tedy současný pohled dětí na učitele?

⁵ Výzkumná zpráva volně dostupná na stránkách projektu Klíče pro život www.kliceprozivot.cz a v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

Ve svých odpovědích je děti hodnotily podle stejných kritérií jako své rodiče (v grafu je znázorněn procentuální podíl dětí, které uvedly, že danou vlastnost jejich třídní učitel/ka má).

Graf č. 10 Vlastnosti vyučujících očima dětí v souvislosti s věkem

Vidíme, že pokud jde o pozitivní vlastnosti, většina dětí pokládá své pedagogy za chytré, spravedlivé, ochotné jim pomoci a příliš se nerozcilující, přičemž s věkem dětí se takové pozitivní hodnocení zhoršuje. V žádné z těchto vlastností ale nejsou v očích dětí lepší než jejich rodiče (nejsou například ani chytřejší).

Na druhé straně se většina dětí domnívá, že pedagogové na ně nemají příliš času, nenaslouchají jim, příliš jim nedůvěřují, občas zalžou a není s nimi zábava. S rostoucím věkem se přitom ještě zvyšuje počet dětí, které své učitele v těchto charakteristikách hodnotí záporně. Sem je možno zařadit i skutečnost, že čím jsou děti starší, tím výrazněji vnímají učitele jako přísné (v nejstarší skupině až 72% dětí) a myslí si, že se snadněji rozcílí (vzrůst o 15% oproti nejmladším). Je vidět, že interakce mnohých učitelů s žáky je zatížena negativními rysy.

Kromě vlivu, jaký na hodnocení učitelů má společensko-ekonomické postavení a vzdělání rodičů (kterému se budeme věnovat v samostatné kapitole), se projeví ještě další skutečnosti. Pedagogové jsou pozitivněji vnímáni spíše dívkami než chlapci. Děvčata si oproti chlapcům častěji myslí, že jejich pedagogové jsou hodnější, pravdomluvnější a spravedlivější. Zatímco ve věku 6–9 let označilo pedagogy jako hodné téměř 55% dětí, ve věku 13–15 let je tomu tak již u pouhých 32% respondentů. Tento fakt může být způsoben skutečností, že učitel přichází méně do konfliktu s menšími dětmi než s dospívajícími jedinci, jejichž chování může být v tomto období problematictější. Zde také nemalou roli hraje vztah malého školáka (6–9 let) k učiteli. Ten mívá v období mladšího školního věku osobní charakter a je založen na osobní citové vazbě. Z výpovědí dětí vyplývá, že vzájemná důvěra, pocit jistoty a bezpečí ve škole s věkem u dětí klesá.

Výroky, které jsme zaznamenali při skupinových rozhovorech, dokazují, že děti jsou velice citlivé k celkovému nasazení a nadšení pedagogů. Pokud vycítí, že učitele práce netěší, většinou přestávají projevovat zájem o vyučovaný předmět. Následující výroky dětí ze skupinových rozhovorů jsou typické:

Johanka (13–15 let): *Paní učitelka má neprofesionální chování vůči žákům a někteří učitelé jsou zoufalí z toho, že musí učit.*
 Jolana, Štěpán, Martin, Sára (13 a 14 let): *Paní učitelka špatně učí, ona nám shazuje sebevědomí, občas je i rasistická.*
 Klára (10–12 let): *Já bych vyměnila některé učitele, jsou strašní.*

Co děti ve škole baví a nebaví?

Děti se často shodovaly jak v odpovědích na otázku, co je ve škole opravdu baví, tak i na tom co je ve škole nebaví, netěší. Pokud šlo o kladné hodnocení, pak nejčastěji zmiňovaly kamarády a přestávky, někdy i konkrétní školní předmět.

Otázka: *Kdybyste měli vybrat jednu věc, která vás ve škole opravdu baví?*

Karel (13–15 let): *Tak já nevím, moc věcí mě ve škole opravdu nebaví. Jenom prostě přestávky.*

Karolína (13–15 let): *Já mám nejraději zeměpis, protože tam si můžem dělat, co chceme... a taky se mi líbí filmová hodina... a přestávky.*

Marie (13–15 let): *Mě nejvíc baví hudba, jelikož tam si můžeme říkat, co nás nejvíc baví, co posloucháme za hudbu, a ještě paní učitelka třídí.*

Štěpán (13–15 let): *Mě nejvíc baví, že tu mám ty kámoše a tělák.*

Tonda (13–15 let): *Mě přestávky a předměty, u kterých nemusíš moc přemýšlet.*

Adéla (13–15 let): *Asi výtvarka a čeština.*

Klára (13–15 let): *Přestávky a hodiny s dobrými učiteli.*

Honza (13–15 let): *U mě tělocvik, kroužky a hlavně kamarádi.*

Záporné hodnocení občas patřilo prakticky veškeré výuce, častěji i matematice, češtině a přírodním vědám.

Otázka: *Co vás nejméně baví ve škole?*

Marie (13–15 let): *Asi chemie...*

Leoš (13–15 let): *Čeština...*

Karolína (13–15 let): *Děják, protože já vůbec nejsem na nějakou tu historii, a matika, tu taky moc nemusím.*

Adéla (13–15 let): *Taky matika, protože já na čísla prostě nejsem, no a pak učitelka na tělák.*

Karel (13–15 let): *Taky matika, protože si myslím, že probíráme teďka věci, co bysme vůbec nepotřebovali umět...*

Láďa (13–15 let): *Já bych vyměnil paní učitelku na češtinu a změnil osnovy, 8 kg na zádech ničí páteř.*

Honza (13–15 let): *Čeština, vlastivěda, přírodověda.*

Pokud byl v pedagogickém sboru učitel, který s dětmi nedokázal navázat přátelský vztah či profesionálně předat učivo, projevovalo se to negativně na vztahu dítě – předmět. Vztah žáků ke škole i k vykládané látce je tedy velmi silně určován schopnostmi pedagoga zaujmout a nadchnout děti pro probírané téma, ale také jeho povahovými rysy. Důležitým faktorem vzájemné-

ho vztahu je pak schopnost pedagoga pozitivně stimulovat vztah, naslouchat, ponechat prostor pro vlastní vyjádření dítěte a respektovat jeho věkové odlišnosti a potřeby.

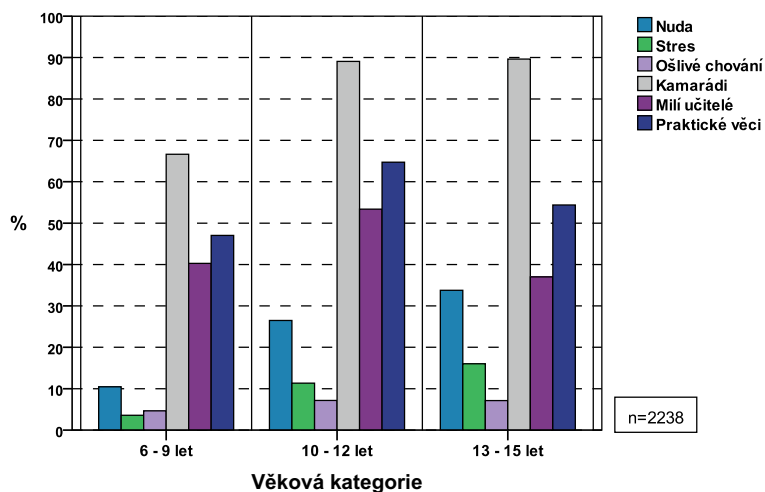
A co nuda a stres?

Další oblast výzkumu zahrnovala otázky zaměřené na to, jak děti svůj pobyt ve škole prožívají: zda je vyučování nuda, zda při něm zažívají stres nebo se necítí dobře, setkávají-li se s ošklivým chováním spolužáků, zda mají naopak ve škole dobré kamarády, jsou-li na ně učitelé milí a jestli se učí věci, které upotřebí v životě.

Ukázalo se, že pro drtivou většinu z nich je škola především místem, kde potkávají své kamarády a navazují nová přátelství, právě kamarádi bývají nejoblíbenější součástí školy. Přibližně polovina dětí uvedla, že se ve škole učí věci, které upotřebí i v životě, 44 % dětí se domnívá, že jsou jejich učitelé milí. Občas děti zažívají pocity nudy (čtvrtina) a také se tam necítí dobře nebo jsou stresovány (desetina). Přestože téměř všechny děti mají ve škole dobré kamarády, setkávají se někdy ve školním kolektivu i s ošklivým chováním.

Děti z běžných rodin i děti z rodin ohrožených sociálním vyloučením⁶ mají prostředí školy spojené především s dobrými kamarády. Další srovnání ukázalo výrazné rozdíly. Děti ze skupiny ohrožené sociálním vyloučením se ovšem ve škole častěji nudí a také zde více pocítují stres či se více setkávají s ošklivým chováním okolí. Podíváme-li se na situaci ve škole podle jednotlivých věkových skupin, dostaneme následující výsledek (sloupce znázorňují procentuální podíl dětí, které uvedly, že dané situace ve škole zažívají).

Graf č. 11 Situace ve škole v souvislosti s věkem

⁶ V roce 2009 byl těmto dětem věnován v NIDM samostatný výzkum Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání, závěrečná zpráva je volně dostupná na stránkách projektu Klíče pro život www.kliceprozivot.cz a v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

Čím jsou děti starší, tím častěji mají ve škole kamarády. Zatímco ve věkové skupině 6–9 let 66 % dětí označilo, že má ve škole dobré kamarády, v nejstarší věkové skupině to bylo již 90 %. S věkem bohužel výrazně stoupá i pocit nudy ve škole. Ve věku 6–9 let zažívá ve škole nudu pouhých 10 % dětí. V nejstarší věkové skupině dětí pociťuje ve škole nudu již více než třetina. To může být způsobeno tím, že dítě nechápe smysl a využití probírané látky, daný předmět pro něj není atraktivní, není dostatečně motivováno, nevyhovuje mu pedagogický styl ani osobnost učitele, a tím pádem se výuka stává málo „akční“.

Vztah ke škole ovlivňuje také úspěšnost žáka, vzájemný vztah učitele a dítěte, možnost osobního projevu, úroveň komunikace a interakce. Vzájemná důvěra, nasazení a opravdovost učitele, jeho schopnost provázet teorii s praxí a zkušeností dítěte hraje zásadní roli.

Že se ve škole naučí věci, které využijí v životě, se nejčastěji domnívají dvě třetiny dětí ve věku 10–12 let. Oproti nejmladší věkové skupině je to přibližně o 20 % více. Nejstarší skupina je o tomto faktu přesvědčena přibližně v polovině případů.

Čím jsou děti starší, tím více podle svých slov ve školním prostředí pociťují stres. Zatímco děti v prvních ročnících základní školy prožívají ve škole stres pouze vzácně, u nejstarších žáků se to týká už 16 % z nich. To může být zapříčiněno vzrůstajícími nároky na žáka a přípravou na další vzdělávání (přijímací zkoušky na střední školu apod.) nebo taky nesplněnými očekáváními žáků samotných, učitelů i rodičů.

Vezmeme-li při hodnocení situace ve škole v úvahu pohlaví, je patrné, že dívky jsou ve škole spokojenější. Sice tam mají obdobně kamarádů jako chlapci, ovšem méně dívek pociťuje ve škole stres a nudu. Více dívek si také myslí, že ve škole jsou milí učitelé a že se ve škole naučí věci upotřebitelné v životě. Z výše uvedeného vyplývá, že dívky jsou o něco málo ve větší shodě s požadavky školy a lépe snášejí situace, které jsou pro ni typické, než chlapci.

Jaké ústřední poselství o škole nám v tomto výzkumu vyslaly naše děti?

- Děti školu vnímají víceméně jako nutnou povinnost, přesto jsou o důležitosti a smyslu školní docházky přesvědčeny téměř všechny. Uvědomují si, že pro ně škola alespoň nějaký konkrétní přínos má.
- Učitelé jsou pro většinu dětí chytrí a přísní (zvláště pro dospívající), současně ale podle většiny dětí na ně nemají čas, příliš jim nedůvěřují, není s nimi zábava a občas lžou.
- Děti se do školy těší hlavně kvůli kamarádům; ti jsou spolu s přestávkami hlavní přitažlivou stránkou školy.
- Čím jsou děti starší, tím více zažívají během školního vyučování pocit nudy a cítí se být více ve stresu.

VOLNÝ ČAS

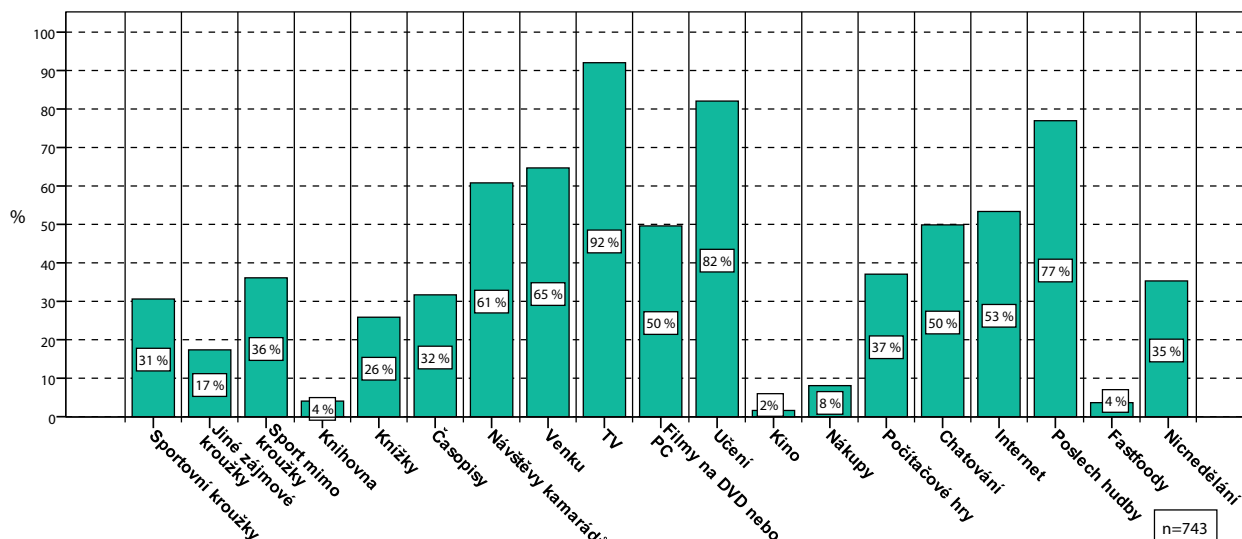
Volný čas by se s trochou nadsázky dal definovat jako doba, kdy „nemusíme, ale chceme“, realita je však samozřejmě jako vždy barevnější. I k plnění školních nebo pracovních povinností mnozí z nás přistupujeme se zájmem a bez donucení, a na druhou stranu i zápisem do oddílů na sebe bereme povinnost respektovat jistá pravidla, včetně termínů schůzek.

Pro dětský svět v zásadě platí, že volný čas je doba mimo školní lavici a jiné, někým naplánované úlohy. Jak tuto mezeru mezi povinnostmi využít je v zásadě otázka pro rodinnou radu, která také často řeší výběr vhodného uměleckého kroužku, turistického oddílu anebo sportovní aktivity s ohledem na své finanční a lokální možnosti. V kapitole věnované organizovanému trávení volného času ukážeme, že tento v podstatě dětský spolkový život má u nás obrovskou tradici. Pro mnohé čtenáře může být překvapením, jak velký počet dětí se jej pravidelně účastní. Nejprve se ale budeme věnovat volnému času neorganizovanému. Ukážeme si, jak vypadá „snímek dne“ dnešních dětí, co pro ně znamenají kamarádi, a nakonec věnujeme několik důležitých poznámek médiím.

Neorganizovaný, a (proto) mimořádně důležitý čas

Na rozdíl od členství v oddíle nebo kroužku je neorganizovaný volný čas prostorem pro více individuální aktivity každého dítěte. Ne snad, že by se jednalo o dobu samoty bez kamarádů a přátel, ba naopak. Jeho trávení však nezaštiťuje žádné zařízení či organizace, a tak nesleduje jiná pravidla než ta společenská. Jelikož jedno z nich přináší také dělení týdne na pracovní a odpočinkovou víkendovou část, nutně jsme jako první třídění zvolili právě toto rozlišení. Ptali jsme se dětí, co nejčastěji dělají ve všední den a co o sobotách a nedělích. Jelikož se v odpovědích opakovaly v zásadě tytéž činnosti, mohli jsme porovnávat jejich frekvenci a do určité míry i intenzitu. A výsledek? Ve svém volném čase se děti věnují hlavně *kamarádům, televizoru, počítači – a učení*. Důležitost, jakou děti těmto hráčům přisuzují, se pochopitelně mění s věkem a také možnostmi rodiny. Co tedy školáci pravidelně dělají po škole?

Graf č. 12 Trávení volného času ve všední den, děti 13–15 let

Sloupce odpovídají podílu dětí ve věku 13–15 let, které odpověděly, že se dané aktivitě věnují každodenně nebo aspoň 2–3× týdně. Ani údaje pro zbylé dvě mladší věkové skupiny se příliš neliší. Naprostá většina dětí bez ohledu na věk ve všední dny na prvním místě sleduje televizi a možná trochu překvapivě se stejně často věnuje učení nebo přípravě do školy (k tomu se ještě vrátíme). Když se děti zeptáte, co dělají mimo to, ty mladší odpoví, že chodí do kroužku nebo oddílu. Ty starší pak k oddílům přidávají návštěvy kamarádů a prostě „bytí venku“, mladí teenageři navíc ještě internet, sociální sítě a poslech hudby, což je jen o něco méně samozřejmou činností než sledování televize. Ze slov náctiletých je jasné, že těmto změnám priorit padnou jako první za oběť zájmové (ale ne sportovní) kroužky, pro které už prostě v týdenním kalendáři stále častěji není místo.

Pro učitele (ale možná i rodiče) by mohl být potěšitelným faktem uváděný zájem dětí o učení. Zvláště mezi pátáky a šestáky snad není nikdo, kdo by nevěděl, že se doma učí několikrát týdně, což nejspíš souvisí se zvýšenou náročností učiva způsobenou přechodem z prvního na druhý stupeň základní školy. Na druhé straně nesmíme přehlédnout dvě důležité okolnosti:

- zrovna v této poloze je dost pravděpodobné, že se u dětí projevila určitá stylizace – vědí, že dospělí kladou na školu velký důraz, tak proč si trochu nevylepšit obraz;
- výsledek, který je zachycený v grafu, také nic neříká o tom, s jakou intenzitou a hlavně jak dlouho se dané aktivitě děti věnovaly. Zatímco z dalších údajů uvidíme, že děti denně tráví u televize klidně dvě až tři hodiny (a některé i mnohem více), z našeho výzkumu nemáme k dispozici podobná data o tom, kolik hodin denně doma tráví nad učním.

V diskusích o dětech a mládeži se s oblibou uvádí její sklon ke spotřebnímu chování a deformování citlivosti pro mezilidské vztahy v důsledku vstupu do virtuality již od útlého dětství. Samotné děti to ale vidí trochu jinak. Minimálně v prvním případě stojí za zmínku, že tzv. fastfoody či nákupy nejsou ničím přehnaně prožívaným. Rychlé občerstvení navštěvuje podle svých slov týdně jen zlomek všech dětí školou povinných. Polovina dětí potvrdila, že jejich služeb nevyužívá nikdy. Spotřební chování se tedy evidentně začíná proměňovat až později. Druhý případ je poněkud složitější a bude o něm ještě řeč na konci této kapitoly. Skutečností dnešních dní zůstává, že třetina všech dětí mezi 10–15 lety tvrdí, že hraje několikrát týdně počítačové hry. Další třetina naproti tomu uvedla, že je nehraje vůbec. Na čtenáři necháváme posouzení, zda je to mnoho či málo.

Smutnou obětí počítačového věku jsou pak tradiční studnice poznání, knihovny. Děti je prostě odepisují, evidentně nepředstavují atraktivní prostor vybízející k návštěvě. Je nasnadě, že je to způsobeno také dlouhodobým zanedbáváním jejich fondů a rozvoje forem předávání informací, což v důsledku vede k neustálému snižování jejich počtu. Trvalá konkurence internetových zdrojů na druhou stranu sice přináší jako pozitivum zvyšující se nabídku, zároveň ale deformuje citlivost čtenářů vůči výběru kvalitních titulů a především – vede ke zkratkovitosti sdělení, kdy jsou celé romány redukovány na pouhé popularizované úlomky, či informace zásadního rázu nabývají charakteru reklamního klipu. Zde spatřujeme velkou výzvu směřující k učitelům i rodičům, neboť je zřejmé, že děti stále ještě číst nezapomněly (ačkoli zájem s věkem prudce klesá) a literatura oslovuje jejich fantazii i přes všechny uvedené výzvy.

Jana (10–12 let): Já jsem teď četla knihu, která se jmenuje „Tobiáš Volnes“ a to bylo vlastně o takovejch mladejch lidech, kteří žijou ve stromě... tak bych chtěla být jako oni...

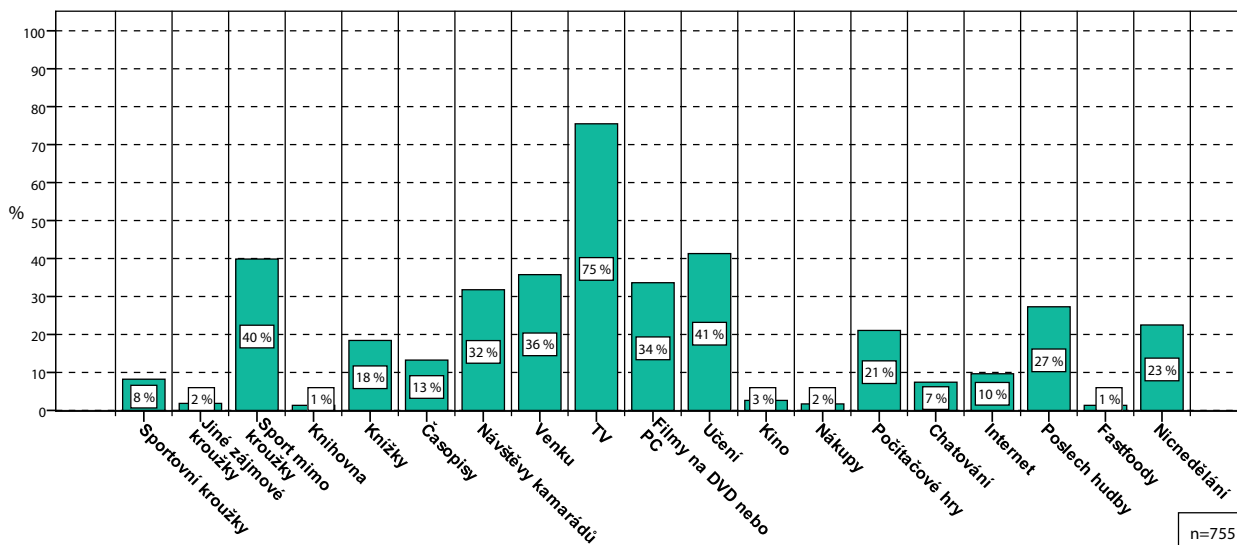
Skladba dne o víkendu je přirozeně odlišná od všedního dne. Děti v první řadě nemají školu a běžně nebývají otevřené kroužky. Výjimkou jsou pouze sportovní oddíly, kde děti o víkendech absolvují utkání, soutěže a závody, i turisticky zaměřené oddíly, které organizují nejrůznější výpravy. Nicméně takováto činnost nebývá pravidlem každý víkend anebo třeba netrvá celý víkend či víkendový den. Také většina rodičů není o víkendu v zaměstnání, tudíž mohou výrazně více času trávit se svými dětmi.

Z těchto důvodů se při studiu následujících grafů může zdát, že se děti o víkendech nevěnují natolik intenzivně činnostem, u kterých bychom předpokládali, že právě na ně mají konečně čas. Je totiž zřejmé, že řada dětí tráví o víkendu čas s rodiči, na chatách a chalupách, návštěvách prarodičů, jiných příbuzných či známých nebo na samostatných výletech. Při těchto rodinných aktivitách většinou nemají děti prostor k tomu, aby seděly u počítače, věnovaly se nákupům atd. Sledujeme-li frekvence činností, které děti dělají každý víkend, pak pouze v jednom případě je výsledek jiný než u činností, které děti dělají několikrát týdně ve všední den. Jedná se o sledování televize u nejmladších dětí.

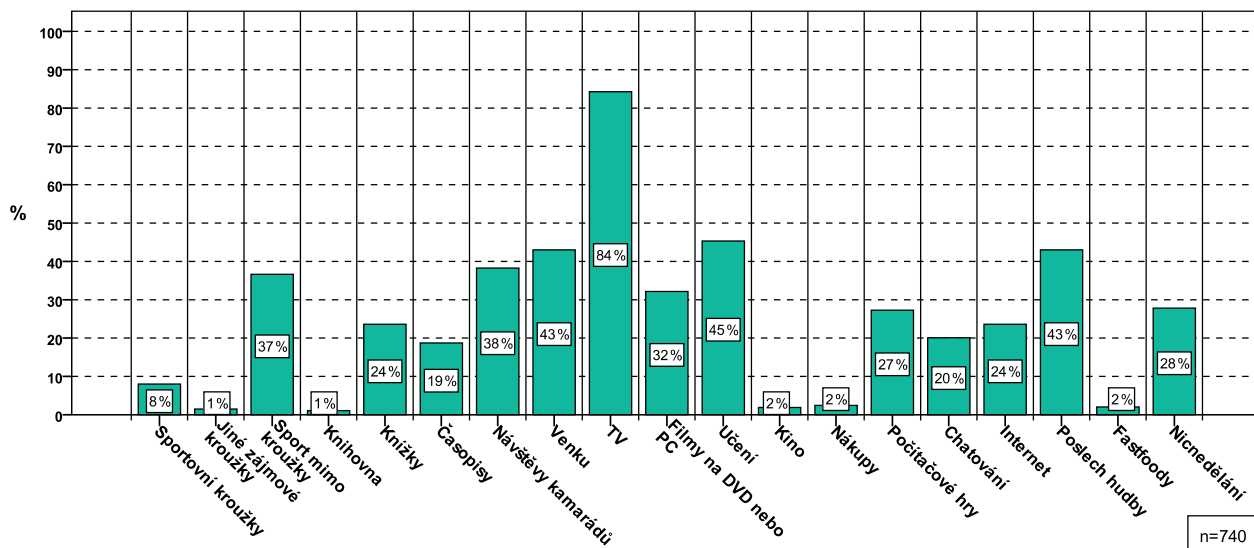
Jakub (13–15 let): *Tak já do kroužků nechodím, já mám doma kroužků dost... koze, musím se starat o koze, narodily se nám kůzlata.*

Z následujícího grafu vyplývá, co děti dělají nejčastěji, zůstávají-li rodiny v sobotu a neděli doma. Tentokrát uvádíme grafy za všechny tři věkové skupiny – 6–9 let, 10–12 let a 13–15 let. Sloupce opět určují podíl dětí, dané věkové kategorie, které činnost dělají každý nebo téměř každý víkend.

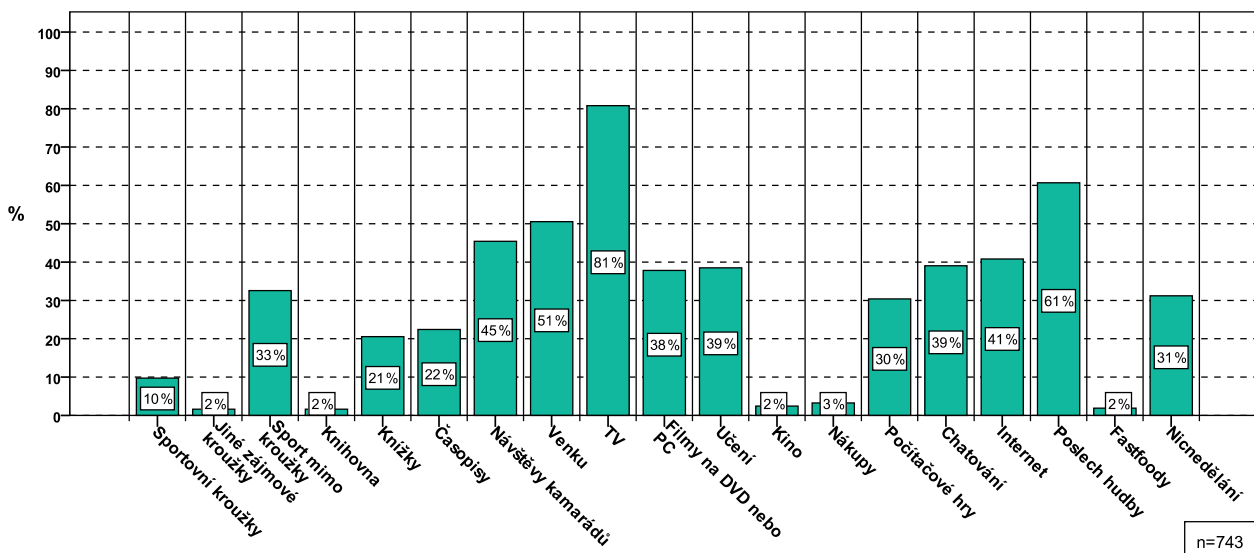
Graf č. 13 Trávení volného času o víkendu, děti 6–9 let

Graf č. 14 Trávení volného času o víkendy, děti 10–12 let

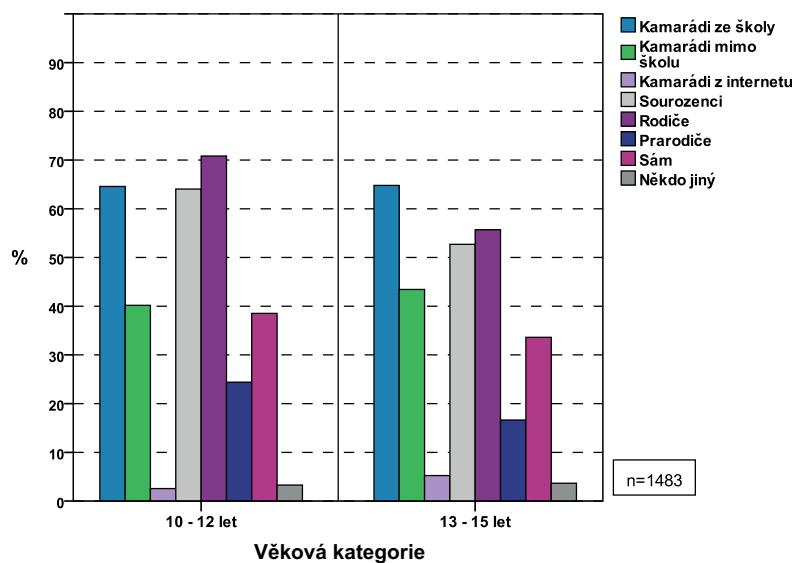
Graf č. 15 Trávení volného času o víkendy, děti 13–15 let

Jak můžeme vidět, nejčastější činností u všech věkových skupin je sledování televize. Nejmladší děti ve věku 6–9 let jako druhou nejčastější činnost uvedly učení se a sportování. Nejstarší děti jako druhou nejobvyklejší činnost uváděly poslech hudby a dále pak trávení času „někde venku“. U počítače tráví o víkendu volný čas třikrát až čtyřikrát více starších dětí nežli dětí z nejnižší sledované věkové kategorie.

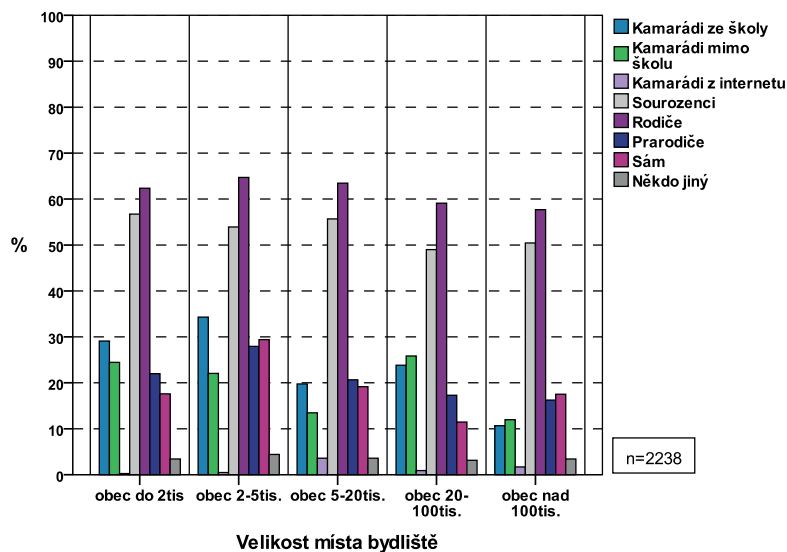
V pracovním týdnu je pro mladší české děti nejčastějším společníkem ve volném čase rodič a dále sourozenec. Až v dalekém závěsu za těmito nejbližšími příbuznými jsou kamarádi ze školy či ze sousedství a prarodiče. Podle dětských výpovědí se tento poměr začíná obracet ve prospěch kamarádů ze školy někdy kolem 12. roku věku, přičemž pozice musejí pomyslně vyklidit nejvíce rodiče, prarodiče a částečně i sourozenci. V grafu jsou znázorněny odpovědi starších dětí ve věku 10–15 let, sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že s danou osobou tráví volný čas „4–5× týdně“ nebo „2–3× týdně“.

Graf č. 16 S kým děti tráví volný čas ve všední den, děti 10–15 let

O víkendech se okruh lidí, s nimiž děti tráví volný čas, nijak výrazně nemění. V první řadě jsou to rodiče, sourozenci, prarodiče a kamarádi, přičemž s přibývajícím věkem dětí rodiče ustupují a děti jsou častěji s kamarády. Logickým důsledkem chápání víkendu jako času, který tráví rodina pohromadě, je oproti pracovnímu týdnu poloviční účast kamarádů na víkendových aktivitách. Nicméně pokud děti o víkendu čas s kamarády tráví, nejčastěji jsou to děti z hůře socioekonomicky postavených rodin, děti rodičů s nižším vzděláním a děti z menších obcí, kde mají zjevně více příležitostí, jak ukazuje tento graf:

Graf č. 17 S kým děti tráví volný čas o víkendu, děti 6–15 let v souvislosti s velikostí místa bydliště

Ve výzkumu se objevily také děti, které jsou organizovanými mimoškolními aktivitami zjevně přetěžované. Jaký je jejich podíl, bude patrné z grafu, který je zařazen v části věnované organizovaným aktivitám.

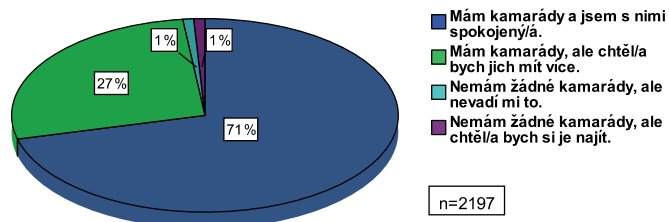
Eva, (10–12 let): *Já mám hodně kamarádů, mám moc kroužků, jezdím na tři různé tábory, moje mamka má hrozně moc známých, který maj děti, a s těma se taky kamarádím. Když můj bráška má oslavy, nebo ho někdo pozve, tak vezme i mne a tam se seznámím. Já mám ráda kamarády, který jsou z jiný země. Byli u nás na Silvestra třeba z Chorvatska, mluvili anglicky o tý zemi, jaký to tam je. Učili mne anglicky, fakt se mi to líbilo.*

Kamarádi lžou, ale to nevdá...

O důležitosti kamarádů toho bylo řečeno a napsáno mnoho, nutno podotknout, že oprávněně. Stručně řečeno, jejich důležitost tkví v tom, že zvláště pro starší děti jsou každodenními společníky tvořícími zázemí vrstevnické skupiny se vším, co k tomu patří. Takovéto skupiny mohou mít pozitivní či negativní vliv na chování i myšlení jejich členů, přičemž nejčastěji mají obojí. Mimo tyto běžné party stojí na jedné straně skupiny vytvářené s nějakým jasně pozitivním základem i posláním (a o nich je řeč v části o organizovaném trávení volného času) a na druhé straně skupiny s vyloženě negativním programem, vedoucí k antisociálnímu jednání jejich členů končících zpravidla v rukou zákona.

Parta kamarádů má tedy společné zájmy a působí pozitivně v tom smyslu, že poskytuje neformální prostor pro vzájemnou komunikaci, sdílení hodnot i cílů společné činnosti. Drtivá většina námi oslovených dětí potvrdila, že jsou součástí takovéto skupiny a velká část je s ní spokojena. Kamarádství samotné je spletitý systém vztahů a příčiny vedoucí k jeho navázání i udržování jsou velice různorodé. Pokud bychom měli stanovit základní prvek takového vztahu, vždy se musí jednat alespoň o jeden dominantní prvek, který spolu dvě či více dětí sdílejí. Z odpovědí logicky vyplynulo, že děti navazují kamarádství nejvíce ve školním kolektivu či v místě svého bydliště. Za zdůraznění ale stojí, že pokud se věnují zájmovým aktivitám, okruh jejich kamarádů se tím dále rozšiřuje (v grafu jsou znázorněny odpovědi těch dětí, které uvedly, že kamarády mají).

Graf č. 18 Kamarádi

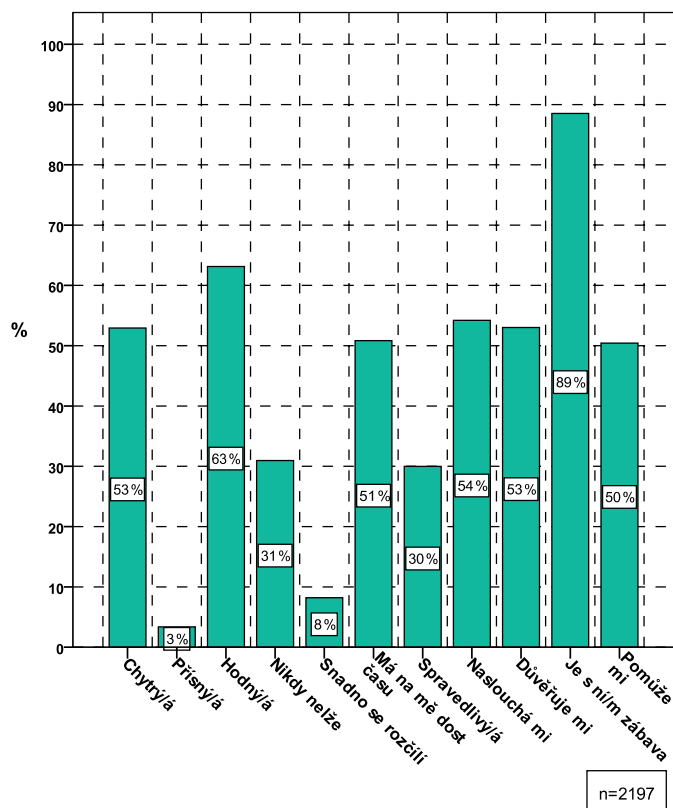

A jak děti vidí vlastní kamarády? Odpovědi ukázaly, že hlavním určujícím rysem kamarádů je zábavnost. Téměř každý své blízké kamarády vnímá tak, že je s nimi především legrace. V porovnání s jinými klíčovými hráči jako jsou rodiče, učitelé či sourozenci, to byl v této kategorii zdaleka nejlepší výsledek. Zajímavým zjištěním je, že pouze polovina dětí si o svých kamarádech myslí, že jsou chytrí, jsou schopní naslouchat, a že jim v případě potřeby pomohou. Na druhou stranu nejlepší kamarádi rozhodně nebývají přísní a také se snadno nerozčílí. Přísnost a snadné rozčilování u svých kamarádů uvedl pouze zlomek všech dotazovaných dětí. Z toho lze přeneseně usuzovat výklad pojmu *zábavnost* tak, jak jej chápou děti.

Kamarádi ovšem také nebývají příliš pravdomluvní. Pouhá jedna třetina dětí se domnívá, že jejich kamarádi nikdy nelžou. A můžeme předpokládat, že pokud o svých nejbližších kamarádech tvrdí, že občas lžou ostatním, viděly v odpovědi především samy sebe. K tomuto tématu se ještě vrátíme v další kapitole.

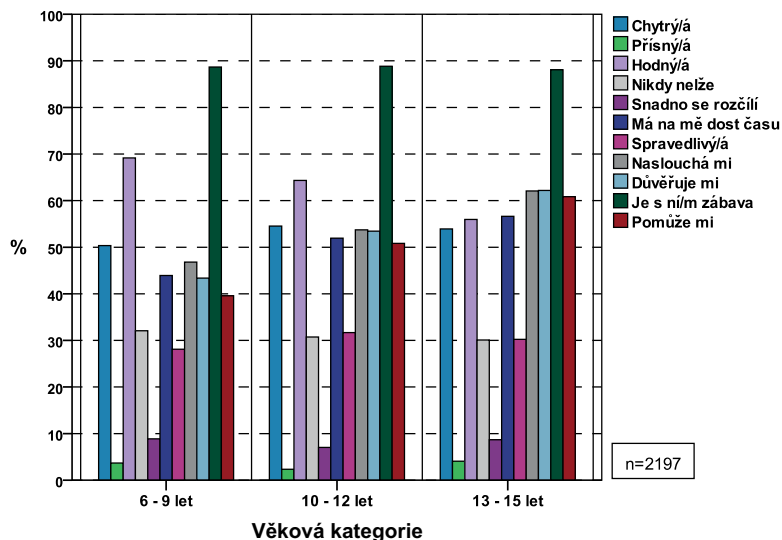
Profil kamarádů vidíme na tomto grafu, kde jednotlivé sloupce znázorňují podíl dětí, které u svých kamarádů danou vlastnost nalézají.

Graf č. 19 Vlastnosti kamaráda/ky očima dětí

Určité rozdíly jsou mezi chlapci a děvčaty: dívky oproti chlapcům častěji vnímají své kamarády/ky jako hodné, pravdomluvné, spravedlivé, schopné naslouchat. Zároveň k nim mají častěji důvěru a o 7 % více dívek než chlapců si také myslí, že jsou jim kamarádi/ky ochotní/né pomoci. Vývoje pohledu na kamarádství z hlediska věku přehledně vyjadřuje následující graf.

Graf č. 20 Vlastnosti kamaráda/ky v souvislosti s věkem

Uvedli jsme, že kamarádi mají mimořádnou moc, neboť mohou prostřednictvím skupiny ovlivnit nejen způsob chování, ale i postoje v různých životních situacích. Přesto to z odpovědí samotných dětí vypadá poněkud jinak: kamarádi neslouží příliš jako vzor, ale spíše jako zdroj inspirace pro ne zcela zásadní záležitosti. Nejvíce je tak kamarádům připisován vliv na výběr hudby a na způsob trávení volného času. Pouze menší část dětí uvedla, že kamarádi ovlivňují jejich styl oblékání a účesu či výběr dalších přátel. Vliv kamarádů/dek na podstatnější záležitosti, jako je například formování názorů, chování k ostatním či budoucí povolání, je podle dětí minimální. Zdánlivý rozpor je způsoben tím, že skutečný vliv kamarádů zůstává dětem (ostatně jako i mnoha dospělým) skrytý, a tak si jej neuvědomují.

Pokud jde o trávení času venku s kamarády, nezabývají se starší děti nijak výjimečnými činnostmi, vycházejí především z možností okolí, kde se scházejí. Pokud je v dosahu nákupní centrum, stává se pro starší děti jejich častým cílem. Ačkoli vědí, že tam nic nenakoupí, tak kromě toho, že obhlédnou nové výrobky (dívky módu, chlapci výpočetní techniku), baví se pozorováním okolí, povídáním si a vyčkávají, že potkají další známé, třeba i z jiných part. Pokud jsou venku, často tráví volný čas v parku „na lavičkách“, kde si opět povídají, což je u starších provázáno běžným flirtováním a předváděním se chlapců a dívek mezi sebou. V případě návštěvy hřišť jsou jim sportovní pomůcky spíše rekvizitou. Část z nich sice aktivně sportuje, ale ostatní se zapojují jen občas. Hřiště a jeho okolí slouží především jako prostor sociálního kontaktu, kde mají zejména starší děti možnost nechat vyniknout vlastní suverenitě.

Zajímavé je sledovat provozované způsoby trávení volného času a porovnávat je s vysněnou představou. Děti byly vyzvány, aby udaly, jak a kde by chtěly trávit volný čas, pokud by to záleželo pouze na nich a měly k tomu neomezené podmínky (finanční, časové apod.). Nejstarší věková skupina z měst o velikosti nad sto tisíc obyvatel uváděla často návštěvu velkých obchodních center. Překvapivým zjištěním bylo, že s tímto stavem jsou spokojeny, a pokud by dostaly šanci prožít si svůj „ideální den“, změnily by na dané situaci pouze svoji finanční situaci, tedy aby si mohly pořídit vše, co jim konkrétní obchodní domy nabízejí. Mezi staršími vůbec převažovaly sklony k relaxaci formou konzumu: nakoupit maximum věcí a pak si je užívat. Jako druhý typ představy o způsobu trávení volného času se ukazovalo vycestování bez rodičů někam s kamarády, nejlépe k moři. Stručně řečeno, v případě volného výběru neprojevovaly děti příliš mnoho kreativity a imaginace. Nejdůležitější pro ně bylo být s kamarády, což platí u všech věkových kategorií. I když výjimky se samozřejmě našly.

Anička (10–12 let): Já bych ráda chodila na kroužek na ježdění koní a pak by sem ráda třeba hrála na kytaru.

Z rozhovoru s dětmi jsme zjistili ještě jednu zajímavou skutečnost: s tím, jak běžně tráví svůj volný čas, jsou méně spokojeny především mladší děti. Pouze ony byly schopny jmenovat konkrétní aktivitu, kterou je možné vykonávat přes den, ale která je jim z nejrůznějších důvodů zatím zapovězena. Starší děti sice nápady na trávení volného času také měly, ale v zásadě šlo pouze o jednorázové aktivity, jako je cesta k moři, do Afriky apod. Na svých každodenních aktivitách toho příliš měnit nechtěly, byly spokojeny s tím, co dělají dosud. A to včetně těch dětí, které volný čas tráví téměř výhradně bezcílně s partou v parku či na ulicích. U starších dětí se tedy potvrzuje všeobecně známé tvrzení, že „velmi dobře vědí, co dělat nechtějí, ale vůbec nevědí, co by dělat chtěly“.

Mikuláš (6–9 let): Já bych chtěl s kamarády... vysněnej sen je postavit si tajnou klubovnu. A už na ní máme i dřevo, takže tu bych chtěl jako postavit.

Jonáš (13–15 let): Chtěl bych, aby mě furt někdo masíroval, drbal mě na hlavě, dával mi furt jídlo, někdo by mi vybíral nové filmy, velkou televizi, k tomu řádkou holku, aby mi někdo dával tisícovku, že tam vůbec sedím.

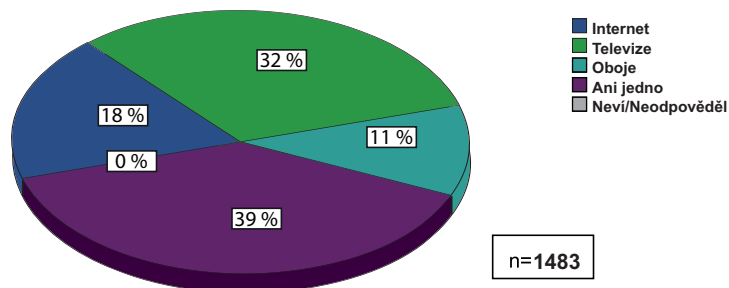
Média? Média!

Televize jako informační médium dnes již nikoho nepřekvapí. Od roku 1953, kdy bylo v Československu zahájeno televizní vysílání, si již „bedny“ našly cestu i do automobilů, a dokonce – do mobilních telefonů. Trochu jinak je to s internetem, se kterým se přece jen každý z nás nekomarádí, a upřímně řečeno, i když jeho obliba v českých domácnostech stále stoupá, tradičním večerům u televize prostě konkurovat neumí. Je to způsobeno i cenou za připojení a vybavení, ale také podmíněno zvládnutím počítačové gramotnosti, která se leckomu stále vyhýbá.

Tyto problémy dnešní děti neřeší. Televizi a především internet přijímají zvláště ty starší masově a zcela bezstarostně, prakticky jediným omezením jsou sporadické rodičovské zákazy. Vědci často varují, že média ovlivňují to, jakými očima se díváme na okolní svět. Koho soudíme a za co, jak reagujeme na to či ono, proč někdy mlčíme a jindy hlasitě protestujeme. Vliv médií se nevyhýbá ani dětem a lidé, kteří v médiích pracují, jsou si toho velmi dobře vědomi. Na druhou stranu ale média na děti nepůsobí osamoceně, vždy „vysílají“ v prostředí ostatních výchovných činitelů – rodičů, školy, party a také v kontextu celkového systému hodnot dané společnosti. Vyvážit všechny tyto tlaky je úkol mimořádně odpovědný, a tak trochu sisyfóvský. Týká se nás všech.

Podrobnější otázky k médiím jsme v našem výzkumu kladli pouze dvěma starším skupinám dětí – tedy od 10–15 let věku. Nejprve jsme zjišťovali odpovědi na otázku „Co bys v životě spíše oželel/a – televizi, nebo internet?“. Z následujícího grafu je vidět, že jen každé desáté dítě by se obešlo bez obojího. Děti, pro které je televize nezbytná, je 57 %, internetu by se nevzdalo 71 % dětí. Téměř čtyřicet procent dětí nechce být ani bez televize, ani bez internetu.

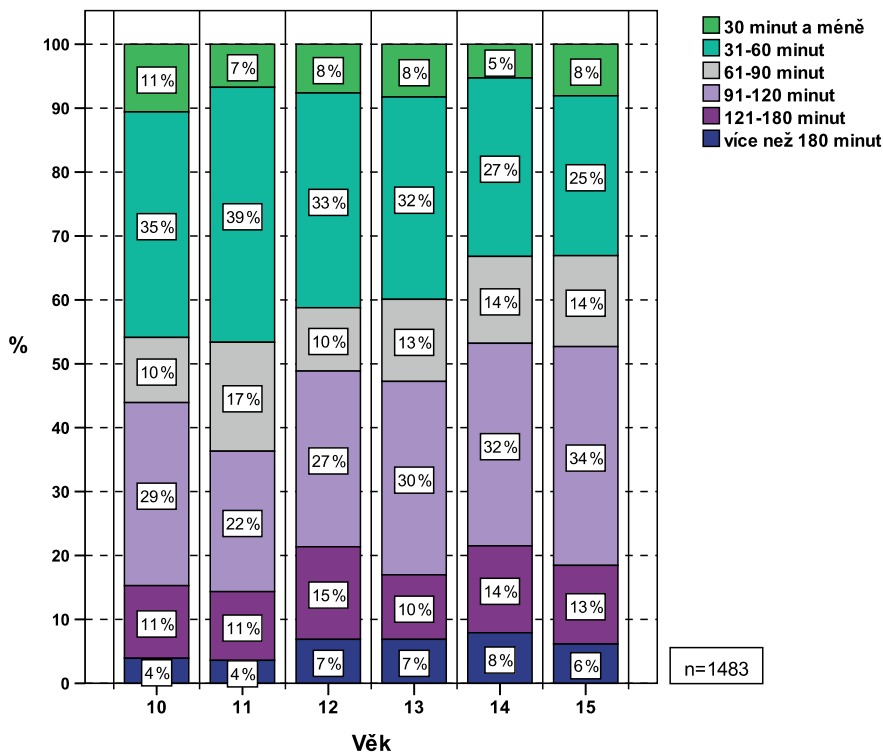
Graf č. 21 Co by děti spíše oželely?

Je možné toto zjištění číst tak, že naprostá většina dětí je už ohrožena závislostí na televizi a internetu? Z vyjádření dětí ve skupinových rozhovorech se to přímo vyvodit nedá (za naprosto nepostradatelný prostředek komunikace považují mobil), ale z následujících dat o tom, kolik času naše děti tráví s televizí a internetem, je zřejmé, že u významné části dětí hrají tato média klíčovou roli.

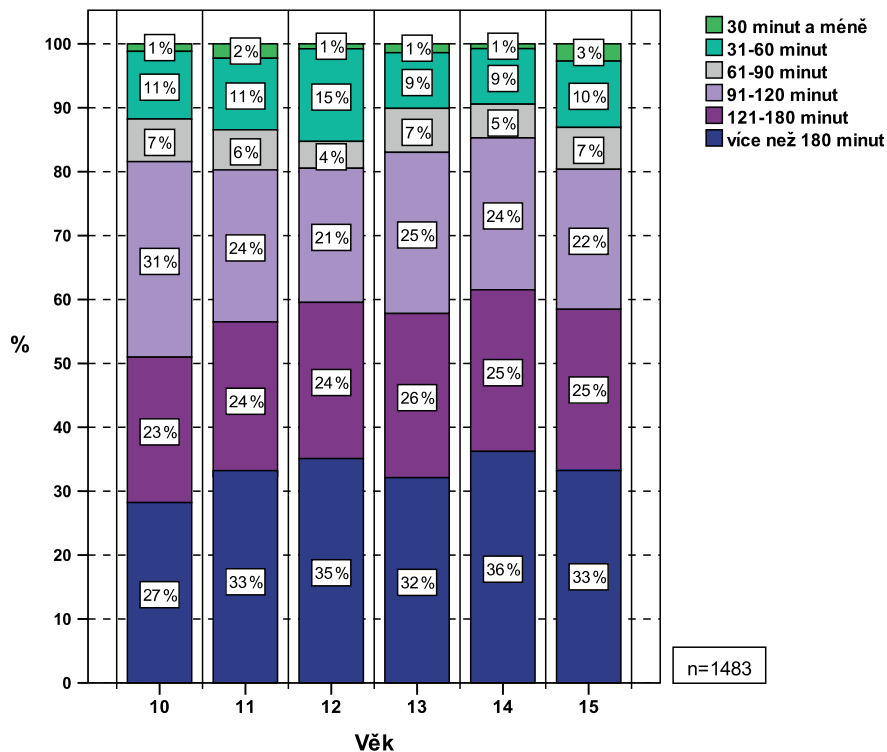
Dále uvidíme, že starší děti postupně opouštějí činnost v kroužcích a oddílech a svůj volný čas tráví individuálně – především s přáteli anebo právě u televize a počítače. I náš výzkum potvrdil, že většina dětí se ve všední den dívá na televizi víc jak hodinu, přičemž skoro každé páté děle než dvě hodiny. S věkem rovněž roste čas, který děti televizi věnují. Následující graf ukazuje televizní chování dětí v závislosti na věku, přičemž v každém sloupci jsou vyznačeny podíly dětí podle délky času stráveného před televizí.

Graf č. 22 Čas strávený u televize ve všední den, děti 10–15 let

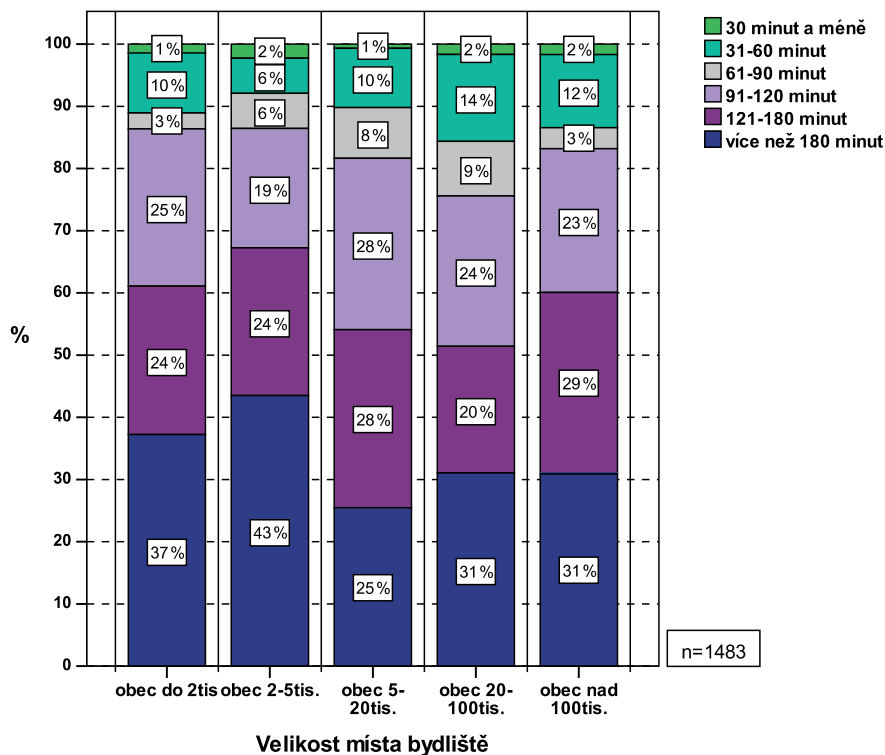

O víkendu naše děti tráví u obrazovek ještě podstatně více času. Opět se tu ukazuje, jak s vyšším věkem přibývá i náruživých diváků. Současně se objevila docela významná závislost mezi velikostí místa bydliště a časem strávenými u televize o víkendu. Tento trend je markantní při porovnání větších obcí (2 až 5 tisíc obyvatel) s malými městy (5 až 20 tisíc obyvatel).

Graf č. 23 Čas strávený u televize o víkendu, děti 10–15 let

Graf č. 24 Čas strávený u televize o víkendu v souvislosti s velikostí místa bydliště

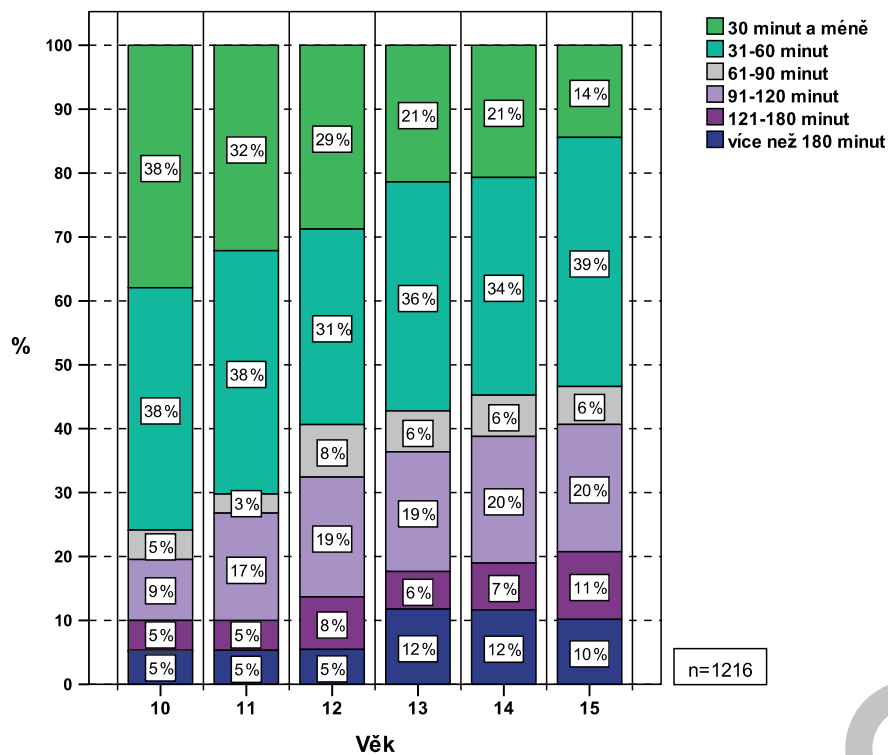

Fenoménem naší doby je internet. Ačkoli je jen o něco málo starší než čeští školáci, či možná právě proto, ti si k němu našli cestu velmi lehce. Oproti televizi přitom internet od základu mění přístup k informacím. Zatímco zpravodajské či zábavní kanály musejí vždy pečlivě vybírat své pořady a přizpůsobovat obsah proměnlivému vkusu a věku diváků, internet tato pravidla ctít nemusí. Jeho popularita tkví naopak v nesmírně šíři zdrojů a produktů určených všem, kteří mají zájem či jen náhodou zabloudili na jeho stránky. Přístup k internetu je omezen takřka jen technickými parametry připojení, a proto se pro jeho užívání vžil pojem „surfování“. Můžete se na něm pohybovat podobně volně jako na vlnách oceánů, naskakovat na něj, vplouvat a vyplouvat, kde a s kým se vám zachce. Jako jeden z prostředků poznání světa a života má internet z tohoto hlediska jednoznačně pozitivní efekt.

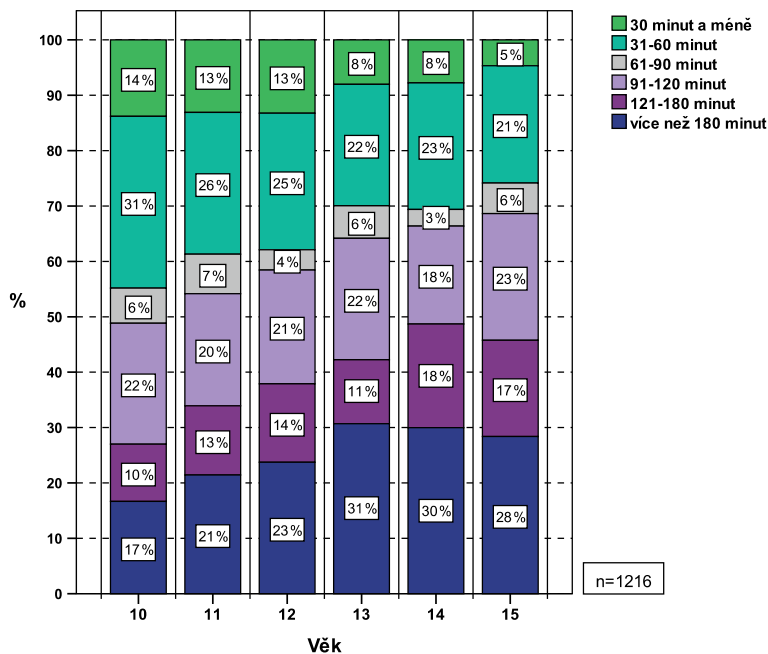
Do dětského světa přináší internet nepřeberné množství obrázků, videí, diskusí a článků, které jsou volně přístupné a navzájem provázané aktivními prokliky, což však může přinášet značné nástrahy, které děti jen stěží odhalují. Zde je odpovědnost na rodičích, ale i škole, jež by je měla naučit na internetu číst podobně jako v knize či jízdním řádu.

Následující dvojice grafů ukazuje, kolik času tráví ve všední den a o víkendu děti jednotlivých věkových kategorií na internetu.

Graf č. 25 Čas strávený u internetu ve všední den, děti 10–15 let

Graf č. 26 Čas strávený u internetu o víkendy, děti 10–15 let

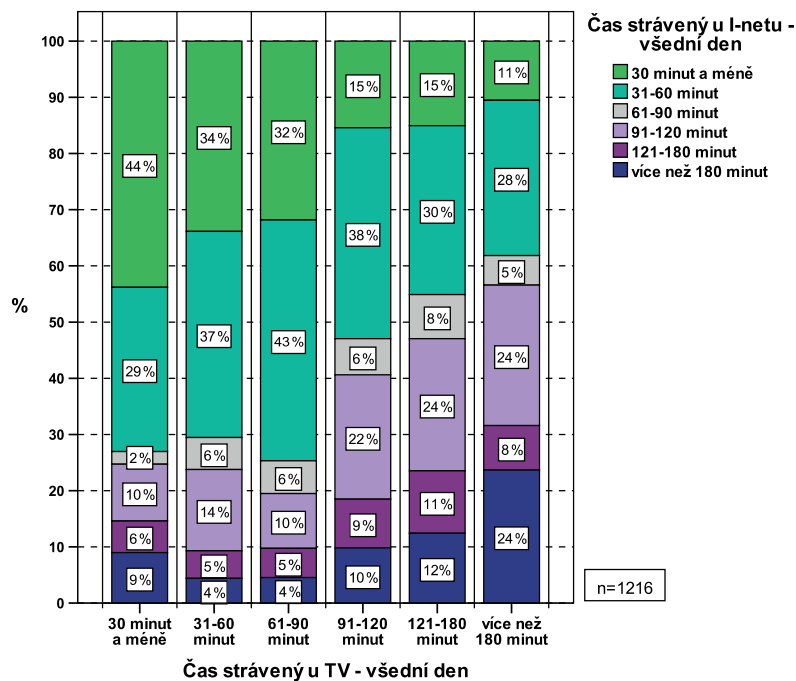

Že je internet oblíbeným a vlastně už i nepostradatelným prostředníkem komunikace (ICQ, Skype), zábavy (YouTube), ale i studia, dokazují samy děti časem, kterým mu věnují. Při osobních rozhovorech uvedlo přes osmdesát procent starších školáků, že jsou „on-line“. Přes týden stráví v tomto virtuálním světě nejčastěji něco přes hodinu denně. Jak se zlepšuje uživatelská dovednost, prodlužuje se i čas surfování, a internet se tak stává stále vážnějším konkurentem tradiční televize. Povšimněte si kupříkladu, že desetiletých dětí, které by ve všední den trávily u internetu více než dvě hodiny, je o polovinu méně než dětí patnáctiletých. Takový deváťák, surfující o víkendy tři a více hodin denně, není také až tak velkou výjimkou.

Libor (13–15 let): Já bych oželel televizi i plejstejšna, ale na počítači se už pomalu stávám závislák, protože je to multifunkční.

O víkendu je podobně jako v případě televize více času i na internet. Když jsou děti doma, věnují se mu (a tedy přeneseně řečeno i svým připojeným kamarádům) podle svých slov zhruba dvakrát tolik než ve všední dny. Obvykle u něj stráví něco kolem 120 minut. S dobou strávenou na internetu úzce souvisí míra sledovanosti televize. I když děti stráví u televize více času než na internetu, lze vysledovat, že tyto doby spolu souvisí, čím více času jsou u televize, tím pravděpodobněji tráví i více času na internetu (jednotlivé sloupce v grafu znázorňují čas strávený u televize, uvnitř sloupců je znázorněn podíl dětí, které stráví určitý čas u internetu).

Graf č. 27 Čas strávený u internetu ve všední den v souvislosti s časem stráveným u televize

Tedy například, děti, které uváděly, že na internetu jsou denně maximálně půl hodiny, současně uvedly, že u televize také stráví do 30 minut denně. A naopak, z dětí, které uváděly, že u televize stráví denně více než tři hodiny, jich 24 % také uvedlo, že stejný čas stráví denně u internetu.

Také nás zajímalo, jak mnoho a jak často vstupují maminky a tatínkové do výběru či zákazu televizních pořadů a internetových stránek. Od dětí samotných jsme zjistili, že oboje je sice běžným jevem, ale jen do určitého věku. Zatímco ti nejmenší musejí počítat s relativně častým dozorem nad pořady, jedna polovina osmáků či deváťáků si tuto formu dohledu vůbec nepřipouští a druhá polovina přiznává, že se o ně rodiče v tomto směru zajímají jen občas.

Na základě výpovědí dětí také víme, že řada rodičů, pokud se domnívá, že by pořad mohl být zajímavý, jim jej doporučí. Samozřejmě i v tomto případě platí, že postupně s věkem dítěte klesá zájem rodičů o to, na co se děti dívají. Zatímco prvňákům či druhákům pořady doporučuje alespoň občas drtivá většina rodičů, v případě dětí patnáctiletých je jich již jen něco málo přes polovinu. Zajímavé je, že nejčastěji doporučují rodiče – vysokoškoláci.

Má-li dojít na celkový zákaz sledování televize, jsou rodiče o poznání mírnější než u zákazu pořadů a zdaleka to není nic dlouhotrvajícího. Třetina těch nejmladších se podle svých slov s tímto výchovným opatřením vůbec nesetkává, jen polovina občas. Náctiletí jsou ze svého pohledu ještě v lepší situaci, neboť zákaz televize z nich nikdy nepoznal každý druhý, a když, jednalo se častěji o chlapce než o dívky.

Podobně jako v případě televize je to se zákazem připojení k internetu. Rodiče jej zakazují nejvíce těm nejmenším a nejméně těm nejstarším školákům, z nichž ale stále polovina tuto metodu pokárání nikdy nepoznala. Co je však zajímavé, je přístup rodičů k zákazu a doporučení vybraných webových stránek. Z dětských výpovědí se ukazuje, že rodiče internetu příliš nerozumí a patrně ani nevědí, jak jej dětem přiblížit. Lze tak usuzovat nejen z překvapivě nízkého počtu zákazu konkrétních stránek, zvláště u těch nejmladších, ale v porovnání s televizí také z řádově méně častého doporučení, kde a co sledovat.

Vzhledem k tomu, že se jedná o tvrzení samotných dětí, z nichž můžeme těžko usoudit, zda např. rodiče bez jejich vědomí nenainstalovali nějaký druh dětského filtru pro své prohlížeče, je nutné brát uvedená čísla s rezervou. Na druhou stranu z rozhovorů můžeme potvrdit obecnější domněnku, že internet prostě není společnou platformou, na které by se střetávali rodiče se svými dětmi, což může být dáno také chybějící počítačovou gramotností, o které jsme mluvili na začátku. Nyní vidíme, že ji není radno podceňovat. Zvládnutí elektronického světa je, s ohledem na neustálý příval podnětů a kontaktů pro vývoj dětí, důležité už proto, že se stále častěji stává součástí toho reálného.

Závěrem dovolte jedno upozornění a jedno doporučení. Neorganizovaný volný čas bychom **neměli** chápat jako dobu, ve které si děti prostě mohou dělat, co chtějí – zároveň by však měly mít možnost v něm zůstat samy sebou. Respektovat současně obě tyto hranice je nelehká úloha rodičů. K jejím zvládnutí může přispět i zamyšlení se nad předloženým přehledem hlavních hráčů, kteří tento čas svou nabídkou dětem vyplňují.

Budete-li si při prohlížení grafů v duchu sestavovat „modelový“ den či týden českého školáka, nezapomeňte v něm vedle doby strávené ve škole, s rodinou, kamarády a u televize či internetu zohlednit také fakt, že drtivá většina dětí navštěvuje dva a více kroužků týdně, o čemž se dočtete více v následující kapitole.

Pokud jde o neorganizované trávení volného času, pak jsme se od dětí dozvěděli především následující údaje.

- *Jak ve všední den, tak o víkendu dětem vyplňují volný čas kamarádi, televize, počítač a učení. Starší děti rovněž často poslouchají hudbu. Třetina všech dětí mezi 10–15 lety tvrdí, že hraje několikrát týdně počítačové hry, další třetina naproti tomu uvedla, že je nehraje vůbec. Třetina dětí pravidelně sportuje, čte časopisy – ale také se věnují nicnedělání.*
- *Přes týden je nejčastějším společníkem mladších dětí rodič a dále sourozenec, méně pak kamarádi ze školy či ze sousedství a prarodiče. Tento poměr se začíná obracet ve prospěch kamarádů ze školy někdy kolem 12. roku věku. Podobně to vypadá i o víkendu, pouze na vesnici je to s kamarády slabší.*
- *S tím, jak běžně tráví svůj volný čas, jsou méně spokojeny především mladší děti. Pouze ony jsou schopny jmenovat konkrétní aktivitu, kterou je možné vykonávat přes den, ale která je jim z nejrůznějších důvodů zatím zapovězena. Starší děti sice nápady na trávení volného času také mají, ale v zásadě jde pouze o jednorázové aktivity, jsou tedy spokojeny, byť platí, že „velmi dobře vědí, co dělat nechtějí, ale vůbec nevědí, co by dělat chtěly“.*
- *Téměř všechny děti mají kamarády, přičemž si na nich cení hlavně toho, že je s nimi zábava. Pouze polovina dětí si o svých kamarádech myslí, že jsou chytrí, jsou schopní naslouchat a že jim v případě potřeby pomohou. Většina dětí si myslí, že jejich kamarádi občas lžou.*
- *U dětí hraje televize a internet se vzrůstajícím věkem stále důležitější roli. Čím více času tráví děti před televizí, tím spíše ho také tráví s internetem. Přes osmdesát procent starších školáků udává, že jsou prakticky denně „on-line“. Internet je natolik oblíbený, že pokud by se měly některého z těchto dvou médií děti vzdát, byla by to televize.*
- *Zatímco ti nejmenší musejí počítat s relativně častým dozorem rodičů nad pořady, které sledují v televizi, polovina osmáků či deváťáků si tuto formu dohledu vůbec nepřipouští a druhá polovina přiznává, že se o ně rodiče v tomto směru zajímají pouze zřídka.*
- *Rodiče se výjimečně odhodlají k zákazu návštěvy konkrétních internetových stránek a v porovnání s televizí také řádově méně dětem doporučují, kde a co by bylo vhodné sledovat. Z toho lze usuzovat, že internet zatím není společnou platformou, na které by se rodiče se svými dětmi příliš často setkávali.*

Ani čas trávený organizovaně nemusí být nuda

Vstupujeme do oblasti, která má u nás bohatou tradici sahající do poloviny 19. století, kdy v českých zemích probíhá národní obrození a jeho tahouny jsou kromě příslušníků inteligence (buditelů) nově vznikající spolky, mezi nimiž zásadní roli hrál Sokol. V pohnutých dějinách 20. století na něj navázaly různé proudy, které se dále proplétaly, měnily se pod ideovými či politickými poryvy, některé zanikaly a jiné se jako Punkva nořily pod hladinu totalitních režimů, aby v dobách „tání“ znovu ožily na povrchu. Každopádně na konci dvacátého století již u nás existovala neobyčejně pestrá paleta nabídek toho, jak se děti mohou účastnit organizovaných aktivit ve svém volném čase.

V zásadě dnes existuje pět typů organizací, které takovéto aktivity nabízejí.

- *Nestátní neziskové organizace (NNO) dětí a mládeže (či pracující s dětmi a mládeží) jsou nejbližší původnímu „sokolskému“ charakteru, i když jistě mnohé z nich jdou s dobou. Patří sem dnes již klasická sdružení, jako skauti, pionýři, woodcraftaři, táborníci, tomíci nebo zálesáci, ale i řada dalších, které vznikly po roce 1990. Je velmi pravděpodobné, že když dítě udá příslušnost k oddílu, tak bude chodit právě sem a bude členem nějakého sdružení. Pro mnohé děti je to začátek celoživotní cesty.*
- *Sportovní oddíly jsou skoro v každé vesnici (např. fotbalisté) a v určitém životním období jimi prochází statisíce dětí. Na rozdíl od předchozího typu oddílů jsou přednostně zaměřené na výkon.*

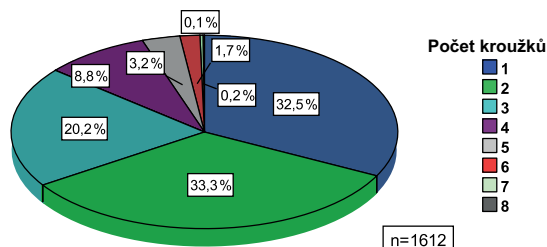
- *Školská zařízení pro zájmové vzdělávání* je souhrnný název pro střediska volného času, školní kluby a školní družiny. Patří sem například domy dětí a mládeže nabízející jak pravidelnou celoroční činnost specializovaných kroužků, tak tábory i jiné atraktivní jednorázové akce. Školní kluby a družiny bývají součástí základních škol a zaměřují se na děti, které do nich docházejí. Těm nabízejí smysluplnou činnost po školním vyučování (družiny zpravidla těm z 1. stupně a kluby z 2. stupně ZŠ).
- *Kroužky na školách* – i kvůli nim se nakonec opustil termín „mimoškolní výchova“ a nahradil se dosud u nás nezdomácněným, ale všeobjímajícím pojmem „**neformální výchova (a vzdělávání)**“, protože naprostá většina kroužků působí přímo ve škole, často je vedou sami učitelé. Tyto kroužky také nabízejí podporu pro nějaký školní předmět – například jazyky, matematiku, fyziku atd.
- *Komerční subjekty* od roku 1990 zpočátku váhavě, ale nyní už velmi dravě nabízejí dětem a jejich rodičům své produkty.

Kolik dětí tráví volný čas v nějaké organizaci?

V České republice tráví alespoň jednou týdně volný čas v některé organizaci nabízející volnočasové aktivity přibližně tři čtvrtiny dětí ve věku 6–15 let. Podobné výsledky jsou dlouhodobě prokazovány i jinými výzkumy či statistikami. O návštěvnosti kroužků na školách se například vede přesné každoroční výkaznictví, z něhož je vidět, že vybraný kroužek navštěvuje skoro 60 % dětí školou povinných. V rámci NNO se volnočasových aktivit účastní kolem 220 tisíc dětí a mladých lidí. Pokud vezme me v potaz, že mezi dětmi je i určité procento těch, kterým takovýto způsob trávení volného času prostě nevyhovuje, je toto zjištění pro nás zcela jistě pozitivní – naprostá většina dětí rozvíjí svou osobnost dobrovolně i v době, kdy má volný čas.

Řada z nich přitom navštěvuje více než jednu takovou aktivitu, jak ukazuje tento koláčový graf.

Graf č. 28 Podíl dětí navštěvujících kroužky a oddíly podle počtu aktivit

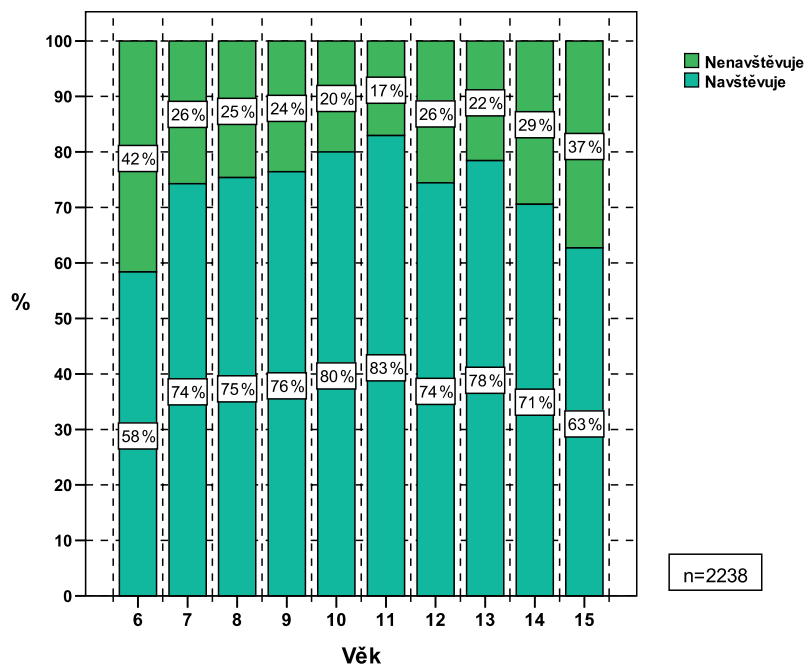

Z našeho výzkumu vyplynulo, že alespoň jednou týdně do nějakého kroužku nebo oddílu dochází v průměru 74 % dětí ve věku 6–15 let. Nejvíce z těchto aktivních dětí navštěvuje dvě volnočasové aktivity týdně, a to zhruba třetina. Necelá třetina dětí navštěvuje jednu volnočasovou aktivitu a pětina z dětí, které využívají organizované volnočasové aktivity, pak týdně dochází do třech kroužků či oddílů.

Kdo navštěvuje kroužky?

Chceme-li se na návštěvnost kroužků, oddílů a dalších aktivit zaměřit podrobněji, musíme ovšem zohledňovat řadu faktorů. Nejsilnější věkovou skupinou dětí, která navštěvuje kroužky, jsou děti ve věku přibližně od 9–12 let. Mladších dětí chodí do kroužků méně, protože k určitým aktivitám ještě zkrátka nedospěli, „nevyprofilovali se“, nebo se samy či jejich rodiče pro nějaký kroužek ještě nerozhodli. Naopak starší děti od 13–14 let kroužky a někdy i oddíly začínají opouštět. Vývoj ukazuje tento graf:

Graf č. 29 Návštěvnost kroužků v souvislosti s věkem

Důvodů, proč děti v kroužcích končí, je celá řada, navíc se i vzájemně prolínají. Nejčastějším důvodem je osobnostní vývoj – nástupem puberty, tedy etapy, kdy hledají vlastní identitu a mohou být labilní ve svém prožívání i zařazení do společnosti. V tomto období se také zvyšuje míra jejich samostatnosti a nezávislosti a ony samy daleko více chtějí rozhodovat o tom, co budou ve volném čase dělat. Nejdůležitějším aktérem v životě dětí se totiž postupně stává kamarád nebo rovnou celá parta, se kterou se mohou bavit bez dozoru dospělých, nikoliv dětský kolektiv v kroužku se svým vedoucím.

Karel (14 let): No většinou sedíme takhle v parku a povídáme si... vždycky někdo přijde někdo další a tak...

Leoš (15 let): No mně to nějak nevadí, co děláme [bezcílné trávení času s kamarády], nedovedu si představit, že by to bylo nějak jinak...

Z výzkumu „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“⁷, který Národní institut dětí a mládeže uskutečnil v roce 2008, víme, že naprostá většina dětí (73 %) vstupuje do kroužků a oddílů mezi 6. a 8. rokem věku. To pro starší děti, které do nějakého oddílu či kroužku chodí již od počátku školní docházky, může vést postupem času k pocitu určité neatraktivnosti. Aktivita už jim nenabízí příliš nového a děti přestává bavit. Ve spojení s nástupem puberty také nesmíme zapomenout, že pro děti v tomto věku organizované trávení volného času není prostě „IN“. Tehdy někteří z nich volnočasové aktivity sice navštěvují, ale rychle je stírají (často se pod vlivem kamarádů pro něco nadchnou), navíc do nich mohou vstupovat bez hlubšího zájmu a brzy je opouštějí. Dalším důvodem může být fakt, že tyto děti napodobují své kamarády, u kterých se dá předpokládat, že také nikam nedocházejí, a celkově se tak identifikují se svou vrstevnickou skupinou. To může v extrémním případě vyvolávat pocit studu za to, že se nějaké aktivity vůbec účastní. V neposlední řadě může být v případě starších dětí důvodem k opuštění kroužku či oddílu nesoulad ve vztahu vedoucí aktivity – dítě.

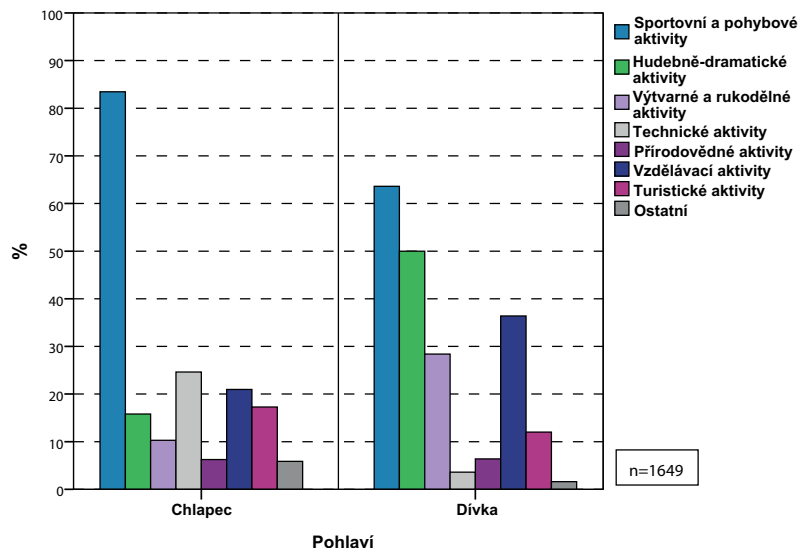
Jaké kroužky a oddíly jsou navštěvovány?

Pokud jde o zaměření kroužků/oddílů, nejvíce jsou navštěvovány sportovní oddíly, dále pak kroužky hudebně dramatické, výtvarné a rukodělné, starší děti navštěvují ještě vzdělávací aktivity. Zaměření volnočasových aktivit sice příliš nesouvisí s věkem, ale pokud děti rozdělíme podle pohlaví, určité rozdíly zjistíme. Chlapci se oproti dívkám výrazně více věnují sportům, dále pak aktivitám technickým a turistickým. Dívky pro změnu častěji navštěvují aktivity hudebně-dramatické, vzdělávací, výtvarné a rukodělné.

⁷ Výzkumná zpráva je volně dostupná na stránkách projektu Klíče pro život www.kliceprozivot.cz a v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

Rozdíly mezi druhy navštěvovaných aktivit a pohlavím můžeme vidět v grafu, kde sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že navštěvují daný typ. V grafu jsou zaznamenány odpovědi dětí, které uváděly, že do nějaké volnočasové aktivity, oddílu či kroužku docházejí.

Graf č. 30 Druhy navštěvovaných kroužků v souvislosti s pohlavím

Z již uvedeného výzkumu „Zdroje informací a kritéria při výběru volnočasových aktivit“ také víme, že o tom, zda a do jakého kroužku bude dítě chodit, rozhoduje především dítě samo, přání rodičů jsou většinou až dalším impulzem, který spolurozhoduje. Pochopitelně zde záleží na zaměření aktivit – u sportovních, hudebně-dramatických, výtvarně-rukodělných, technických, přírodovědeckých kroužků nebo turistických oddílů rozhodují spíše děti (a jejich kamarádi), v případě aktivit vzdělávacích nebo třeba náboženských rozhodují především rodiče.

Eva (10–12 let): ... v pondělí chodím na badminton, chodím tam první rok, to jsem si vybrala sama, pak tancování, to je moderní, pak lidovky, ty už tančím 6 roků, to mě hodně baví. Ve středu mám kytaru, mamka říkala, že budu hrát na nějaké hudební nástroj, tak to mě moc nebaví, hlavně že mám tu nauku. Ve čtvrtek mám taky tancování a v pátek keramiku, kterou jsem si vybrala sama, protože jsem chtěla něco vyrábět.

Patrik (10–12 let): Jak jsem říkal, v pondělí a ve středu chodím na atletiku, v úterý a v pátek do skauta..., na všem jsme se dohodli s mámou.

To ovšem neznamená, že vliv rodičů na to, zda dítě do nějaké volnočasové aktivity dochází, je zanedbatelný. Zejména vzdělání a společensko-ekonomické postavení rodičů tu hraje dosti závažnou roli, jíž se věnujeme v samostatné kapitole.

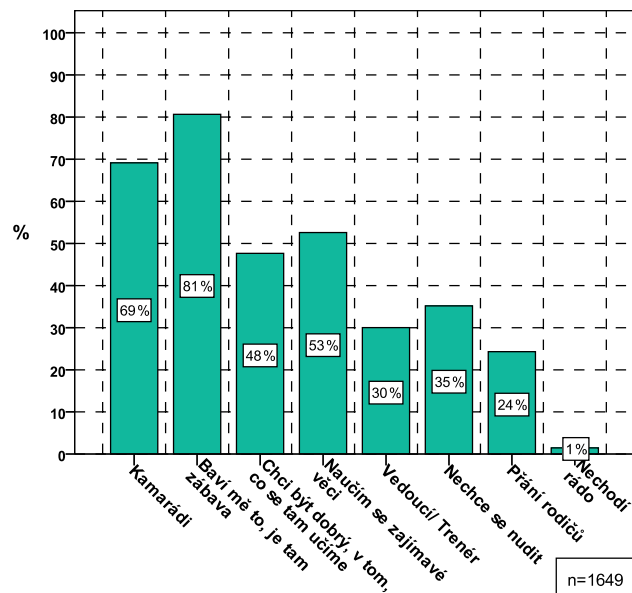
Co děti vede k tomu chodit do kroužků a oddílů?

Aby děti do kroužku vůbec chodily, musejí mít patřičnou motivaci. Kromě prvotního impulzu, kdy se pro nějakou aktivitu rozhodnou, existují i objektivní důvody, proč do volnočasové aktivity docházet.

Daniel (15 let): *Já chodím na tancování, takový moderní kroužek, tam mě přivedla sestra, potom technické kroužek, ten mě hodně baví, pak na rybářské kroužek, na sportovky a na fotbal, na ten mě přivedl táta.*

Důležitým zjištěním je, že děti ze všech věkových skupin do oddílů a kroužků chodí především kvůli tomu, že je baví, co tam dělají, kvůli kamarádům, které tam potkávají, a také že se tam naučí zajímavé věci. Mladší děti jsou často motivovány (zvláště v oddílech) osobou vedoucího, starší se prostě nechtějí nudit. Přirozeně, čím jsou děti starší, tím spíše klesá podíl těch, kteří návštěvu kroužků zdůvodňují přáním rodičů. Souhrnně představuje důvody návštěvy tento graf (děti mohly uvádět i více důvodů).

Graf č. 31 Důvody navštěvování kroužků

Samotný kroužek či oddíl je tedy také jedním z hlavních prostředí, kde se s různou intenzitou dítě během života ocitá. Jak jsme již předeslali, mají děti toto prostředí v první řadě spojeno se zábavou, ale i učením se novým věcem. I když to náš výzkum přímo nezjišťoval, je z jiných výzkumů a zkušeností vedoucích známo, že si děti zároveň také uvědomují, že je zde možné vy-

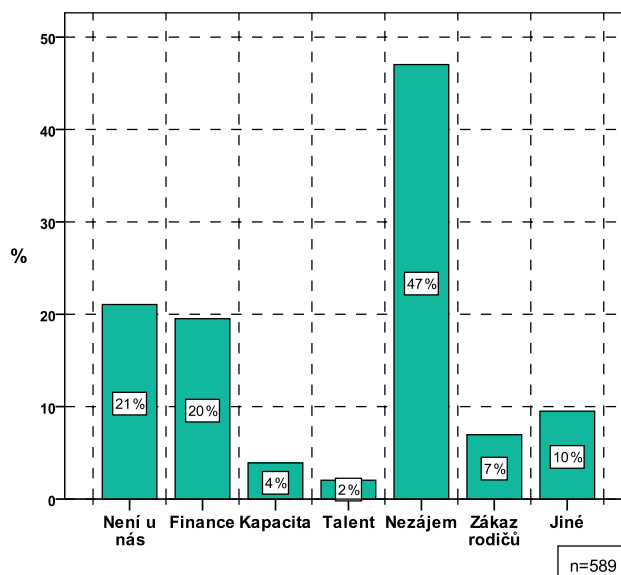
niknout a ukázat druhým co umí, a to ve výrazně větší míře, nežli je tomu v neorganizované partě kamarádů, škole, a dokonce i v rodině, kde žijí. Většina dětí vnímá i to, že na rozdíl od party kamarádů v kroužku či oddílu sice platí určitá pravidla, ale právě díky nim mohou zažívat to, kvůli čemu tam hlavně chodí. I to svědčí o tom, že se děti v kroužcích a oddílech cítí svobodně, ale přitom si uvědomují, že bez nějakého řádu v nich nelze fungovat.

Navíc – aniž si to děti většinou uvědomují, účast v kroužku či oddílu mívá důležitý přesah. Tedy neslouží jen k tomu, aby se dítě zabavilo a nenudilo doma či na ulici, nebo proto, aby rodiče měli na chvíli klid a mohli se věnovat vlastním záležitostem. Během času stráveného v nějakém kroužku si děti totiž neosvojují pouze ty dovednosti, na které je kroužek zaměřen, ale rozvíjejí i celou řadu dalších dovedností, vědomostí a hlavně postojů (tedy kompetencí), aniž by si to třeba uvědomovaly. Důležitou úlohu tak tyto organizace plní v případě socializace dětí, při osvojování si návyků, jako je spolupráce v týmu, rozvíjení komunikace, umění přebírat zodpovědnost, hrát fair play apod. Trávením volného času v organizaci děti také předcházejí nudě. Jak ukázal tento výzkum, děti, které se příliš nenudí, bývají v životě šťastnější. Jelikož se děti málokdy rodičům svěří, že se vlastně necítí šťastné nebo se často nudí, neměli by rodiče nechávat způsoby trávení volného času svých dětí bez povšimnutí a v jeho aktivním trávení je podporovat.

Proč děti do žádného kroužku či oddílu nechodí?

Vedle skupiny dětí trávících svůj volný čas v některé z organizací, které poskytují volnočasové aktivity, máme i menší skupinu dětí, které takovýto způsob trávení volného času nevyužívají. Jejich důvody shrnuje graf (děti uváděly hlavní důvod, mohlo jich být více).

Graf č. 32 Důvody, proč dítě nenavštěvuje kroužky

Vidíme, že naprosto dominantní je „nezájem“, přičemž jej uvádějí především starší děti ve věku 13–15 let. „Nezájem“ je také jako hlavní důvod neúčasti v zájmových aktivitách uváděn dětmi z dobře a průměrně situovaných rodin.

David (13–15 let): Já nemám žádný kroužek, ale často chodím hrát s kamarádama basket nebo něco takového...

Docházení do kroužku či oddílu závisí také na možnostech lokality, ve které dítě vyrůstá. Pokud kroužek/oddíl není v dosahu, dítě do něj prostě chodit nemůže. Důvod, že daný kroužek či oddíl není v dosahu jejich bydliště, je dětmi z nejmenších obcí do 2 tisíc obyvatel zmiňován dokonce více než dvakrát častěji než dětmi ve městech od 20 tisíc obyvatel. Ovšem pro děti ze špatně situovaných rodin jsou hlavním důvodem především finanční prostředky a pro děti z velmi dobře situovaných rodin je to pro změnu fakt, že daná aktivita není v jejich dosahu. V tomto případě to může být dáno vysokými nároky dítěte na vybranou aktivitu.

Shrneme-li výše uvedené překážky, které děti uvádějí jako důvod, proč nechodí do nějakého kroužku či oddílu, musíme mít na paměti, že jde o překážky subjektivně vnímané dětmi. Ty většinou už nedomyslí, jakou roli v tomto případě hrají rodiče, kteří je mohou nedostatečně motivovat nebo neumí najít alternativu za finančně či místně nedostupnou aktivitu.

Ovšem může tomu být i obráceně, tedy jsou situace, kdy za nezájem dítěte o organizovanou volnočasovou činnost může nést odpovědnost naopak přespříliš aktivní rodič. Jedná se především o případy, kdy rodiče do svých dětí projektují vlastní nenaaplňené ambice z dětství. Například pod vlivem úspěchu hokejové (fotbalové apod.) reprezentace chtějí mít ze svého dítěte špičkového sportovce podobně, jako po tom sami toužili ve svém dětství či dospívání. Dítě pak přihlásí do vybraného oddílu, a to bez ohledu na skutečnost, že mu chybí talent, fyzické dispozice atd. Dítě pak může v oddíle zažívat neúspěch a z něj plynoucí frustraci, po krátké době jej opouští a ztrácí zájem i o jiné organizované aktivity. Důvodem může být právě strach z dalšího neúspěchu.

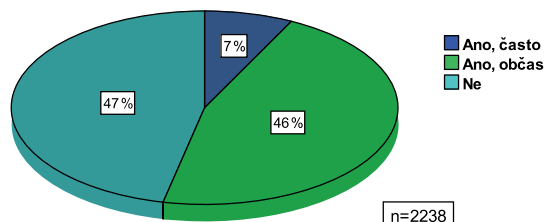
Kdy se děti nudí?

S trávením volného času a se životem vůbec jsou také spojována období, kterým se zjednodušeně říká „nuda“. Jedná se o nepříjemný přechodný duševní stav, v němž jedinec cítí pronikavý nedostatek zájmu o své obvyklé aktivity a je pro něj obtížné se na ně soustředit. Nuda tedy nutně neznamená, že člověk vůbec nemá co dělat, ale spíše to, že se nedokáže pro žádnou aktivitu nadchnout, i když by si přál se v něčem angažovat. Pro nudu jsou charakteristické pocity omrzelosti, zbytečnosti, nespokojenosti, nezajímavosti, snížená pozornost, pocit únavy a depresivní nálady.

Občasné pocity nudy se samozřejmě týkají i dětí, ovšem závažnější by pro nás mělo být zjištění, že je tu nemalá skupina dětí, které o sobě tvrdí, že se nudí často. Na otázku „Míváš někdy pocit, že se ve svém volném čase nudíš?“ sice 47 % dětí odpovědělo, že se nenudí, 46 % se nudí občas, ale 7 % dotázaných odpovědělo, že se nudí často.

Graf č. 33 Pocity nudy

Z výzkumu vyplynulo, že pocit nudy nesouvisí ani s pohlavím, ani s věkem dětí, pouze je mírně ovlivňován velikostí místa bydliště, ale také vzděláním rodičů a socioekonomickým postavením rodiny. Pokud jde o velikost místa bydliště, nejčastěji se nudí děti v malých obcích od 2 do 5 tisíc obyvatel. Přisuzovat to můžeme faktu, že tyto obce či městyse již nemají ráz venkovského prostředí, kde je například blízko do přírody nebo lze realizovat specifické aktivity, zároveň se ještě ale nejedná o obce, které by nabízely dostatečnou paletu volnočasových aktivit či dalšího využití.

Otázkou je, kdy se dnešní děti vlastně nudí. Faktorů, které tento stav ovlivňují, je několik a v zásadě je nelze hierarchicky rozlišit dle intenzity, s jakou na děti působí. Jedním z faktorů, díky kterému se děti nudí, jsou zákazy rodičů, především zákaz sledování televize, užívání počítače nebo tzv. domácí vězení, tedy zákaz jít ven. Těmto třem činnostem se také děti, pokud mohou, věnují nejčastěji.

Otázka: Nudíte se někdy?

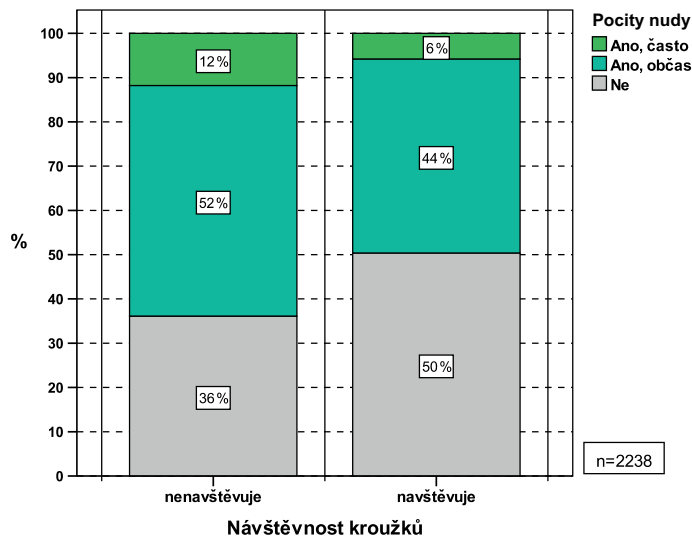
Patrik (10–12 let): Já se nenudím, ale když dostanu třeba pětku, tak mi zakážou počítač, a to se nudím.

Karolína (13–15 let): Někdy jo, třeba když jsem na počítači, tak nevím, už co mám dělat... se nudím, nevím co dělat, tak si třeba čtu.

Na nudu má vliv i počasí. Děti si stěžují, že například o víkend, když prší, nemohou jít ven. Ačkoliv mají doma k dispozici televizi nebo počítač, po nějaké době je to omrzí a přijde právě pocit nudy. Musíme ale také zmínit skutečnost, že děti si neumí úplně dobře strukturovat čas, a proto se stává, že pokud nemají nějakou povinnost nebo plánovanou organizovanou volnočasovou aktivitu, mohou nastávat okamžiky, kdy se nudí. Zábavu si pak děti většinou vymýšlejí na základě podnětů, které v životě získávají. A právě celou řadu podnětů k tomu, jak se ve volném čase zabavit, získávají také prostřednictvím organizovaných volnočasových aktivit, kterých se účastní.

Vliv návštěvnosti těchto aktivit na nudu ukazuje graf.

Graf č. 34 Pocity nudy ve volném čase v souvislosti s návštěvou volnočasových aktivit

Tedy čím více těchto aktivit děti navštěvují, tím mají jednak méně prostoru pro to, aby se nudily, a také získávají více podnětů k tomu, aby se uměly ve vlastním volnu zabavit. Na druhou stranu to samozřejmě neznamená, že je nezbytně nutné, aby dítě docházelo do volnočasové aktivity každý den nebo mělo dokonce několik aktivit denně. Může pak docházet k tomu, že je dítě přetížené, ne na všechny aktivity se dostatečně soustředí (tedy tyto aktivity neplní tak úplně svůj účel) a tím, že má minimum času samo na sebe nebo na hraní si s kamarády, zájem o organizovanou činnost opadá.

Shrnutí aneb Kdo se čemu věnuje ve volném čase?

Způsoby trávení volného času našich dětí ovlivňuje řada faktorů, například věk či pohlaví, ale především také vzdělání rodičů a socioekonomické postavení rodiny (viz poslední kapitola s. 77 Nejdůležitější faktor). V rámci výzkumu jsme provedli i tzv. faktorovou analýzu a na jejím základě můžeme způsoby trávení volného času seskupit do pěti základních oblastí.

„Neorganizovaná činnost“ (být venku s kamarády, návštěvy kamarádů, sport mimo kroužky, sledování televize) je první oblastí a zahrnuje aktivity, které patří ve sledované populaci mezi nejrozšířenější.

Druhý způsob nazýváme **„IT a Hudba“** (internet, chatování, počítačové hry, filmy na DVD/PC, poslech hudby). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání s jinými způsoby rozšířen spíše více, poslech hudby patří u starších dětí dokonce mezi nejčastější aktivity.

Třetí způsob trávení volného času jsme nazvali „**Sport a kroužky**“ (sportovní kroužky/oddíly, sport mimo kroužky, jiné zájmové kroužky). Tato oblast představuje způsob trávení volného času, který je ve srovnání s jinými způsoby středně rozšířen.

Čtvrtý způsob trávení volného času jsme pojmenovali „**Intelektuální činnost**“ (četba knížek, četba časopisů, návštěvy knihovny, učení, ale také některé zájmové kroužky). Do této oblasti spadají aktivity, jejichž rozložení v populaci je odlišné. Zatímco učení patří mezi nejrozšířenější, četba knížek a podobně také časopisů mezi středně frekventované, návštěva zájmových kroužků a zejména knihovny je spíše okrajovou záležitostí.

Naopak pátá oblast „**Orientace na spotřebu**“ (návštěvy fastfoodů, nakupování a návštěvy kina) – je způsob trávení volného času, který je mezi všemi dětmi rozšířen spíše okrajově.

Pokud bychom děti rozdělili podle pohlaví, můžeme říci, že děvčata se častěji než chlapci ve svém volném čase věnují aktivitám, které spadají do oblasti intelektuálních činností, chlapci se naopak více než dívky zaměřují na sport a také na činnosti spojené s využíváním počítačů. S věkem stoupá zájem zejména o aktivity, které jsou zahrnuty do oblasti „IT a hudba“ a klesá naopak podíl těch, kteří se věnují sportu a činnosti v kroužcích či oddílech.

Hlavní sdělení, které nám o svém organizovaném volném čase poskytly děti, lze následovně shrnout.

Pozitivní zjištění

- *Přibližně tři čtvrtiny dětí v České republice dochází alespoň jednou týdně do nějaké volnočasové aktivity – kroužku či oddílu.*
- *Děti všech věkových skupin do nich chodí především kvůli tomu, že je baví, co tam dělají, kvůli kamarádům, které tam potkávají, a také proto, že se tam naučí zajímavé věci. Mladší děti také kvůli vedoucím. Z toho tedy vyplývá, že v kroužcích převládá pro děti příznivé klima a přátelská atmosféra.*
- *Výrazným impulzem k návštěvě kroužků je přání samotného dítěte.*

Negativní zjištění

- *U starších dětí (po 12. roku věku) opadá zájem o docházku do volnočasových aktivit. Důvodem je přirozený vývoj dítěte a nárůst jeho autonomie, kdy chce více času trávit s kamarády, ale také skutečnost, kdy pro ně organizované trávení volného času není už prostě „IN“, nebo situace, kdy konkrétní organizace již v podstatě nemá staršímu dítěti co nabídnout.*
- *Děti z nejmenších obcí uvádějí jako hlavní důvod neúčasti na volnočasových aktivitách absenci kroužku v místě jejich bydliště, děti z rodin s nižším socioekonomickým postavením nebo rodičů s nižším vzděláním uvádějí jako důvod kromě samotného nezájmu také nedostatek financí na aktivitu.*
- *Naprostá většina organizací zaměřuje své náborové akce na děti nejmladší, tedy na děti z prvních tříd i děti předškolní. Děti po 12. roku věku jsou v těchto náborových akcích opomíjeny, navzdory tomu, že v tomto věku organizovanou volnočasovou činnost opouštějí.*

HODNOTY

Zatím jsme se na své cestě za poznáním vnitřního světa dětí dívali jejich očima na okolí, které je obklopuje, a z toho jsme si vytvářeli obrázek i o tom, jaké samy jsou: co chtějí, co jim vadí, čeho si samy všímají, nač spoléhají a co je ovlivňuje. V této kapitole se budeme zabývat tím, jak děti odpovídaly na přímé otázky týkající se jich samých a díky tomu jsme se tak dostali k popisu typických hodnot dětského světa.

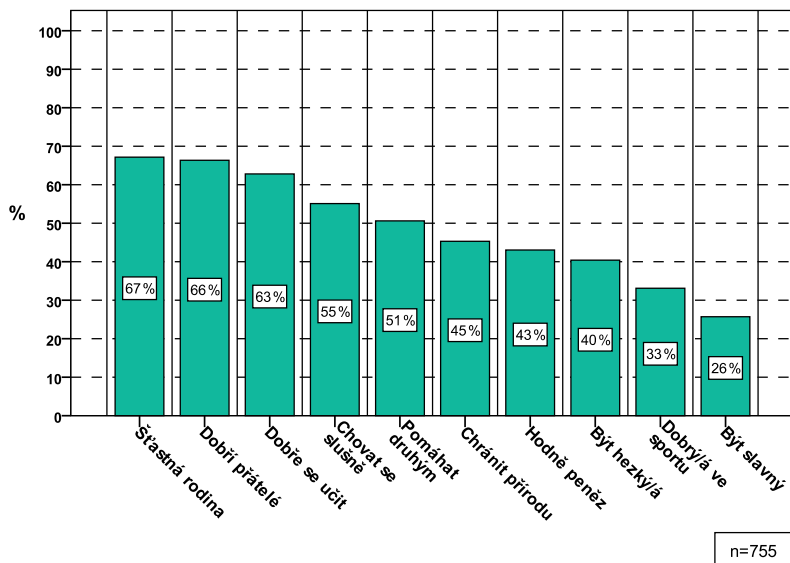
Na základě výsledků výzkumu jsme se pokusili sestavit určitou typologii dětských životních preferencí a určit, jaké je jejich zastoupení v populaci. Dále se budeme zabývat tím, co dětem vadí, zda dnešní děti mají své vzory – a pokud ano, jaké, a čeho si na nich zvláště cení, ale i tím, čeho chtějí děti dosáhnout. V závěru kapitoly se snažíme zjistit, zda si děti myslí, že jsou šťastné.

Co je pro děti důležité?

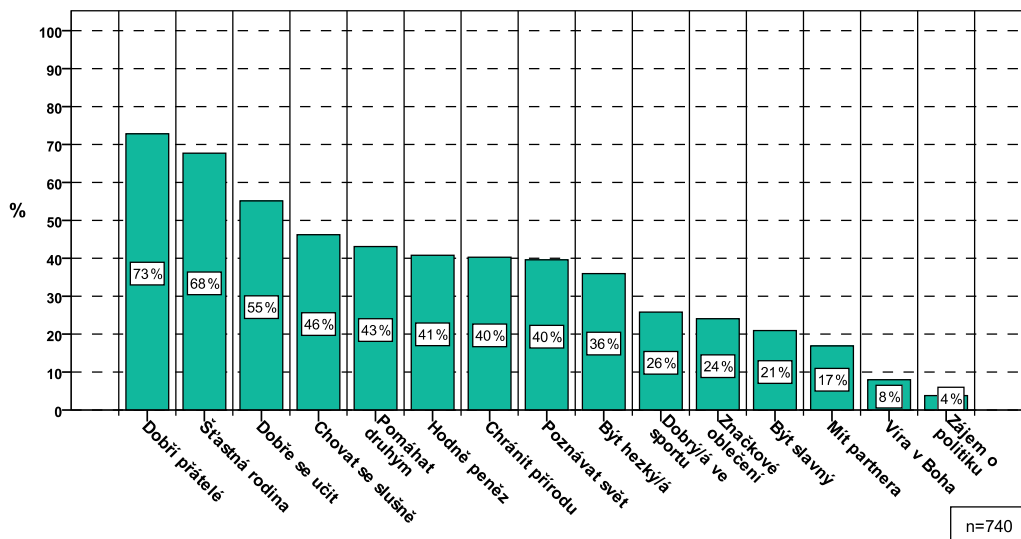
Hodnota je skutečnost, která je pro člověka důležitá. Často dokonce velmi důležitá. Dětem byla předložena řada priorit (nejmladším deset, dvěma dalším věkovým skupinám patnáct), které se běžně v naší společnosti pokládají za nejvíce preferované a které bývají obsažené v dlouhodobých šetřeních hodnot dospělých a v posledních letech i dětí a dospívajících. Děti měly určit, zda jsou pro ně rozhodně důležité, spíše důležité, spíše nedůležité či rozhodně nedůležité. Také mohly odpovědět, že nevědí. Je jasné, že se touto nabídkou významně omezil rozsah toho, o čem by nám děti řekly, že je pro ně důležité. Stranou tak musely zůstat některé jedinečné hodnoty dětského věku, které by byly inspirativním průhledem do dětského světa, ale měly by statisticky velmi malou četnost. Na druhé straně jsme zobecněním získali dobrý přehled o tom, jaký postoj zauímají děti k převládajícím hodnotám naší společnosti.

V následujících třech grafech je podle věkových skupin – 6–9 let, 10–12 let, 13–15 let – uvedeno, kolik dětí označilo jednotlivé hodnoty za rozhodně důležité.

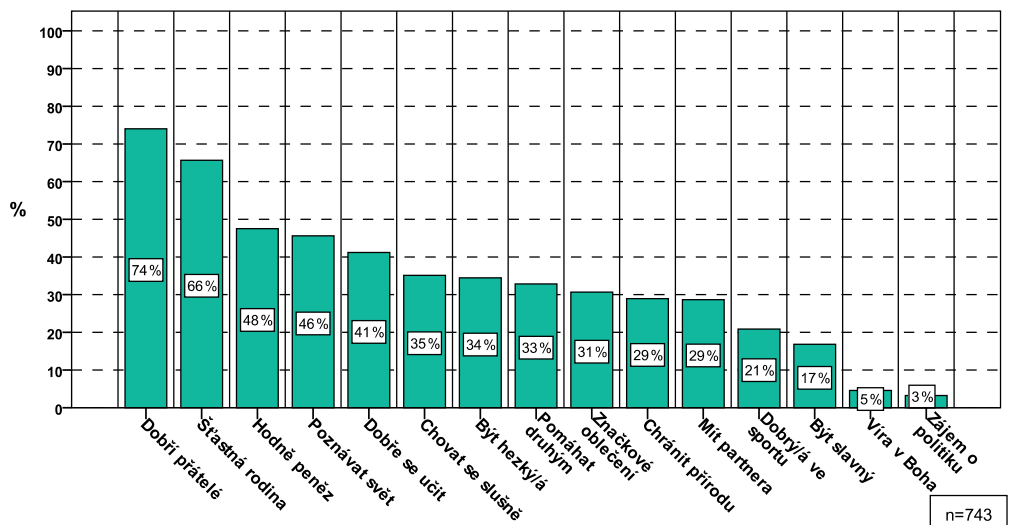
Graf č. 35 Životní priority, děti 6–9 let

Graf č. 36 Životní priority, děti 10–12 let

Graf č. 37 Životní priority, děti 13–15 let

Co z grafů vyplývá? Pro naprostou většinu dětí je nejvyšší hodnotou kvalitní vztahové zázemí v rodině, ale též ve skupině vrstevníků. Těmto hodnotám patří v pomyslném žebříčku nejvyšší místo i u dospělé populace. Při sledování priorit lze zaznamenat podstatné proměny v souvislosti s věkem dětí. Celkově stoupá důležitost přátel (zatímco v nejmladší věkové kategorii jsou rozhodně důležitější pro dvě třetiny, ve věku 13–15 let tuto odpověď uvedli již tři čtvrtiny respondentů), což je celkem očekávatelný výsledek související s tím, jak se děti osamostatňují. Stejně tak nepřekvapí nárůst hodnoty „mít partnera(ku)/s někým chodit“ (rozhodně důležité pro 17 % 10–12letých a pro 29 % v kategorii 13–15 let).

Zvláště bychom chtěli upozornit na dvě tendence, které jsou varující: Čím jsou respondenti starší, tím častěji za *rozhodně důležité* označují „mít hodně peněz“, a tato hodnota se v celkovém pořadí posunula již na třetí nejvyšší místo. Naopak se zvyšujícím se věkem dětí výrazně klesá důležitost hodnot „dobře se učit“ (z 63 % u dětí ve věku 6–9 let na pouhých 41 % u 13–15letých), dále „chovat se slušně“ (klesá z 55 % na 35 %), „pomáhat druhým“ (klesá z 51 % na 33 %) a také „chránit přírodu“ (klesá ze 45 % na 29 %).

Pokles těchto životních priorit lze do jisté míry přisuzovat celkovému osobnostnímu vývoji dítěte. Tyto hodnoty vyjadřují přání dospělých po „hodných dětech“, kterému zvláště mladší děti mají tendenci vyhovět. Po desátém roce života však důležitost rodičovských autorit klesá a mladí lidé si vytváří vlastní názory a postoje, přičemž se mnohdy vůči svému okolí snaží vymezovat. Současně dostáváme jasnou zpětnou vazbu od dětí, jak na ně působí svět dospělých a společnost jako celek. Jestliže například dvě pětiny dětí ztratí mezi 9–15 rokem přesvědčení o tom, že je velmi důležité pomáhat druhým, pak zjišťujeme, jak vlivy, kterým jsou vystaveny dávno před tím, než dospějí, postupně potlačují tendence k veřejnému dobru. Přitom stejně jako dospělí stále touží po tom, aby žili ve funkčních rodinách a byli obklopeni dobrými přáteli.

Na opačném konci spektra preferovaných hodnot se podobně jako u dospělé populace objevuje „víra v Boha“ a „zájem o politiku“. Pokud děti tyto hodnoty vůbec komentují, převažují negativa, což platí hlavně pro politiku.

Gabča (13–15 let): Hlavně je třeba vyhodit naše politiky a takový, protože ty pro nás dělaj velký kulový, jenom sedí na zadku, možná pijou a kouří.

Janka (13–15 let): Když jezdím do Srbska, tak tam je to s politiky úplně stejný, tam jdou do politiky, aby se obohatili.

Libor (13–15 let): Rozhodně bych se připojil, aby vyhodili politiky, protože slibujou, slibujou, a neplněj, věčně snižujou platy, ale ne sobě; sami mají nacpaný kapsy a je jim všechno jedno, jen aby se to nedotklo jich.

Víra v Boha je dětmi přijímána o něco lépe. Existuje mezi nimi malá, ale nepřehlédnutelná menšina (víra je rozhodně důležitá pro 6,3 % a spíše důležitá pro 9,7 %), která jí připisuje velký význam, a to v drtivé většině pozitivní. To nejspíš nikoho nepřekvapuje. Děti, které vycházejí z věřícího prostředí se, ovšem ne příliš často, se svou vírou ostatním svěřují, především v obavě z nepochopení, jak potvrdila jedna dívka při skupinových rozhovorech. Z tohoto důvodu bylo nasnadě sledovat spíše opačný pohled nevěřící většiny na náboženství a víru vůbec.

Karolína (14 let): Moje kamarádka, ona má věřící rodinu, je jí 14 a já jsem to třeba nevěděla. To ji znám nějakých pět let. Ona každou neděli chodí do kostela na mši. Ona tam vlastně chodí jenom kvůli tý rodině, že to chtěj. A ona se za to hrozně styděla. Já jsem se to dozvěděla asi tak před 14 dněma. A ona říkala, že se za to styděla, přitom se není za co stydět.

Některé děti, je jich ovšem menšina, uznávají, že věřit v Boha je normální. Vzhledem k nízké religiozitě v České republice ale mají velmi malou možnost setkat se s běžnými věřícími. Jejich názory a postoje k víře a náboženství se tak vytváří především při jiných příležitostech, kdy se však setkávají spíše s extrémními projevy různých náboženství (zejména v médiích podávajících náboženství v kontextu sebevražedných útoků či nábožensky motivovaného násilí), anebo s věřícími s podezřelými projevy chování (blouznivci, vnučování rozhovoru o víře apod.). Pocit dětí, že věřící lidé se většinou chovají divně, a tedy, že náboženství je něco divného (nenormálního), je navíc posílen zpravodajskými příběhy o sektách a náboženských fanaticích. Tím se ještě více snižuje relevance víry, Boha a náboženství pro jejich život.

Získané poznatky lze zobecnit do následujícího konstatování: Pokud děti nejsou věřící, pak se v odpovědích neobjevují ani žádné náznaky tušení transcendentna. Naopak jde o jednoznačné popření jakéhokoliv vyššího principu. Tato zjištění odráží většinové názory české společnosti, tedy neukotvení společenských hodnot ve skutečnostech přesahujících člověka.

Roman (13–15 let): *Ty teroristi, co věří v Alláha, jsou schopní zabít, to je strašný. To je fanatismus.*

Štěpán (13–15 let): *Mně přijdou trošku na hlavu, jak tam stojíš s těma letákama, ale když někdo věří v Boha, to mi přijde normální.*

Gabča (13–15 let): *Tak jako já nevím, kde to vzali, v něco jako věřit. Mně se to zdá kravina, třeba jak teď chodí a vnučují to všem. Jsem zvědavá, jak to bude v nebi nebo pekle, jestli si to náhodou nevymýšlejí.*

Sára (13–15 let): *Já si myslím, že je to každého věc, když je trochu narušená a věří tomu, že tady něco takového je. Je to možný, ale chce to vědecky dokázat. A ty sekty, to je taky super, jak blbnou ty lidi.*

Karolína (13–15 let): *Nejsem věřící, ale moje máma učí, měla studentku, ta byla zblázněná do Boha a byla prostě magor. Musela z té školy prostě odejít, protože ona prostě nežila normálně.*

Jeny (13–15 let): *Já nejsem věřící a na ty lidi mám názor takovej... nevím, já to tak nějak nevnímám, protože je to sporný téma, jestli věřit, nebo ne, nějak to jde mimo mě.*

Tobiáš (13–15 let): *Mně je to jedno, když někdo věří třeba v Boha, ale ať to nevnučuje ostatním.*

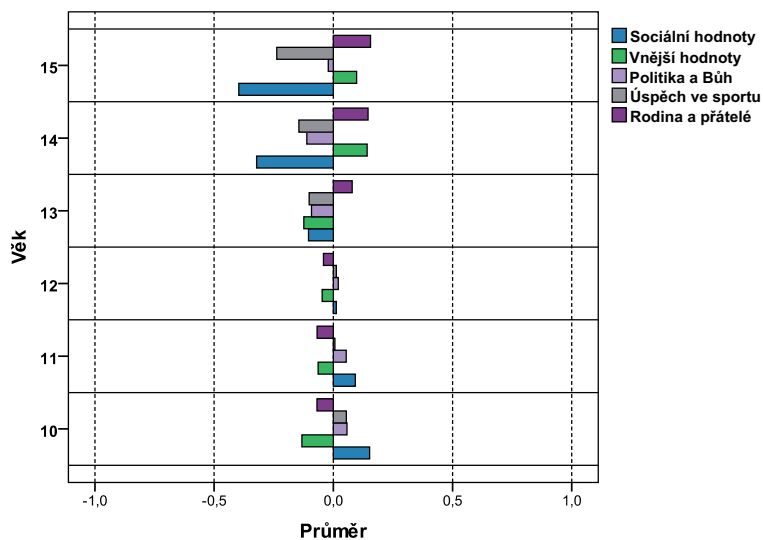
Podrobnější zkoumání výsledků toho, co je pro děti důležité (pomocí tzv. faktorové analýzy) umožnilo určit, které ze sledovaných životních hodnot se u nich vyskytují zpravidla pospolu. To znamená, že když dítě určilo jako velmi důležitou jednu hodnotu, tak s vysokou pravděpodobností za stejně důležitou označilo jinou další. Ukázalo se, že v hodnotách, které byly dětem nabídnuty a mezi nimiž si vybíraly, existuje pět skupin vyskytujících se v odpovědích dětí vždy spolu. Jedná se o následujících pět oblastí.

1. **„Sociální hodnoty“** (tvoří je hodnoty *Chovat se slušně, Dobře se učit, Pomáhat druhým, Chránit přírodu*). Tato oblast životních priorit je v populaci dětí ve věku 10–15 let středně rozšířená, za rozhodně důležitou ji považuje přibližně třetina až polovina respondentů.
2. **„Vnější hodnoty“** (*Být hezký/á, Značkové oblečení, Hodně peněz, Být slavný*). Tyto priority jsou dětmi preferovány rozdílně. Zatímco být slavný je rozhodně důležité pouze pro pětinu z nich, mít hodně peněz je rozhodně podstatné pro více než dvě pětiny.
3. **„Politika a Bůh“** (*Zájem o politiku, Víra v Boha*). Zajímat se o politiku a věřit v Boha je pro děti ve věku 10–15 let prioritou pouze zcela výjimečně.
4. **„Úspěch ve sportu“** (*Dobrý/á ve sportu, Být slavný*). Úspěch ve sportu je důležitý přibližně pro čtvrtinu dětí. Hodnota *Být slavný* se jako jediná vyskytovala ve dvou oblastech, což ukazuje, že má vazbu jednak na sport, jednak na touhu „ukázat se“, což se nakonec nemusí vylučovat.

5. „**Rodina a přátelé**“ (*Dobří přátelé, Šťastná rodina, Poznávat svět, Mít partnera*). Tato oblast životních priorit zahrnuje především proměnné, které jsou většinou dětí považovány za rozhodně důležité.

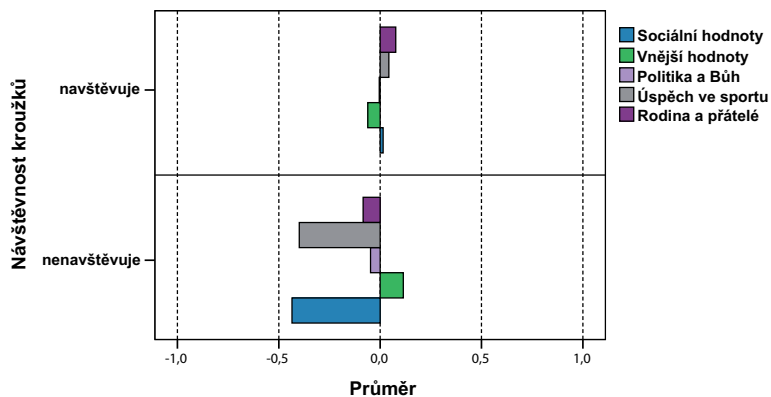
Uvedených pět oblastí hodnot seskupených podle volby dětí jsme dále podrobili zkoumání z několika perspektiv. Jak to dopadlo, když jsme brali v úvahu společensko-ekonomické postavení rodičů a jejich vzdělání, je popsáno v samostatné kapitole Nejdůležitější faktor. Zde ukážeme, jak se do postojů dětí promítá věk a to, zda se účastní života v oddílech či kroužcích.

Graf č. 38 Životní priority dětí v souvislosti s věkem

Když uvážíme, že na škále od -1 do +1 se pohybujeme mezi *žádným zájmem* (-1,0) o tyto hodnoty a *maximálním zájmem* (1,0), tak se nám potvrzuje, že s narůstajícím věkem klesá zájem dětí o tu část hodnot, které jsou důležité pro pokojný a dobrý život společnosti. V našem výzkumu mezi ně řadíme tzv. sociální hodnoty (*Chovat se slušně, Dobře se učit, Pomáhat druhým, Chránit přírodu*). Na druhou stranu s vyšším věkem stoupá hodnota rodina a přátelé (*Dobří přátelé, Šťastná rodina, Poznávat svět, Mít partnera*), kterou také řadíme mezi důležité pro další život. Čím je ovšem dítě starší, tím více klesá jeho zájem o sportovní výkonové hodnoty, a naopak roste zájem o hodnoty konzumní (vnější hodnoty).

Graf č. 39 Životní priority dětí v souvislosti s návštěvou organizované volnočasové aktivity

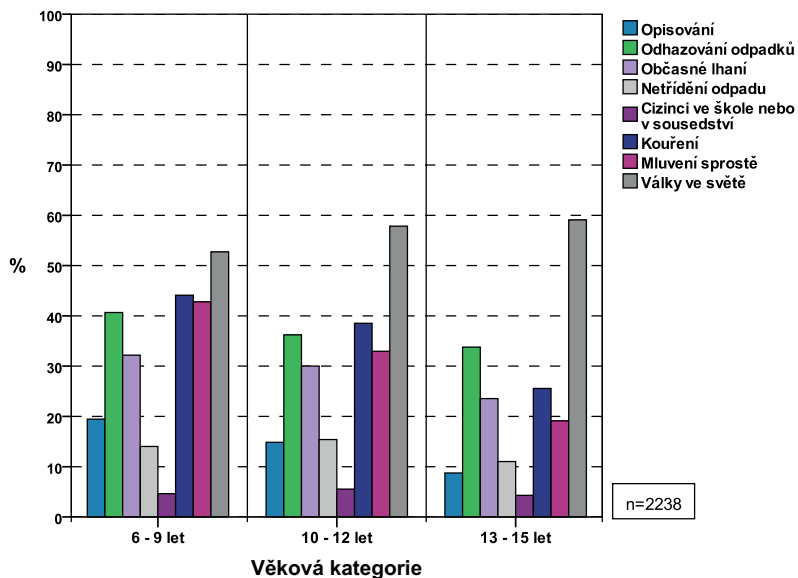
Velice podobně jsou na tom se vztahem k hodnotám děti, které se nezapojují do žádných organizovaných volnočasových aktivit. Jediný rozdíl je v tom, že s věkem celkově roste váha hodnot vztahových (Rodina a přátelé), zatímco u dětí, jež nenavštěvují žádné oddíly či kroužky, důležitost této hodnoty spíše klesá. Z toho lze vyvodit, že život dítěte v dobrém oddílu či kroužku může být účinnou prevencí toho, aby s narůstajícím věkem ztrácelo zájem o hodnoty, které jsou důležité pro zvládnutí života ve společenství ostatních lidí.

Co dětem vadí?

Popsali jsme, co naše děti pokládají za důležité, na čem jim záleží, o čem chtějí usilovat. Odvrácenou stranou téže mince je naopak to, co nechtějí, čemu by se rády vyhnuly, tedy co jim vadí. Podobně jako u kladných (nebo aspoň žádoucích) hodnot, i zde se děti vyjadřovaly k nabídce jevů, které označovaly možnostmi *velmi mi vadí*, *spíše mi vadí*, *spíše mi nevadí* a *vůbec mi nevadí*.

V následujících grafech sloupce vyjadřují podíl dětí, které uvedly, že jim daný jev *velmi vadí*.

Graf č. 40 Co dětem vadí v souvislosti s věkem

Výše uvedený graf by bylo docela dobře možné interpretovat následující větou: **Se vzrůstajícím věkem klesá už tak malá citlivost dětí k negativním jevům.** Tedy čím jsou děti starší, tím spíše jim nevadí opisování, odhazování odpadků, lhaní, kouření, či mluvení sprostě. Tato jejich „tolerance“ (s výjimkou postojů k cizincům, kde je plně na místě) je celkem logickým doplňkem toho, co jsme už konstatovali v předchozí části: většina dětí s narůstajícím věkem ztrácí zájem o ty hodnoty, které byly tradičně spojené se slušným chováním a dobrým jednáním. Možnými příčinami jsme se už zabývali. V zásadě je lze shrnout do konstatování, že děti jen věrně kopírují svět dospělých a stávají se jeho zrcadlem. Nezanedbatelnou roli v tom jistě hraje i absence nosného duchovního základu, o který by se mohlo morální rozhodování – dětí i dospělých – opírat. Za těchto okolností je pak mravní rozhodování především určováno okolím a momentálními náladami.

Za pozornost stojí i to, co potvrdily prakticky všechny děti ve skupinových rozhovorech: opisování je pro ně naprosto normální metoda zvládnání školních nároků.

Otázka dětem ve věku 13–15 let: *Vadí vám opisování?*

Martin: *Jo. Vlastně ne. Když někdo potřebuje pomoc, tak mu pomůžu, on pak pomůže mně. Kamarádi všichni pomůžou a přijde mi to normální.*

Štěpán: *Mně to přijde v pohodě, já to dělám taky.*

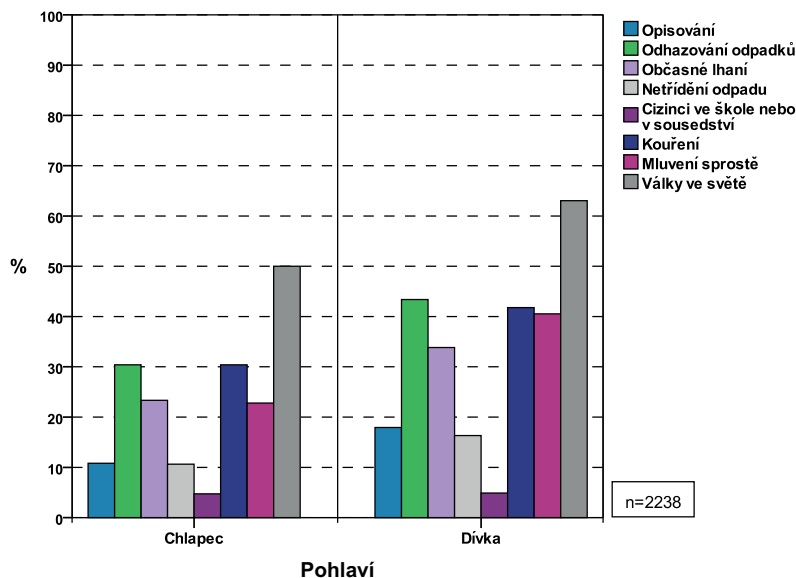
Jolana: *Mně přijde normální mít taháky, ale vadí mi lidi, který s někým sedí, aby mohli opisovat.*

Libor: *Mně to nevadí, pokud se to dělá chytře, tak aby nás při tom učitelé nenachytali, abych neměl průšvih.*

Adam: *Nevadí. Akorát, když nás učitelka chytne, tak to odnesou oba dva.*

Zatímco ve většině jiných zkoumaných skutečností nebyly rozdíly mezi chlapci a děvčaty nijak velké, zde se naopak jako podstatné ukázaly. Následující graf ukazuje celkově menší citlivost chlapců ke špatnému jednání.

Graf č. 41 Co dětem vadí v souvislosti s pohlavím dítěte

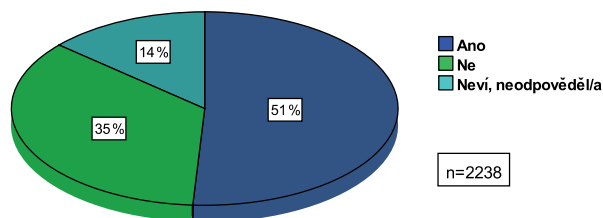

Mnohem méně jim vadí sprostá mluva (u chlapců vadí jednomu z pěti, u děvčat dvěma z pěti), děvčata jsou citlivější na nepořádek, kouření i lhaní. Tato snížená citlivost chlapců k různým projevům morálního selhávání či nedobrého jednání nepochybně souvisí i s tím, o čem bude záhy řeč: se *szory*, jimž by se chtěli podobat. Další rozdíly se ukázaly i v závislosti na sociálně ekonomickém postavení rodičů a jejich vzdělání (viz samostatná kapitola *Nejdůležitější faktor*).

Komu se chtějí děti podobat?

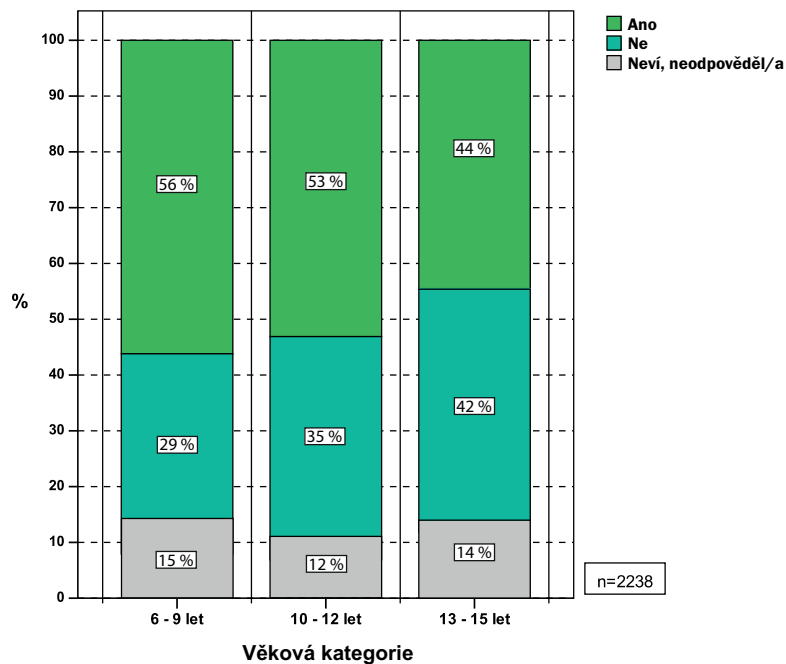
Mají dnešní děti vůbec vzory? Chtěly by se někomu podobat? Když někdo chce postavit dům, má nejprve jeho plán. Když se pouští do nějakého většího díla, má představu, k čemu vlastně spěje. Má vizi. A co život člověka? Není to také dílo, které by rovněž mělo mít svou vizi? Není náš vlastní život projektem, který má člověk čím dál tím víc přebírat do vlastních rukou, vytvořit skutečně jedinečný originál – ale právě proto je důležité, aby byl tenhle projekt nesený nějakou vizí – nejlépe vzorem?

Graf č. 42 Vzor (otázka: Máš někoho, komu by ses chtěl/chtěla podobat?)

Z odpovědí na otázku, zda existuje vzor, kterému by se děti chtěly podobat, jsme zjistili, že nějaký vzor má jen polovina oslovených dětí. Děvčata a hoši z té druhé poloviny se buď dostali do rozpaků, nebo rovnou prohlásili, že žádný vzor nemají. Další podstatné informace přineslo porovnání s věkem.

Graf č. 43 Vzor v souvislosti s věkem dětí

V nejstarší věkové skupině už většina dětí (56 %) žádný vzor nemá nebo nedokázala na otázku odpovědět. Důvody mohou vyrůstat z několika zdrojů. Svou roli zde nepochybně sehrává určitá pubertální touha konečně uplatnit vlastní osobnost vůči autoritám světa dospělých. Nemálo dospívajících se také dnes identifikuje spíše s určitou skupinou či celou subkulturou než s jednou konkrétní osobou. To může mít příčinu buď v tom, že vnímavost dětí v tomto směru je malá, nebo takové vzory v jejich okolí skutečně neexistují.

Komu se nejčastěji chtějí podobat ti, kteří nějaké vzory mají? Přehlednou odpověď přináší tato tabulka, kde jsou rozděleny výroky těch dětí, které nějaký vzor uvedly.

Vzor	Počet dětí	V procentech
Sportovec/sportovkyně	288	27 %
Zpěvák/zpěvačka/hudebník	184	16,5 %
Maminka	141	13 %
Ostatní příbuzní	113	9,5 %
Tatínek	93	8 %
Fiktivní/pohádková postava	74	6,5 %
Kamarád/kamarádka	51	5 %
Herec/herečka	50	5 %
Učitel/učitelka	25	2,5 %
Oddílový/á vedoucí/trenér/trenérka	25	2,5 %
Modelka	21	2 %
Ostatní	32	2,5 %

Jak je dobře patrné, téměř polovina dětí za svůj vzor pokládá sportovce, sportovkyni, zpěvačku nebo zpěváka či hudebníka. Tedy osobu, kterou znají skoro jistě jen z médií, případně hodně vzdáleně. Z osob reálných, tedy takových, se kterými má dítě opravdovou zkušenost, si nejlépe vedou maminky – což nám jen potvrzuje výsledky z kapitoly o rodině. Tatínkové jsou na tom o poznání hůř. Přesto i dnes jsou děti, které vzhlížejí ke svým rodičům, jak dokumentují tyto odpovědi dětí ze skupinových rozhovorů:

Sylva (6–9 let): *Já bych chtěla být taťkou a mamkou. Jedno z toho.*

Vladimír (6–9 let): *Já obdivuju taťku a mamku, že mamka vydrží v dětským domově, protože tam jsou dva, který jsou hodně postižený. A taťku, že to vydrží, že furt jako, že přespí za tři tejdny doma třikrát. Že jezdí kamionem, že to vydrží. Třeba nespát, třeba vstávat v pět.*

Martina (13–15 let): *Já bych chtěla dokázat něco jako máma, protože ona dokáže lidem pomoci a všechno zvládne, dokáže se postarat o tu rodinu.*

Kristýna (10–12 let): *Já bych chtěla být jako máma, protože si myslím, že je úspěšná.*

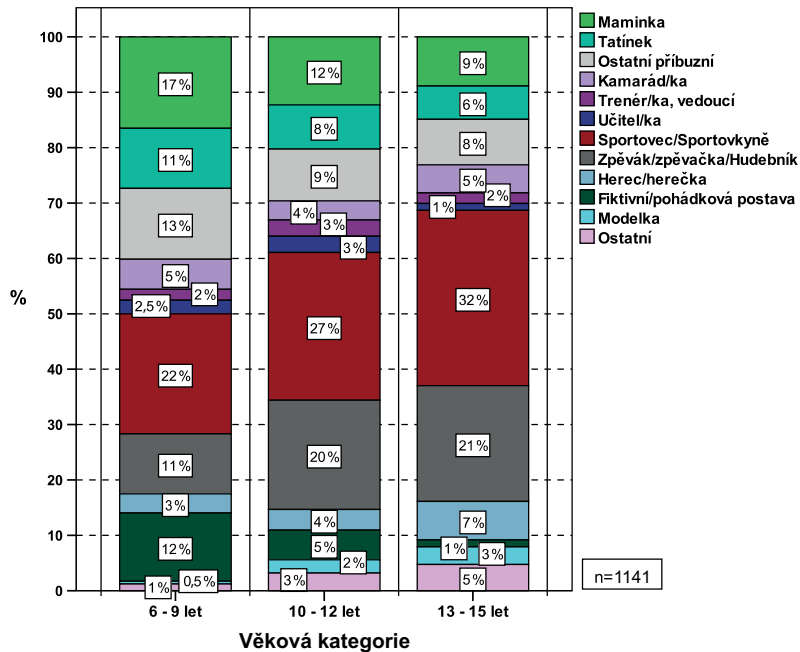
Janek (10–12 let): *Já bych chtěl být jako táta, vždycky když mám problém, tak mi poradí.*

Šimon (10–12 let): *Já taky jako taťka, protože dělá do fotbalu dlouho.*

Pavla (10–12 let): *Mě napadá táta, je takovej pohodář, je vtipnej, je schopnej, dělá všechno, staví.*

Zjistili jsme, že s věkem roste počet dětí, které udávají, že žádný vzor nemají. Následující graf ukazuje, jak se mění s věkem zastoupení jednotlivých typů jejich vzoru. Obsaženy jsou pouze výroky dětí, které uvedly, že nějaký vzor mají; vyloučeny byly odpovědi „nevím“ a „nemám vzor“.

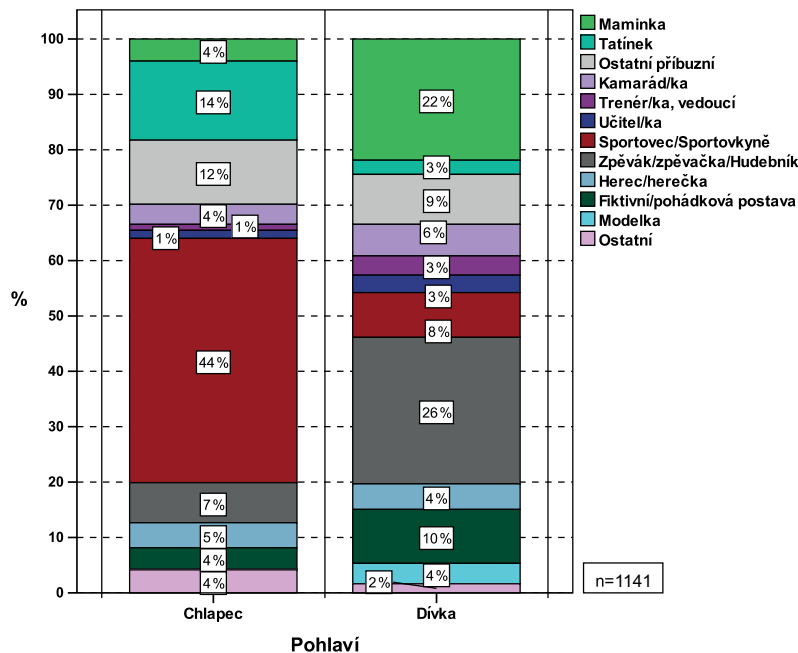
Graf č. 44 Vzor (osoba) v souvislosti s věkem dětí

Vidíme, že čím je dítě starší, tím méně nachází vzory v rodině, ale stávají se jimi mediálně známé osobnosti, jako jsou sportovci, zpěváci, hudebníci. Zatímco sportovec je vzorem pro 22 % dětí ve věku 6–9 let, pro 13–15leté je tomu ještě o polovinu častěji (32 %). Obdobně vzrůstá i obliba zpěváků a hudebníků (z 11 % u nejmladších na 21 % u nejstarších dotazovaných). Kategorie jako kamarádi, trenér/ka, učitel/ka naproti tomu nezaznamenávají žádný vývoj napříč věkovým spektrem.

Pokud se na vzory dětí podíváme podle toho, zda odpovídali chlapci nebo děvčata, pak zjistíme, že rozdíl není v tom, že by jedna z těchto skupin měla vzory častěji než ta druhá, nýbrž v preferencích. Následující graf obsahuje pouze výroky dětí, které uvedly, že nějaký vzor mají; vyloučeny byly odpovědi „nevím“ a „nemám vzor“.

Graf č. 45 Vzor (osoba) v souvislosti s pohlavím dítěte

Zatímco pro každou pátou dívku (z těch, které uvedly, že vzor mají a jmenovaly jej) je vzorem matka, u chlapců je matka vzorem jen pro každého pětadvacátého. Analogicky tomu je otec vzorem pouze pro 3% dívek, zatímco pro chlapce je vzorem ve 14% případů. Zde se ovšem jedná především o chlapce z nejmladší věkové skupiny. Sportovní vzory jsou podle očekávání záležitostí chlapců, uvedla je téměř polovina z nich. Vedle Jaromíra Jágra jednoznačně vítězí slavní fotbalisté.

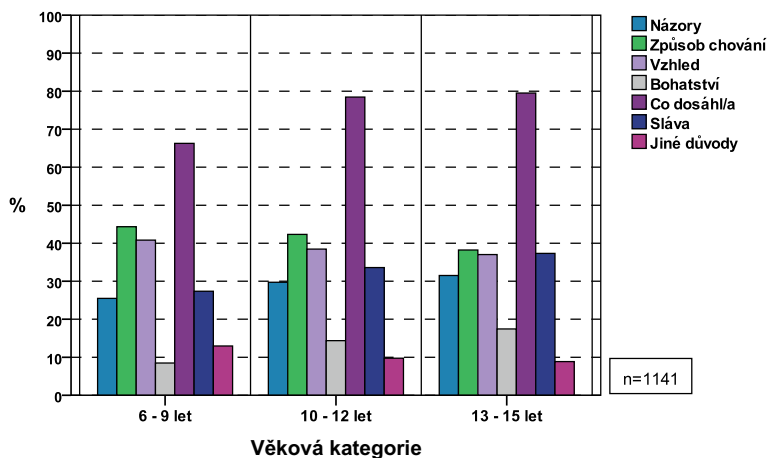
Jonáš (13–15 let): *No, znám jednoho fotbalového brankáře, tak bych chtěl být jako on.*
 Denis (10–12 let): *Já bych chtěl být fotbalista, protože hraje dobře fotbal, je slavný a tak.*
 Tibor (10–12 let): *Já bych chtěl být jako Messi, fotbalista nebo nějaké dobrý cyklista.*
 Eva (6–9 let): *Já nevím. Jo, už vím – Martina Sáblíková.*
 Aleš (6–9 let): *Já bych chtěl být, znám ho z televize, je to boxer Jackson.*

Dívky za svůj vzor preferují častěji zpěvačky/zpěváky či hudebníky (26% z nich). Ti jsou ovšem spolu s herci a herečkami atraktivní i pro část chlapců. Na těchto osobách, které se často objevují v médiích, je pro děti nejvíce přitažlivá jejich sláva.

Mikuláš (6–9 let): *Já bych se chtěl podobat Cejnarovi, jak uvádí „Jak se staví sen“ v televizi. Protože ten byl na tom maturáku, když jsem tam byl. Ten to tam animoval.*
 Franta (6–9 let): *Já bych se chtěl podobat zpěvákovi vod Divokýho Billa.*
 Vanda (6–9 let): *Můj vzor je Lucie Vondráčková.*
 Jenda (6–9 let): *Já bych chtěl vypadat jako Eminem.*
 Adam (13–15 let): *Tak můj vzor je Miroslav Donutil, já jsem rád, když jsou ostatní rádi, no a on právě dokáže i toho smutného rozesmát.*

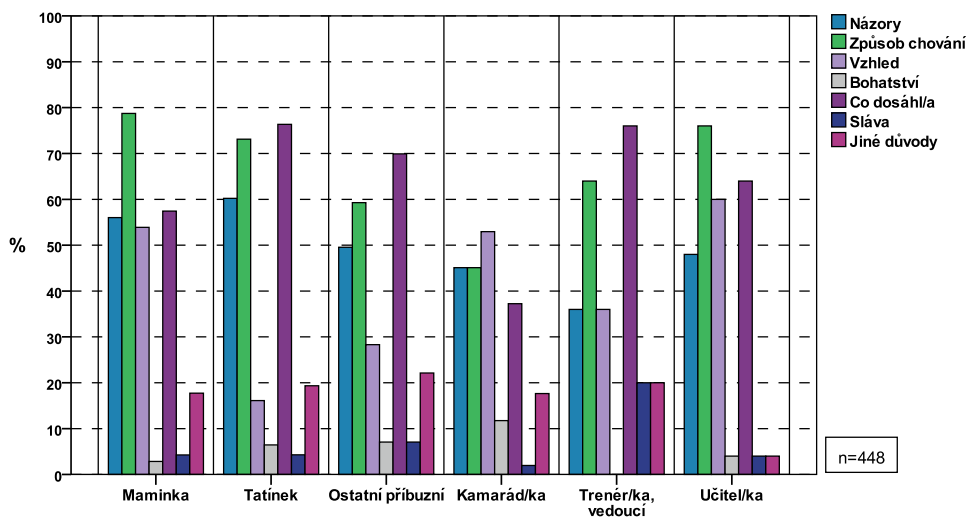
Na závěr podkapitoly se zaměříme na to, čeho si děti na svých vzorech cení, proč si je vlastně za své vzory volí. Podobně jako při jiných preferencích, i zde hraje důležitou úlohu věk, což popisuje následující graf (i zde jsou obsaženy pouze výroky dětí, které uvedly, že nějaký vzor mají; vyloučeny byly odpovědi „nevím“ a „nemám vzor“).

Graf č. 46 Proč si děti váží vzoru v souvislosti s věkem

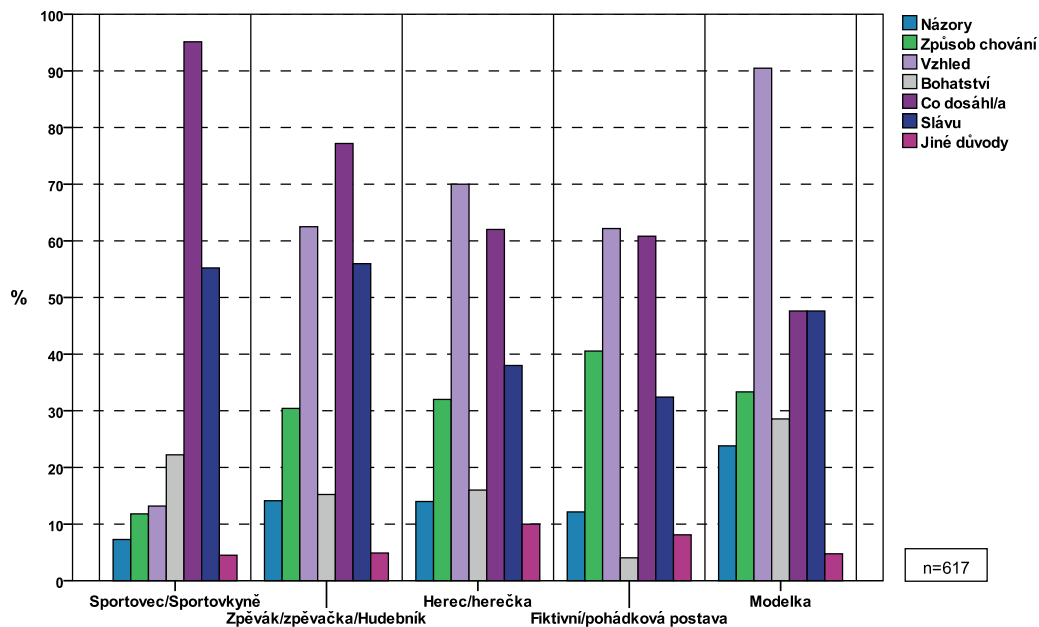
Děti si svých vzorů cení hlavně díky tomu, *čeho dosáhly* – tedy jejich výkonu (ať již v práci nebo i mimo ni). Váha tohoto faktoru s věkem dětí dále roste. Tím se celkem logicky zvyšuje i váha *bohatství a slávy*. Jediný faktor, jehož důležitost ve výběru vzoru s věkem výrazněji klesá, je *způsob chování* – tedy to, co zpravidla ukazuje, jaký vlastně člověk je a tím do určité míry i jaký je jeho charakter. Proč tomu tak je, osvětlí velmi názorně následující dva grafy. První shrnuje důvody, proč by dítě chtělo být jako uvedená osoba tehdy, když ji dobře zná z vlastní zkušenosti. Ve druhém jsou naopak znázorněny důvody u mediálně známých vzorů.

Graf č. 47 Proč si děti váží vzoru – vzory z reálného sociálního okolí

U lidí, které děti důvěrně znají, hraje mnohem významnější roli to, jak se chovají. Dokonce se dá říci, že pokud se taková osoba stane pro dítě vzorem, tak je to především proto, jaký má charakter, jak je kvalitním člověkem. Naprosto zřetelné je to u maminky a také u učitelů. U maminky, učitelů a kamarádů dále značně závisí na jejich vzhledu. V případě kamarádů je to dokonce nejčastěji požadovaná kvalita. Pouze u tatínka na vzhledu moc nezáleží, naopak se od něj očekává výkon, díky kterému je schopný něčeho dosáhnout. Také tatínek – pokud je vzorem – má mít podle dětí názory, které za něco stojí.

Graf č. 48 Proč si děti váží vzoru – vzory z médií

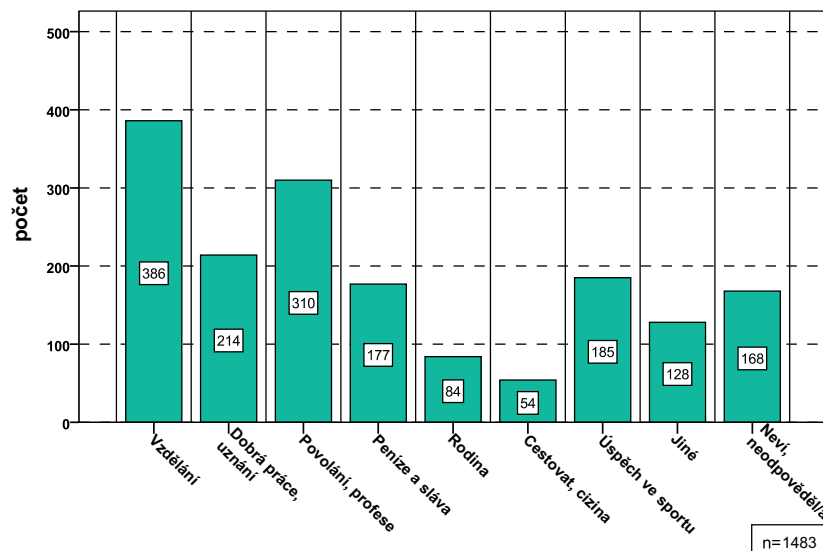

Pokud je vzorem mediální hvězda, je na první pohled jasné, že se soubor důvodů zásadně proměnil. Dominuje výkon, vzhled a sláva. Pouze u postav z pohádek, příběhů a filmů má i jejich charakter nějakou významnější váhu. Pokud tento závěr spojíme s faktem, že právě tyto vzory jsou nejfrekventovanější zejména u starších dětí, nezbyvá nám než konstatovat, že významná většina našich dětí buď žádný vzor nemá, nebo má vzor nereálný, s nímž se může identifikovat jen ve svých fantaziích, nikoliv ve skutečném životě.

Čeho chtějí děti v životě dosáhnout?

Na předchozí oblast vzorů bezprostředně navazuje téma životních aspirací – tedy toho, čeho chce člověk v životě dosáhnout. Děti ze dvou starších věkových skupin mohly samy vyslovit několik takových skutečností, o něž chtějí v budoucnu především usilovat. Z odpovědí jsme vytvořili devět oblastí, výsledek prezentuje následující graf (uvedeny jsou v něm počty odpovědí).

Graf č. 49 Životní aspirace dětí

Nejčastěji uváděné životní cíle dnešních českých dětí jsou spojeny s kategorií **vzdělání** (sem jsme zařadili odpovědi typu *dostudovat současnou školu, udělat maturitu, vystudovat VŠ, dobře se učit, umět cizí jazyky, obecně studovat*). Těchto odpovědí byla v souboru skoro čtvrtina. Další významná skupina dětí (necelá pětina odpovědí) má svou budoucnost spojenou hlavně s **konkrétním povoláním** nebo výkonem určité profese. Mezi povolání, která byla dětmi zmiňována nejčastěji, patří: lékař/ka (35), trochu překvapivě vzhledem k předchozím zjištěním také učitel/ka (35), zvěrolékař/ka včetně práce se zvířaty (28), zpěvák/čka (21), modelka (15), pilot/letec (12), automechanik (9) a kadeřnice (8).

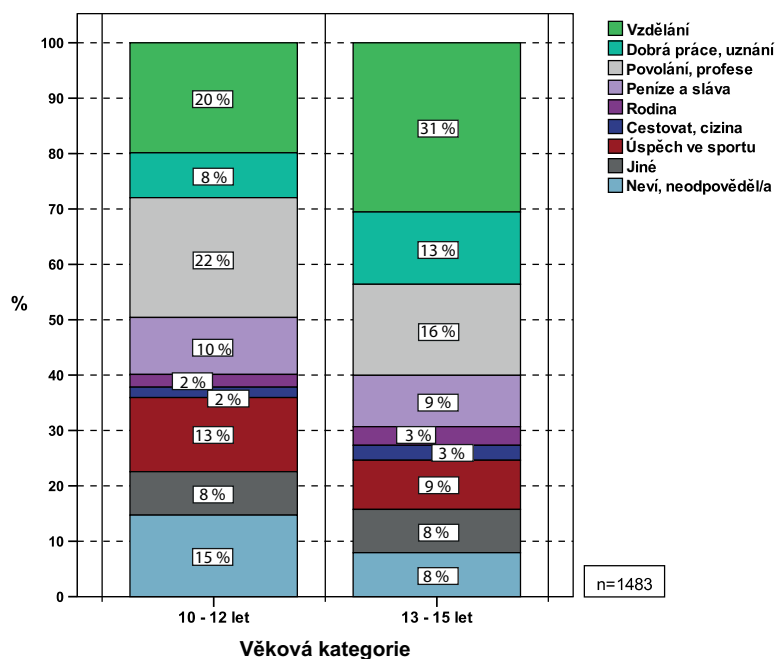
Téměř 13% odpovědí se vztahovalo k přání mít v budoucnu **dobrou a zajímavou práci** a uplatnit se v životě (*získat uznání, vybudovat si kariéru, být úspěšný ve vybrané profesi, dělat práci, která by je bavila*). V necelých 11% případech si děti své životní očekávání spojují s úspěchem ve sportu (*stát se profesionálním sportovcem, být dobrý v konkrétním sportu, dostat se do reprezentace/extraligy/1. ligy*). Nejpreferovanějším sportovním odvětvím je v tomto ohledu fotbal (54), následován ledním hokejem (28).

Každý desátý dotázaný/á uváděl, že by chtěl/a být v budoucnu **bohatý či slavný** (*mít hodně peněz; moci si koupit všechno, co chce; být populární*). Zajímavé je v tomto ohledu zjištění, že zatímco úspěch a uznání ve společnosti si děti většinou spojují s výkonem určitého zaměstnání nebo profese, sláva je pro ně svázána téměř výhradně s bohatstvím.

Pro malou část dotázaných (5 % odpovědí) je budoucí prioritou vlastní spokojená rodina (*mít děti, hodného muže, dobře se vdát*). Ještě menší podíl dětí (3 % odpovědí) uvedl, že by v budoucnu chtěl zejména hodně cestovat, případně studovat nebo žít v zahraničí. Jedenáct procent dětí neuvvedlo žádnou konkrétní odpověď a osm procent odpovědí nebylo možné zařadit do žádné z vytvořených kategorií.

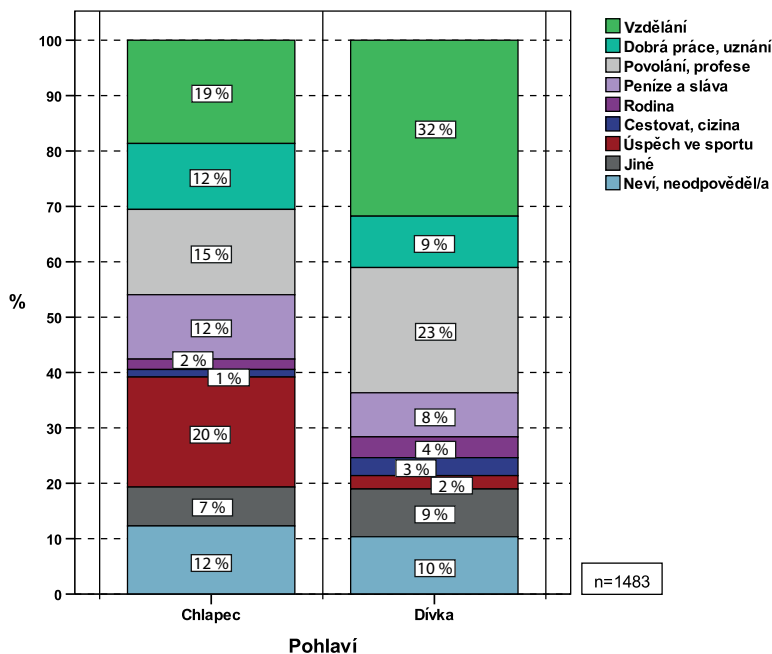
Ještě než k těmto výsledkům připojíme komentář, ukážeme si, jak se životní aspirace dětí mění s věkem a jak závisí na pohlaví (ve sloupcích v grafech jsou uvedeny procentuální podíly dětí, které uvedly danou prioritu; pro další zpracování dle jednotlivých charakteristik respondenta byla využita vždy pouze první uvedená odpověď).

Graf č. 50 Životní aspirace dětí v souvislosti s věkem

Ve sloupcích lze dobře vidět, jak s sebou vyšší věk nese jednak pokles nerozhodnosti, zvýšení důrazu na úspěchy ve studiu, a kupodivu ovšem také pokles očekávání spojených se zajímavou prací a profesním uplatněním.

Graf č. 51 Životní aspirace dětí v souvislosti s pohlavím

Při bližším pohledu na graf dělící dětské tužby podle toho, zda je vyslovují děvčata či chlapci, vidíme dvě jasné odlišnosti: Děvčata kladou mnohem větší důraz na studijní úspěchy a rovněž své profesní uplatnění, chlapci naopak často svoji budoucnost projektují do sportu (každý pátý!) a daleko častěji než děvčata je lákají peníze a sláva (což potvrzuje zjištění z části věnované tomu, co je pro ně důležité). Orientace děvčat je tedy na první pohled perspektivnější, přesto nás i jejich preference vedou k této úvaze: Drtivá většina dětí uváděla, že je pro ně velmi důležité žít v dobré rodině, ale samy vytvoření dobré rodiny ve svém životě velkou hodnotu nepřikládají. Děti totiž mohly uvádět více skutečností, kterých by ve svém životě chtěly dosáhnout, takže ani profesní uplatnění nemuselo současně vyřadit touhu po vytvoření dobré rodiny. Pak je zde otázka, kdo tedy bude v jejich generaci vytvářet ty kvalitní rodiny, po nichž skoro všichni touží?

Má lež krátké nohy?

Pozornějšího čtenáře jistě zarazilo, že přibližně polovina všech dětí si myslí, že jejich rodiče občas zalžou, a to přesto, že je ti samí rodiče vedou hlavně k pravdomluvnosti. Děti tedy mají ke lhaní rozporuplný vztah a rozhodující je zejména to, kdo lže a komu. Samy děti přitom velmi těžce nesou (ostatně jako dospělí), když jim lžou druzí. Absence lži je téměř to jediné, co od kamarádů vyžadují a čím podmiňují svá přátelství.

Jára (10–12 let): *Mně by na kamarádovi vadilo, kdyby mi lhal, to jediný.*

Věra (10–12 let): *Hlavně chci, aby se se mnou kamarádka nehádala a aby nelhala.*

Na druhou stranu pokud jde o ně samé, zejména starší děti uváděly, že lhát je sice špatná věc, která by se neměla dělat často, nicméně za určitých okolností tak přece jen činí, a to převážně tehdy, když sledují vlastní prospěch. Rodičům nejčastěji zalžou, když cítí, že by jim zakázali nějakou činnost, o které se nedomnívají, že je pro ně prospěšná. Především se to týká trávení neorganizovaného volného času a pozdějších návratů domů.

Nela (13–15 let): *Já si taky myslím, že by se to nemělo, ale někdy se i musí.*

Johanka (13–15 let): *Já myslím, že každý z nás lhal, že je zbytečné říkat, že je to špatná věc. Asi se v určitých situacích musí.*

Karolína (13–15 let): *Někdy se to hodí, ale je to špatně.*

Štěpán (13–15 let): *Já si myslím, že na tom není nic špatného. Proč ne? Když se na to přijde, tak je to blbý.*

Zároveň se ale ukázalo, že děti již od útlého věku umějí pracovat i s tzv. milosrdnou lží. Ačkoliv si uvědomují, že by se to dít nemělo, připouští, že rodičům je někdy třeba zalhat i pro jejich vlastní dobro.

Mikuláš (6–9 let): *Já taky někdy musím kecat, jelikož pak by mamka dostala třeba mozkovou mrtvici. (směje se).*

Roman (13–15 let): *Já nevím, já se snažím rodičům moc nelhat, ale když dostanu třeba poznámku, tak řeknu mamce, že to bylo celkově strašný.*

Sára (13–15 let): *Lhaní je špatná věc, ale někdy je lepší říci lež než pravdu, ale jen v určitých věcech, třeba mámě řeknu, že jedu jinam, ale vím, že se mi nic nestane.*

Do odpovědí se často promítal také odlišný vztah k rodičům. Většina dětí připouští, že má větší důvěru k mamince než k tatínkovi. Zejména starší děvčata pak proti otci vytvářejí s matkou jakousi „spojeneckou alianci“.

Lenka (13–15 let): *Já taky s mámou si řeknu všechno, mámě říkám pravdu, ale tatkově třeba i s mamkou něco vymyslíme.*

Martina (13–15 let): *Když se mi to hodí, tak zalžu, ale spíš tátovi, mamce nelžu. S mámou si všechno říkám, ale tátovi ráda zalžu, protože od něj mám všechno zakázaný. Ale máma o tom ví.*

Nejstarší děti již rozlišují velké a malé věci, důležité a nepodstatné, a z toho plynoucí pravidlo: u těch nedůležitých se zalhat může.

Jarek (13–15 let): *Lhát, když je to nějaká hloupost, to mi problém nedělá. Rodičům by se lhát nemělo.*

Leona (13–15 let): *Mám malé sebevědomí, tak občas něco zařžu, ale jen menší věci.*

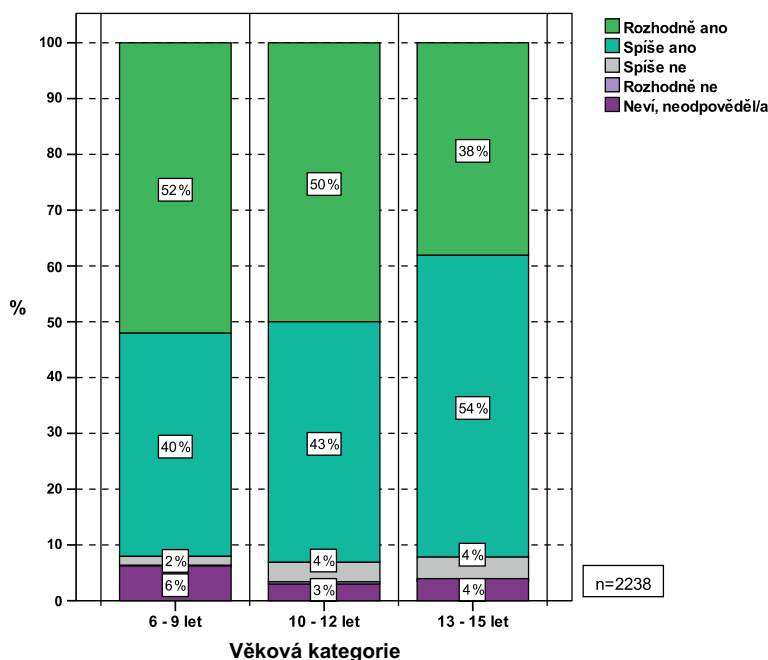
Názor, že lhát se nemá kvůli vlastnímu svědomí, se mezi dětmi vyskytl zcela ojediněle. I to svědčí o tom, že přechod do této fáze morálního uvažování není v tomto věku běžný.

Jana (10–12 let): *Já jsem taky lhala, ale to určitě každé, ale většinou mě hryzalo svědomí, že se pak sama přiznám.*

Štěstí

Na závěr kapitoly jsme zařadili jednoduchou otázku, na kterou se však o to složitěji hledá odpověď: *Myslíš si, že jsi v životě šťastná/ý?* Stejný dotaz byl dětem položen i v průběhu skupinových rozhovorů, přičemž se ukázalo, že děti měly potíže jednoznačně odpovědět. Nicméně je možné konstatovat, že čím jsou děti mladší, tím jsou jejich odpovědi přímočařejší a jednodušší. S přibývajícím věkem se objevují také různá „ale“, podmíněčnost a nejednoznačnost. Toto zjištění koresponduje s výsledky kvantitativní části dokumentující, jak se vzrůstajícím věkem klesá počet odpovědí, kdy by děti uváděly, že se cítí být v životě „rozhodně“ šťastné. Z celkového počtu všech dotázaných dětí odpověděly pouze čtyři (přibližně 0,2 %), že rozhodně šťastné jsou, a proto jejich podíl vzhledem k zaokrouhlení není v grafu znázorněn.

Graf č. 52 Šťastný/á v životě v souvislosti s věkem

Také ve skupinových rozhovorech převažují děti, které o sobě říkají, že jsou šťastné. Buď volí přímo tuto formulaci nebo vyjádření „jsem spokojený“ či „v pohodě“:

Petr (10–12 let): *Já se cejtím celkově šťastnej.*
 Simona (10–12 let): *Já taky, že je to všechno v pohodě.*
 Tobiáš (13–15 let): *Já nemám žádný problém.*
 Přemek (13–15 let): *Já jsem v pohodě, nic mě netrápí.*
 Leoš (13–15 let): *No já taky jsem šťastnej, jako že jsem tady a tak.*

Děti z nejstarší věkové kategorie často volí velmi dospělou odpověď: jsou šťastné i přes problémy, které jim život přináší. Jinou formou dospělé odpovědi je, že se v životě necítí být ani šťastné, ani nešťastné, ale spíše někde uprostřed.

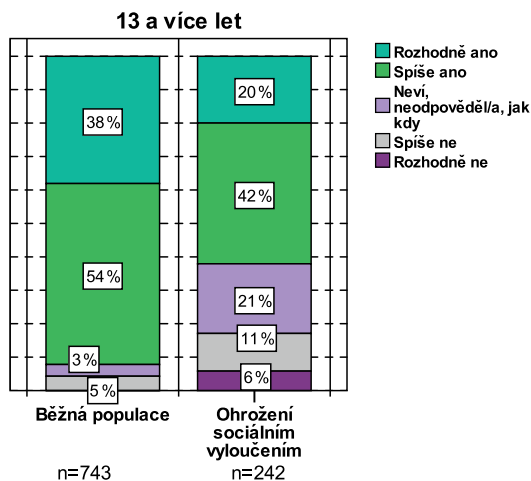
Leona (13–15 let): *Cítím se šťastná. Problémy se najdou, ale jsem šťastná.*
 Roman (13–15 let): *Já podle situace taky. Když jsou problémy, tak jsem nešťastnej a jinak v pohodě.*
 Karolína (13–15 let): *Tak problémy má asi každej, ale já jsem jinak se svým životem spokojená.*
 Tonda (13–15 let): *Tak můj život probíhá docela dobře, pokud po mně něco nechce táta. Někdy jsem šťastný, někdy nešťastný.*
 Jonáš (13–15 let): *Tak, když se mi daří a mám dobrou náladu, tak se cítím šťastný, když se něco nepovede, tak mám špatnou náladu, cítím se nešťastný, ale za chvíli se to vyřeší.*
 Martina (13–15 let): *Mně se to střídá podle toho, s kým jsem, když jsem doma, tak nejsem moc šťastná, když jsem s partou nebo dělám své koníčky, tak jsem šťastná.*
 Ivona (13–15 let): *Jsem šťastná, ale někdy jsem spíš smutnější než šťastná.*

I ve skupinových rozhovorech se vyskytly děti, které se necítí být tak úplně šťastné. U nejmenších dětí jsou věci, které brání v tom, aby se cítily šťastné, jednoduché a jasné: musí dělat úkoly o víkendů nebo v pátek, škola obecně, tedy když je potřeba dělat věci, které je nebaví. U starších dětí se problémy stávají složitějšími, stojí za nimi hádky s rodiči, obavy o budoucí studium nebo zdravotní problémy.

Při vyhodnocování odpovědí na otázku, zda jsou děti šťastné, musíme samozřejmě brát v úvahu, že ne vždy odrážejí jejich skutečný vnitřní stav, zejména z dlouhodobého hlediska. Jak nám ale ukazuje přiložený graf, byla celková situace těchto běžných dětí výrazně lepší než těch, kterými se zabýval jeden z našich dřívějších výzkumů (*Zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání*⁸) zaměřený na děti ohrožené sociálním vyloučením. Mezi nimi je podíl těch, které se šťastné necítí, šestkrát vyšší. A mají k tomu bohužel důvody velmi pádné...

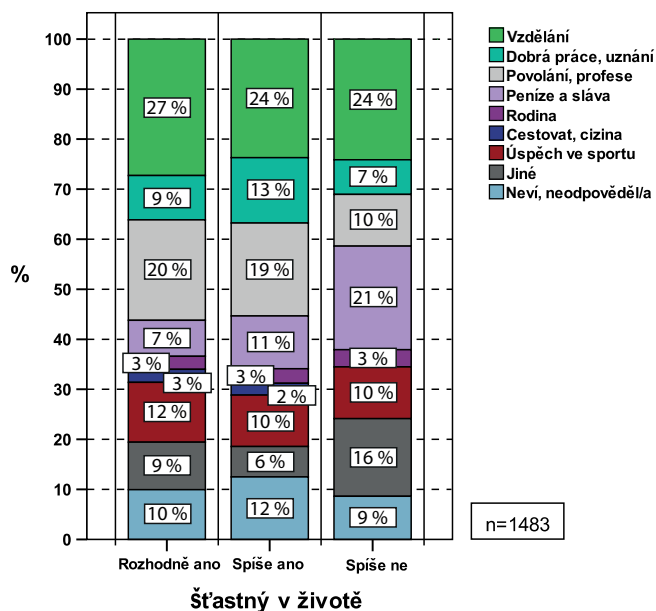
⁸ Výzkum se zaměřoval na život a problémy dětí a mládeže ohrožené sociálním vyloučením, respondenti byli uživatelé služeb nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, realizován byl v roce 2009–2010. Výzkumná zpráva je dostupná na stránkách projektu Klíče pro život www.kliceprozivot.cz a v Národním registru výzkumů o dětech mládeži na www.vyzkum-mladez.cz.

Graf č. 53 Šťastný v životě – srovnání s populací dětí ohrožených sociálním vyloučením

Zastavme se ještě u jedné zajímavé souvislosti, která je mezi pocitem štěstí a životními ambicemi dětí. V následujícím grafu jsou ve sloupcích znázorněny podíly dětí, které uvedly danou prioritu a jsou rozděleny podle toho, jestli jsou rozhodně šťastné, spíše šťastné nebo spíše nešťastné. Škála znázorňuje odpovědi dětí ve věku 10–15 let. Ty, které odpovědět neuměly, nejsou do grafu zahrnuty.

Graf č. 54 Životní aspirace dětí v souvislosti s pocitem štěstí v životě

Jak můžeme vidět, největší rozdíl mezi dětmi, které se cítí rozhodně šťastné, a těmi, které se tak necítí, je v tom, že ty méně šťastné třikrát častěji touží po penězích, a naopak skoro dvakrát méně často se zaměřují na své budoucí povolání a dobrou práci. V přeneseném smyslu si tyto děti slibují změnu svého rozpoložení od zvýšení příjmu a tím životní úrovně, což však bude bez silnější orientace na povolání a profesní uplatnění v budoucnu obtížně dosažitelné. Pozitivním momentem však stále zůstává silná motivace ke vzdělání, která je u všech sledovaných skupin téměř beze změn.

Co nejpodstatnějšího jsme zjistili z výpovědí našich dětí o jejich vnitřním světě?

- *Naprostá většina dětí považuje za velmi důležité, aby byly obklopeny dobrou rodinou a dobrými kamarády, případně přáteli.*
- *Pro mladší děti je podstatné dobře se učit, chovat se slušně, pomáhat druhým a chránit přírodu, což s narůstajícím věkem ztrácí pro děti na důležitosti na úkor touhy mít hodně peněz a poznávat svět.*
- *Pro minimum dětí jsou důležité tradiční hodnoty přesahující člověka: Bůh je naprostě většině z nich lhostejný a pro politiku mají nejčastěji slova odsouzení.*
- *S narůstajícím věkem celkově u našich dětí klesá zájem o „sociální hodnoty“ (tedy takové jednání, které umožňuje dobré soužití mezi lidmi) a narůstá jejich zájem o vnější hodnoty (konzum, slávu). Výjimkou v tomto trendu jsou především děti, které jsou zapojené do organizovaných volnočasových aktivit (oddíly, kroužky).*
- *Dětem vadí především války, v mladším věku i sprostá mluva, kouření a odhazování odpadků. S narůstajícím věkem roste tolerance k nežádoucímu jednání. Ačkoliv jsou děvčata celkově k nežádoucímu jednání citlivější než chlapci, opiso-
vání nevdí skoro nikomu.*
- *Jen polovina dětí má nějaký vzor, a to ještě nejčastěji mezi „mediálními hvězdami“ (sportovci, zpěváky, hudebníky). Pokud je vzorem dítěte někdo z bezprostředního okolí (nejčastěji maminka), cení si na něm jeho charakteru, u mediálních vzorů pak dosažených výsledků, slávy a případně vzhledu.*
- *Děti by chtěly v životě být úspěšné ve studiu, mít zajímavou práci či výnosné a prestižní zaměstnání, chlapci pak často touží vyniknout ve sportu. Většina dětí prozatím nevidí svou životní ambici v tom, že vybudují kvalitní rodinu.*
- *Děti uznávají, že lhát by se nemělo, ale důvody k tomu mají v drtivé většině zcela čitelné: strach, že se na to přijde a pak to bude horší. Proto také ve skutečnosti lžou celkem často, i když se snaží rozlišovat komu a v čem. Samy přitom nesnášejí, když jsou obelhávány.*
- *České děti o sobě tvrdí, že jsou šťastné. Výjimkou jsou děti z prostředí (a rodin) ohrožených sociálním vyloučením. Více než třetina z těchto dětí o sobě nevypráví, že jsou šťastné.*
- *Děti, které se nudí, nebývají šťastné. Výrazně častěji se nudí děti, které se neúčastní organizovaných volnočasových aktivit.*

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ FAKTOR

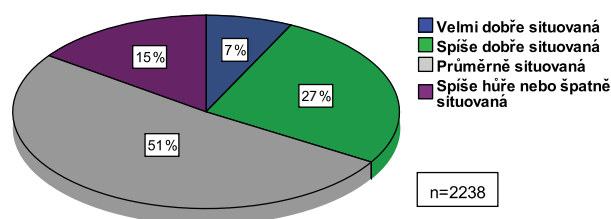
Zatímco o všech předchozích kapitolách bylo od počátku jasné, že budou součástí publikace, tato kapitola se rodila až v průběhu její tvorby. Podle našeho soudu si to vyžádaly samy zjištěné výsledky. Byli jsme si sice vědomi toho, že vzdělání rodičů a s tím i většinou spojený společensko-ekonomický status rodiny hraje významnou úlohu i v životě dětí, ovšem netušili jsme, že až do takové míry. Například dlouhodobý výzkumný program pro mezinárodní hodnocení žáků v zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) označovaný zkratkou PISA (Programme for International Student Assessment) už před lety ukázal, že české dítě, jehož matka má aspoň střední školu s maturitou, má 7 × větší šanci, že se dostane na vysokou školu, než dítě, jehož matka tak vzdělaná není. Ale to, co ukázal náš výzkum, bylo natolik zásadním svědectvím o masivním vlivu úrovně vzdělání rodičů a socioekonomického postavení rodiny na děti, že jsme se rozhodli o něm pojednat samostatně. Domníváme se, že tím jasněji vyniknou důsledky tohoto faktu, což snad do budoucna umožní začít činit nezbytné kroky omezující hrozby, jež z toho plynou pro celou společnost.

Jak tedy vypadal z hlediska společensko-ekonomického postavení a vzdělání soubor rodičů dětí, jež byly respondenty kvantitativní části našeho výzkumu? A jak jsme o nich tyto údaje získali? O zařazení rodiny zde samozřejmě nerozhodovaly informace od dětí. Bylo úkolem vyškolených tazatelů odhadnout na základě materiální výbavy bytu a charakteru zástavby podle předem daných kritérií, jak je daná rodina, v níž respondent žije, ekonomicky situovaná. Náš vzorek měl z tohoto pohledu následující složení.

Věková kategorie	Společensko-ekonomické postavení				
	Ekonomicky velmi dobře situovaná rodina	Ekonomicky spíše dobře situovaná rodina	Ekonomicky průměrně situovaná rodina	Ekonomicky spíše hůře situovaná rodina	Ekonomicky velmi špatně situovaná rodina
6 až 9 let	48	208	377	109	13
10 až 12 let	68	190	373	95	12
13 až 15 let	46	193	394	96	13
CELKEM	162	591	1 144	300	38

Vyjádřeno graficky dostaneme tento koláčový graf, v němž jsou vzhledem k nízkému počtu a možnosti dalšího statistického zpracování sloučeny rodiny ekonomicky velmi špatně situované s rodinami spíše hůře ekonomicky situovanými.

Graf č. 55 Socioekonomický status rodiny

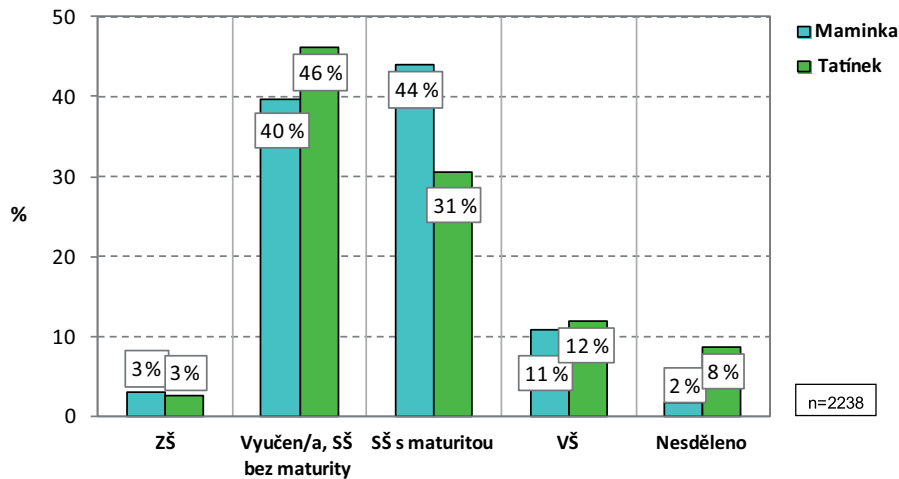

Vidíme, že polovinu souboru tvořily rodiny, které lze zařadit mezi „průměrné“ z hlediska jejich společensko-ekonomického postavení, zatímco druhá polovina se dále dělila mezi druhou největší skupinu (průměrně situované rodiny) a dvě nejmenší – krajní – skupiny velmi dobře a naopak spíše hůře nebo špatně situovaných rodin. Tento výsledek věrně odpovídá rozdělení rodin podle jejich vybavenosti a výše příjmu zjišťované při sčítání obyvatelstva s tím, že i ti „průměrní“ patří z hlediska příjmů mezi „podprůměrné“ (lidí, jejichž příjem je nižší než průměrná mzda, je u nás více než 2/3).

Co se týče určení vzdělanostní úrovně rodiny, rozlišovali jsme pro potřeby našeho šetření nejprve čtyři úrovně vzdělání rodičů:

1. *vzdělání základní*, odpovídající ukončené povinné školní docházce a zároveň nedokončenému sekundárnímu stupni vzdělání;
2. *střední vzdělání bez maturity*, pro které používáme termín „vyučení“ značící, že rodič absolvoval střední odborné učiliště nebo odborné učiliště bez maturity (s výučním listem) nebo střední školu bez maturity;
3. *úplné střední vzdělání*, pro které používáme termín „maturita“ a které znamená, že rodič absolvoval střední školu, střední odbornou školu nebo gymnázium ukončené maturitní zkouškou nebo konzervatoř;
4. *vysokoškolské vzdělání*, určující, že rodič absolvoval vysokou školu zakončenou minimálně státní zkouškou na bakalářském stupni. Do této skupiny byli zařazeni i rodiče, kteří absolvovali vyšší odbornou školu, kterou zakončili složením absolventské zkoušky. Souhrnně se jedná o terciární vzdělání.

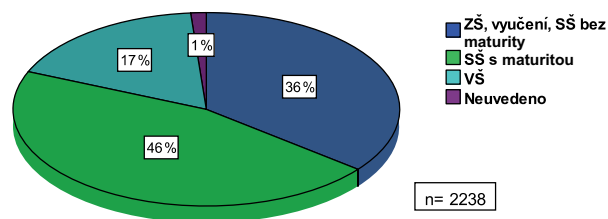
Graf č. 56 Vzdělání rodičů

Z dětských odpovědí vyplynulo, že české matky jsou v porovnání s otci vzdělanější, dosáhly vyššího stupně vzdělání. Zatímco minimálně maturity dosáhlo okolo čtyřiceti tří procent otců, u matek to byla více jak polovina, tedy padesát pět procent. Vyučených či středoškoláků bez maturity bylo mezi matkami celkem čtyřicet procent, zatímco otců bez maturity je čtyřicet šest procent. To znamená, že téměř polovina otců naší cílové skupiny nedosáhla vzdělání zakončeného maturitou. Vysokoškolsky vzdělaných rodičů je okolo dvanácti procent a nejméně je rodičů pouze se základním vzděláním, těch je pouze okolo tří procent.

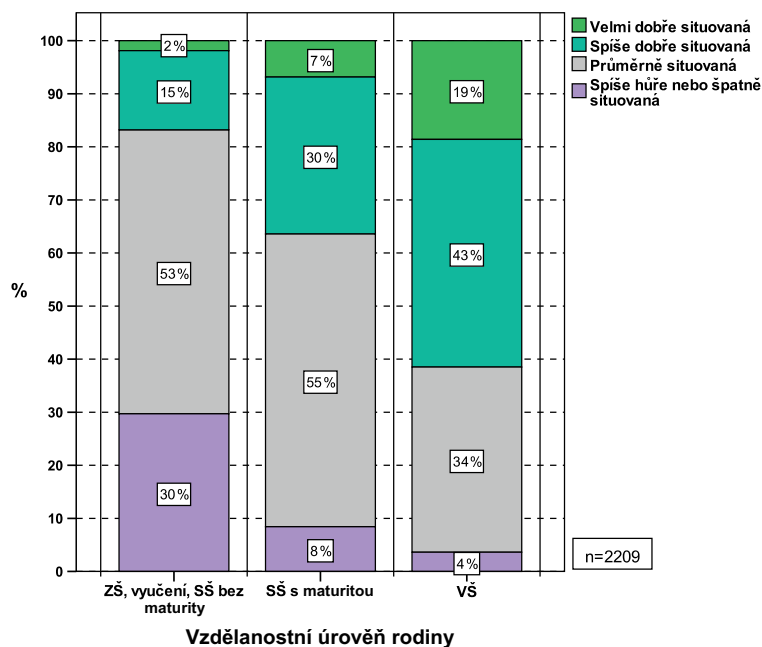
Abychom mohli s faktorem „výše vzdělání rodičů“ pracovat v případech, kdy dosáhli rodiče v jedné rodině navzájem rozdílného stupně vzdělání, vytvořili jsme novou proměnou „**vzdělanostní úroveň rodiny**“, která zohledňuje vždy to vyšší vzdělání jednoho z rodičů. Téměř polovina dětí tak bydlí v rodinách, kde alespoň jeden rodič dosáhl středoškolského vzdělání. Následuje typ rodiny, kde má alespoň jeden rodič základní vzdělání či je vyučen. Tak je tomu ve více jak jedné třetině domácností. Vysokoškolské vzdělání jako nejvyšší má alespoň jeden z rodičů v sedmnácti procentech domácností. Nejméně je pak rodin, ve kterých rodiče dosáhli pouze základního vzdělání. Takových rodin je ovšem minimálně, jen okolo čtyř procent. Jelikož tento fakt není statisticky významný, sloučili jsme tuto kategorii s rodiči, kteří získali výuční list nebo absolvovali střední školu bez maturity. Uvedené hodnoty vyjadřuje názorně tento graf:

Graf č. 57 Vzdělanostní úroveň rodiny

Dříve než si ukážeme, jak se postavení rodičů a jejich vzdělání promítalo do jednotlivých oblastí, jimiž jsme se ve výzkumu zabývali (rodina, škola, volný čas, hodnoty), podívejme se, jak společensko-ekonomická situace rodiny souvisí s její vzdělanostní úrovní. Sloupce v grafu označují vzdělanostní úroveň rodiny, v nichž je znázorněn podíl rodin podle toho, jak jsou situované.

Graf č. 58 Socioekonomický status rodiny v souvislosti se vzdělanostní úrovní

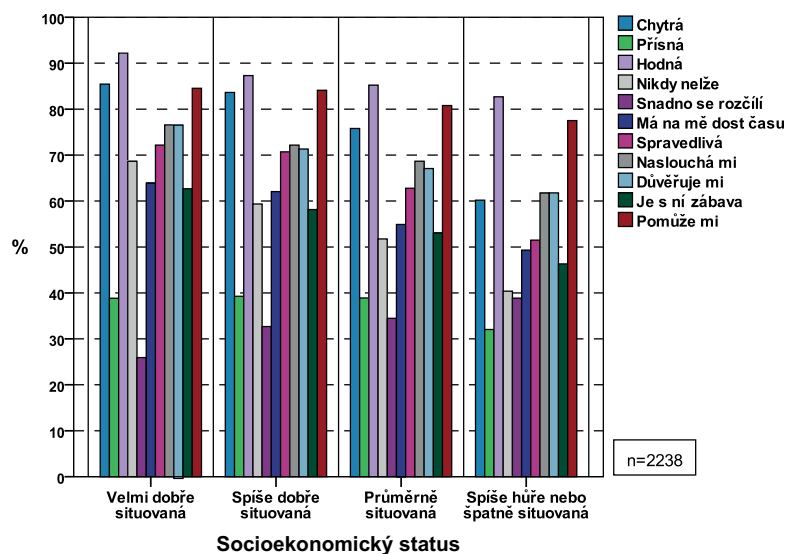
Výsledky šetření potvrdily těsnou vazbu mezi vzdělaností a společensko-ekonomickou úrovní rodiny. Ne že by to platilo automaticky, ale pravděpodobnost, že rodiny s vysokoškolsky vzdělanými rodiči na tom budou minimálně lehce nadprůměrně, co se týče společensko-ekonomického postavení, je vysoká. Proto neudiví, že v naprosté většině případů působily tyto dva faktory (vzdělání a postavení rodičů) na děti stejným směrem.

A nyní se podíváme na konkrétní výsledky. Začneme vlivem socioekonomické úrovně rodiny a vzdělání rodičů na to, jak je hodnotí jejich vlastní děti. Následovat bude stejný pohled na školu, volný čas. Kapitulu uzavře vztah mezi životní úrovní rodiny a hodnotami dětí v nich.

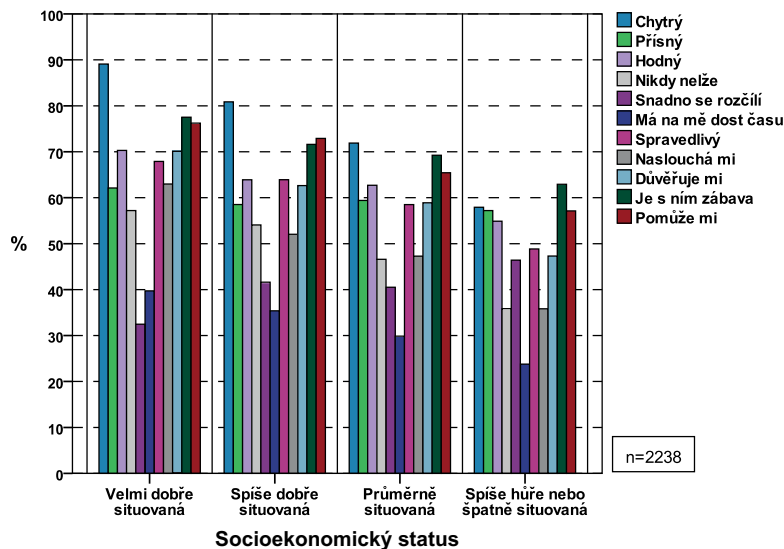
Rodina

Hodnocení vlastností matek a otců v závislosti na společensko-ekonomickém postavení rodin přehledně ukazují následující dva grafy (sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že jejich rodiče danou vlastnost mají).

Graf č. 59 Vlastnosti maminky očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Graf č. 60 Vlastnosti tatínka očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

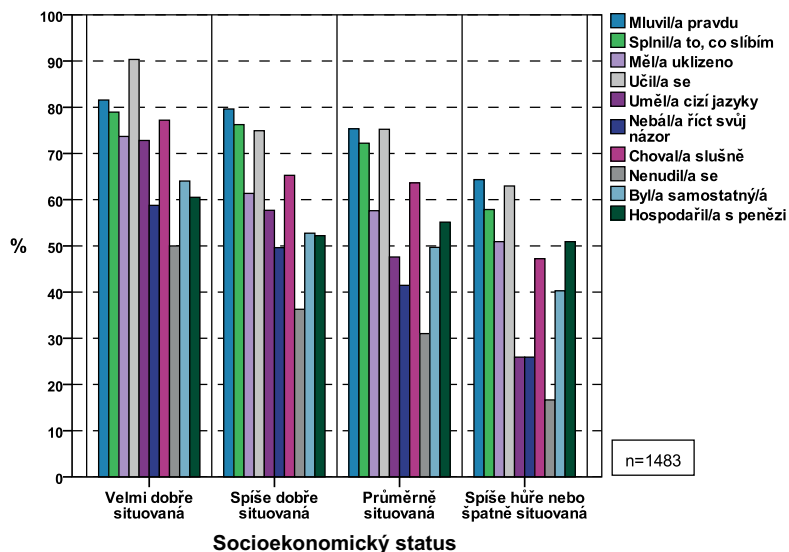
Ve velmi dobře situovaných rodinách mají děti tendenci pokládat maminku mnohem častěji za chytrou, hodnou, pravdomluvnou, mající na ně čas, schopnou jim naslouchat, důvěřovat i pomáhat. Ještě výrazněji se rozdíly ve vnímání (a hodnocení) ukazují u tatínka: děti z dobře zajištěných rodin mají mnohem častěji než děti ze špatně (ale i průměrně) situovaných rodin tendenci pokládat tatínka za chytrého, hodného, pravdomluvného, spravedlivého, schopného naslouchat, důvěřovat a pomáhat jim, je s ním zábava, a dokonce mívá i více času.

Podobné výsledky získáme i v souvislosti se vzděláním rodičů, i když jeho vliv není při posuzování vlastností rodičů tak silný jako působení společensko-ekonomické úrovně. Zejména tatínek (byť vzdělaný) není pro děti takovou „hvězdou“, jakou je tatínek zajišťující rodině velmi dobrou společensko-ekonomickou úroveň. Tendence jsou ale v obou případech stejné s výjimkou toho, že ani vzdělaní tatínkové nemají z pohledu dětí na ně automaticky více času.

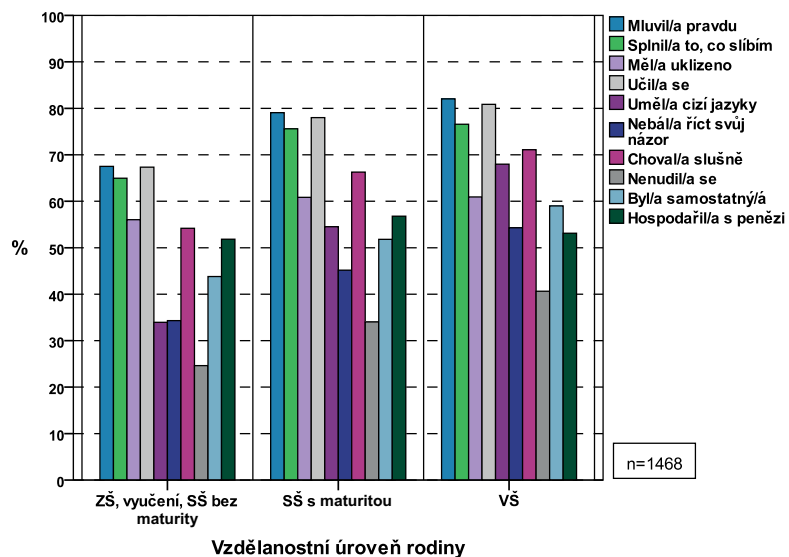
Možná překvapivě si děti ze špatně situovaných rodin o své mamince v menší míře myslí, že je přísná, než děti z rodin situovaných průměrně či lépe. Vysvětlením této skutečnosti může být také jedno ze zjištění našeho výzkumu. Totiž, že rodiče s nižším vzděláním a na nižší socioekonomické úrovni obecně tráví s dětmi méně času a méně se zajímají o to, co ve svém volnu dělají. V takových rodinách dochází ke slabší vzájemné interakci a tím i kontrole, a proto mohou mít děti z těchto rodin pocit, že maminka není přísná. Výše dosaženého vzdělání a úroveň socioekonomického statusu se promítla také do postojů, ke kterým rodiče své děti vedou.

Výsledek závislosti postojů na postavení rodiny a na vzdělání rodičů je zde znázorněn v odpovědích dětí ve věku 10–15 let (vždy jde o podíl dětí, které odpověděly, že je rodiče k danému postoji „rozhodně vedou“).

Graf č. 61 Postoje rodičů očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

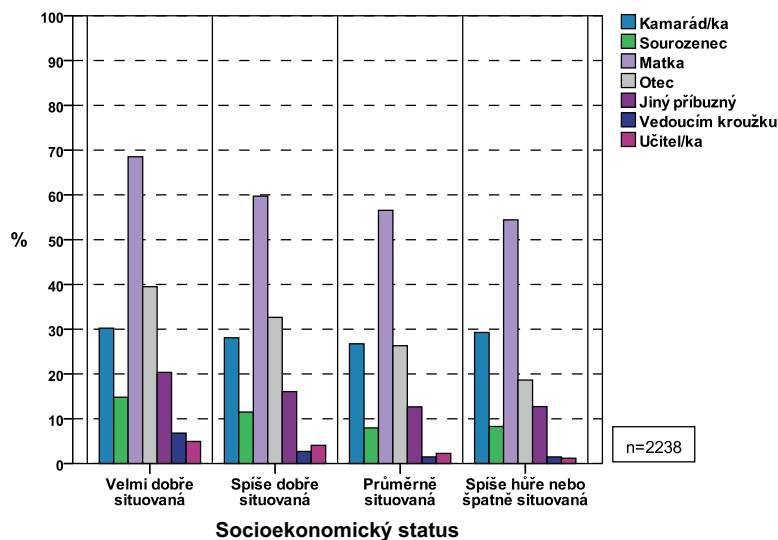
Graf č. 62 Postoje rodičů očima dětí v souvislosti se vzděláním rodičů

Souhrnně řečeno, děti z rodin, kde ani jeden z rodičů nedosáhl středoškolského vzdělání s maturitou a podobně také děti ze spíše hůře a špatně situovaných rodin, jsou rodiči jak v oblasti podpory sebevědomí a sebe prosazení (učit se, umět cizí jazyky, nebát se říct svůj názor, být samostatný, nenudit se), tak v oblasti morálních hodnot (mluvit pravdu, splnit, co slíbím) a sociálních hodnot (mít uklizeno, chovat se slušně, hospodařit s penězi) vedeny v daleko menší míře než ostatní děti – alespoň tedy podle přesvědčení vlastních dětí.

S předchozími závěry rovněž koresponduje zjištění, že rodiče z hůře nebo špatně situovaných rodin daleko méně ovlivňují formování názorů svých dětí a to, čím se chtějí jejich děti v budoucnu stát. Také je možné tvrdit, že v rodinách, kde má alespoň jeden z rodičů vysokoškolské vzdělání, připisují děti svým rodičům, častěji než ostatní děti vliv na to, jak se chovají ke svému okolí. Dá se předpokládat, že s tím souvisí i míra důvěry, kterou mají děti ve schopnosti svých rodičů jako rádců a vůbec těch, kterým se lze svěřit. V následujícím grafu je vidět, že v dobře situovaných rodinách se děti častěji svěřují svým rodičům, a to nejen mamince, ale zvláště tatínkovi (2× častěji než děti z rodin špatně situovaných) i dalším členům rodiny (sourozenci) nebo příbuzenstva (sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že se dané osobě svěřují často).

Graf č. 63 Osoba, které se děti svěřují, v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

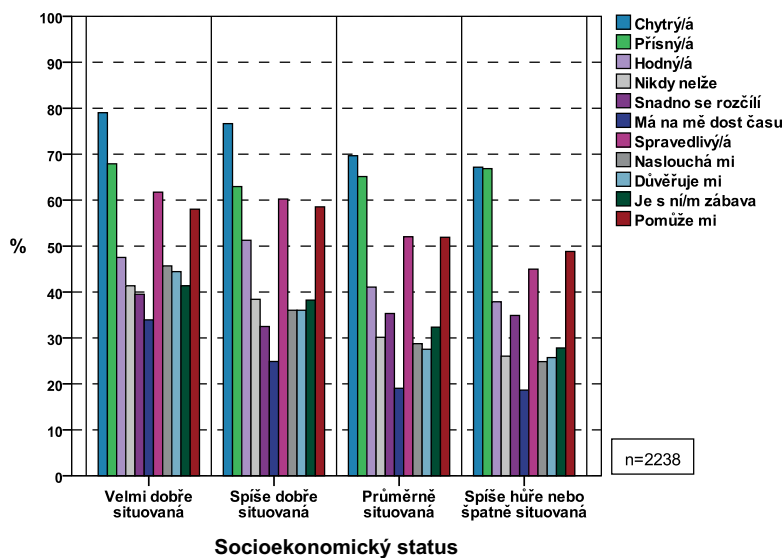
V rodinách, ve kterých mají rodiče vyšší vzdělání, děti pociťují také více soukromí, a to i přesto, že se jejich rodiče více zajímají o jejich školní výsledky. Naopak děti rodičů s nižším vzděláním častěji vyrůstají v ne úplně příznivých podmínkách a harmonických vztazích, což se projevuje i zjištěním, že v těchto domácnostech jsou častěji přítomné hádky.

- Čím vyšší má rodina socioekonomický status nebo čím vyššího vzdělání rodiče dosáhli, tím celkově pozitivněji děti své rodiče vnímají.
- Děti z rodin, které mají dobré společensko-ekonomické postavení, případně kde mají rodiče vyšší vzdělání, svým rodičům více důvěřují, svěřují se jim a také hodnotí kladně jejich vliv na své chování.
- Proto i více dětí z rodin s vyšším socioekonomickým statusem nebo děti rodičů s vyšším vzděláním je přesvědčeno, že je rodiče vedou k postojům, které řadíme do oblastí jak „sebevědomí“ a „sebeprosazení“, tak do oblastí „morálních a sociálních hodnot“.

Škola

Status rodiny a vzdělání rodičů se významně promítá i do oblasti vztahů dětí ke škole a v první řadě k samotným učitelům. Zjistili jsme dříve, že celkově nejsou učitelé dnešními dětmi hodnoceni příliš dobře. V očích dětí z nepříliš dobře situovaných rodin jsou na tom ovšem ještě o poznání hůře, což přesvědčivě ukazuje následující graf (sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že jejich třídní učitel/ka danou vlastnost má).

Graf č. 64 Vlastnosti vyučujících očima dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

Zatímco děti z velmi dobře či spíše dobře situovaných rodin vnímají učitele a učitelky jako chytré (téměř 80 % z nich), spravedlivé (62 %), ochotné pomoci (58 %) a že jim důvěřují (43 %), je u dětí z hůře či špatně situovaných rodin znatelný mnohem negativnější pohled na pedagogy. Za chytré je považuje jen 68 %, za spravedlivé 45 % a ochotné jim pomoci 49 %. Více než polovina dětí z velmi dobře ekonomicky situovaných rodin také uvedla, že ve škole jsou milí učitelé, zatímco u druhé porovnané skupiny tento názor sdílí již pouze 38 % dětí. Zajímavým a pro pedagogy až varovným zjištěním pak je, že pouhých 25 % dětí z hůře situovaných rodin se domnívá, že jim důvěřují samotní učitelé.

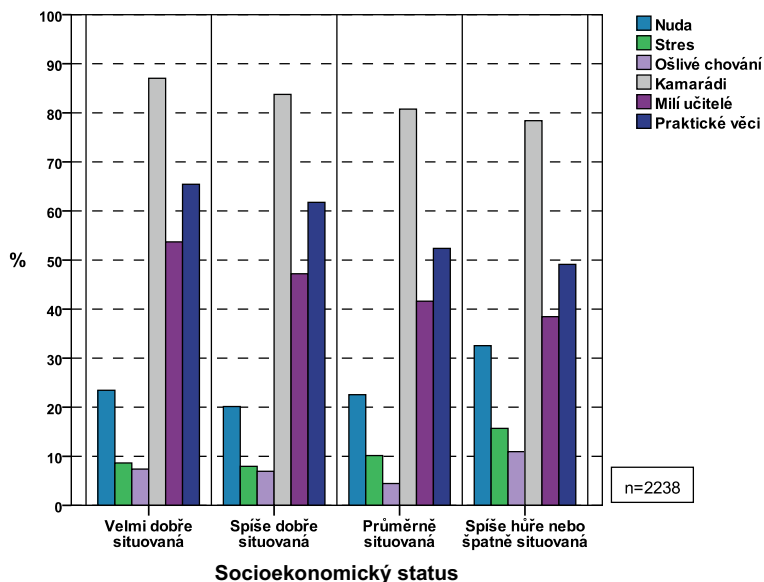
Podobné výsledky ukázalo i zjišťování vlivu vzdělání rodičů, byť ten není tak výrazný jako v případě postavení rodiny z hlediska společensko-ekonomického. Děti z rodin vysokoškoláků častěji uvedly, že jejich učitelé jsou hodní, že se nerozčilují a že jim učitel/ka důvěřuje. Také oproti skupině dětí rodičů s nižším vzděláním (ZŠ, vyučen, SŠ bez maturity) se častěji domnívají, že pedagogové jsou spravedliví.

Pochopit, proč dítě společensky úspěšného rodiče si o něm myslí, že je chytrý, hodný, spravedlivý a mluví pravdu, je docela snadné. Zdaleka tak snadné ovšem není pochopit, proč si takové děti myslí totéž o učitelích – a naopak děti ze špatně situovaných rodin vidí své učitele v tak špatném světle. Naše hypotéza je, že negativnější mínění dětí rodičů s nižším vzděláním a z rodin s nižším socioekonomickým statusem o pedagozích a škole celkově pramení z negativní zkušenosti jejich rodičů, kteří možná sami ve škole nebyli příliš úspěšní. Hůře situované rodiny také sdílejí obecně méně příznivé hodnocení společnosti, ke které škola jako instituce patří. Naopak, kladný vztah ke škole u dětí z lépe situovaných rodin nebo dětí vzdělanějších rodičů může být způsoben jednak pozitivní motivací ke vzdělání ze strany těchto rodičů, jednak jejich vyššími nároky a větší přísností.

Pokud bychom se zaměřili na vnímání školy jako celku, pak socioekonomický status rodiny dítěte hraje zvlášť významnou roli. Čím lépe je rodina situována, tím lepší vztah ke škole dítě má. Děti z ekonomicky velmi dobře situovaných rodin si z 66 % myslí, že se ve škole učí věcem, které později upotřebí v životě, děti ze špatně situovaných rodin si toto myslí jen ze 49 %. Tyto děti se také mnohem častěji ve škole nudí (sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že daný jev ve škole zažívají).

Graf č. 65 Situace ve škole v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

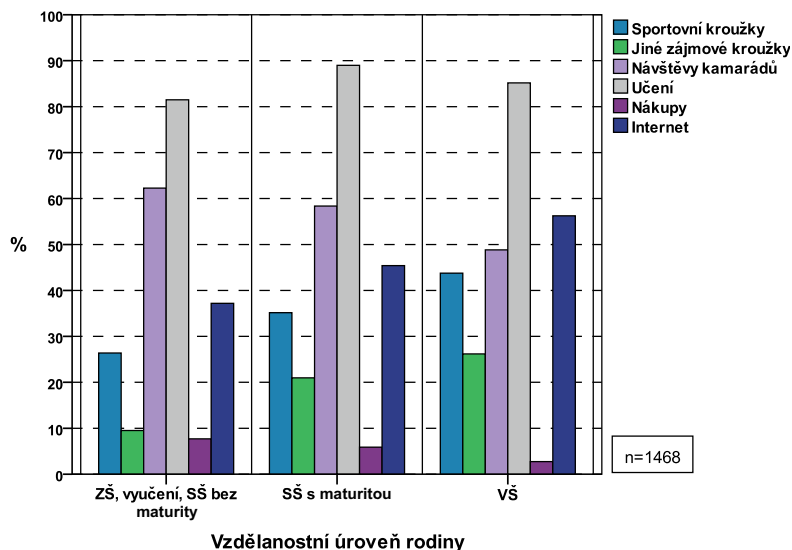
- Čím vzdělanější rodič, tím vzrůstá i zájem dítěte o školu. Dítě je více přesvědčeno o smysluplnosti školní docházky a také pozitivněji nahlíží na pedagogy.
- Děti z hůře nebo špatně situovaných rodin vnímají školu negativněji a také se v ní cítí méně příjemně. Oproti ostatním socioekonomickým skupinám se ve škole více nudí a zažívají stres.

Volný čas

Rovněž ve způsobech trávení volného času se ukázala jako stěžejní vzdělanostní úroveň rodiny i její společensko-ekonomické postavení. Zaměříme-li se nejprve na hledisko vzdělání rodičů je patrné, že zatímco učení vyplňuje volný čas českých dětí celkem nezávisle na vzdělání jejich rodičů (což je vlastně poněkud překvapivé), pak jsou rozdíly prakticky ve všech ostatních sledovaných aktivitách.

Názorně nám to ukazuje tento graf (znázorněny jsou odpovědi starších dětí ve věku 10–15 let, sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že danou aktivitu vykonávají alespoň 2–3× týdně).

Graf č. 66 Trávení času ve všední den, děti 10–15 let v souvislosti se vzděláním rodičů

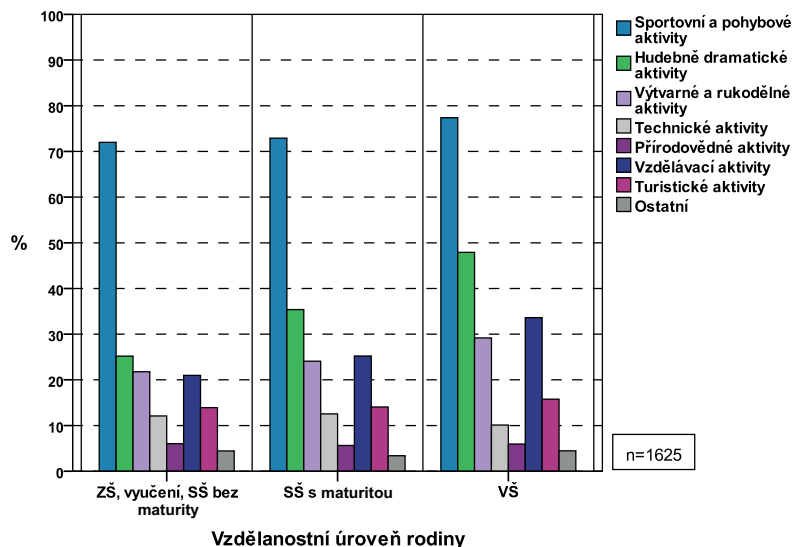

Na to *jak*, ale také *s kým* budou děti trávit svůj volný čas, má významný vliv socioekonomické postavení rodiny i vzdělání rodičů. Čím lépe je rodina situována, tím spíše tráví děti svůj volný čas s rodiči, sourozenci a prarodiči. Děti ze špatně situovaných rodin tráví téměř dvakrát více času samy než děti z rodin průměrně či lépe situovaných. Příčinou může být nedobrá funkčnost těchto rodin a neúplná spolupráce rodičů a prarodičů. S předchozími výsledky rovněž koresponduje zjištění, že rodiče z hůře nebo špatně situovaných rodin mají daleko menší vliv na způsoby trávení volného času svých dětí. Naopak se vzrůstajícím vzděláním rodičů jejich vliv na způsoby trávení volného času roste, což se projevuje dalšími důsledky.

Podstatně se to týká organizovaného volného času dětí. Z dětí rodičů se základním vzděláním či vzděláním bez maturity jich do žádné volnočasové aktivity nedochází 38 % oproti pouhým 13 % dětí rodičů se vzděláním vysokoškolským. Úroveň vzdělání rodičů ovšem ovlivňuje i druhy volnočasových aktivit, jimž se děti věnují. Ta se sice nikterak neprojevuje, pokud jde o účast ve sportovních aktivitách, ovšem v případě hudebně-dramatických, výtvarně-rukodělných a vzdělávacích aktivit stoupá jejich návštěvnost s vyšším vzděláním rodičů. Na druhou stranu skutečnost, že děti rodičů s nižším vzděláním na jmenované kroužky chodí méně, nemusí být nutně zapříčiněna jenom nezájmem či nízkou motivací rodičů, ale třeba i finanční náročností těchto aktivit.

Děti rodičů bez maturity jsou obecně méně vedeny k návštěvě sportovních i jiných zájmových (nesportovních) kroužků a oddílů. V grafu jsou uvedeny odpovědi dětí, které do nějakých volnočasových aktivit docházejí, sloupce znázorňují podíl dětí, které uvedly, že na danou aktivitu/kroužek dochází.

Graf č. 67 Druhy navštěvovaných aktivit v souvislosti se vzděláním rodičů

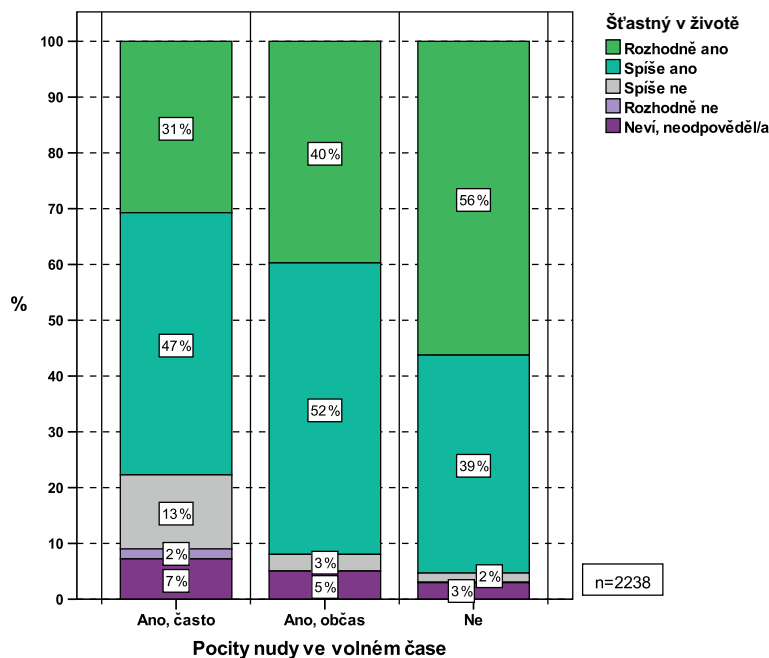

Zastavme se ale u návštěvnosti kroužků a oddílů déle, neboť uvedené zjištění má hlubší důsledky, než se může na první pohled zdát. Z porovnání dětských výpovědí víme, že rodiče mají dle svého vzdělání různý přístup k trávení volného času svých dětí. Děti rodičů, kteří nedosáhli ani středoškolského vzdělání, se více než ostatní věnují neorganizovaným činnostem, jako jsou návštěvy kamarádů, scházení se venku a samozřejmě více času tráví sledováním televize. Zdaleka nejvíce se tedy snaží svým dětem volný čas organizovaným způsobem vyplnit absolventi fakult.

Co se týče samotných důvodů k návštěvě volnočasových aktivit, dosažené vzdělání rodičů to příliš neovlivňuje. Můžeme snad jen konstatovat, že děti rodičů s vysokoškolským vzděláním oproti dětem rodičů se vzděláním bez maturity o něco častěji uvádějí jako jeden z důvodů „přání rodičů“. O něco více se ovšem projevuje vliv socioekonomického statusu rodiny. Děti z lépe situovaných rodin jsou více motivovány chodit do kroužku či oddílu skutečností, že tam mají dobré kamarády, častěji než ostatní děti mají pocit, že tam zažívají zábavu, a také si to častěji přejí jejich rodiče. Ovšem výrazně více než přání rodičů je motivuje právě to, že se v aktivitě naučí zajímavé věci.

Ve výpovědích dětí byla zaznamenána jasná souvislost mezi způsoby trávení volného času a subjektivním pocitem štěstí v životě. Děti, které uvedly, že jsou v životě rozhodně šťastné (a byla jich téměř polovina), se častěji než ostatní věnují organizovaným volnočasovým aktivitám a sportu obecně a rovněž intelektuální činnosti, jako je četba knih nebo časopisů. Patrně každému vedoucímu stejně jako pedagogovi je uvedená souvislost zřejmá po prvním přečtení. Dítě si odnáší různorodé podněty z volnočasových aktivit, včetně rozvoje společenských vztahů, a ty přispívají k pocitu naplnění vlastního života i v době mimo ně.

Graf č. 68 Šťastný/á v životě v souvislosti s pocity nudy ve volném čase

A ještě jedna poznámka – pozorný čtenář si jistě všiml, že děti uváděly své pocity „nudy“. Když se na nudu podíváme v souvislosti s volným časem a pocitem štěstí, zjistíme zajímavou spojitost. Nejenže existuje nepřímá úměra mezi pocitem štěstí v životě a pocitem nudy, ale je zde také vztah mezi nudou a způsobem trávení volného času: čím více sportu, kroužků i intelektuální činnosti (četba či nespportovní kroužky), tím méně nudy.

Díky tomu, že se dítě organizovaných volnočasových aktivit účastní, nejen že aktivně a smysluplně tráví volný čas, nabývá nových dovedností a zkušeností, (nevědomky) předchází sklonům k rizikovým projevům chování, ale rozvíjí i svůj sociální kapitál – síť vztahů a kontaktů mimo rodinu. Tyto nabyté zkušenosti pak může velmi dobře uplatnit i v dalším životě.

- Děti z rodin s nižším socioekonomickým postavením výrazně více volného času tráví samy, nikoliv se sourozenci, rodiči či prarodiči.
- Děti z rodin s vyšším socioekonomickým postavením a děti rodičů s vyšším vzděláním tráví volný čas v oddílech a kroužcích podstatně více nežli děti ostatní. Jejich rodiče mají také větší přehled o tom, co ve volném čase dělají a k činnosti v těchto volnočasových aktivitách je spíše podněcují.
- Děti rodičů, kteří nedosáhli ani středoškolského vzdělání, se více než ostatní věnují neorganizovaným činnostem, jako jsou návštěvy kamarádů, scházení se venku a samozřejmě více času tráví sledováním televize.
- Děti z rodin s vyšším socioekonomickým statusem a děti rodičů s vyšším vzděláním se méně nudí a jsou i subjektivně šťastnější.

Hodnoty

Z předchozích stránek už víme, že vliv společensko-ekonomického postavení rodičů a jejich vzdělání je pro všechny hlavní sféry dětského života, kterými jsme se zabývali, velmi podstatný. A to vždy stejně: Čím vyšší postavení a čím vyšší vzdělání, tím pro děti lépe. Jak to dopadlo v té poslední – svým způsobem nejdůležitější oblasti? Platí aspoň tady, že „nouze cti netratí“? Jsou na tom děti z chudšího prostředí nebo děti méně vzdělaných rodičů co se týče uznávaných hodnot stejně jako děti ostatní, nebo i tady jsou v nevýhodě?

Bohužel náš výzkum jasně ukázal, že i pro vývoj hodnotové orientace dítěte je nižší vzdělání rodičů nebo nižší společensko-ekonomické postavení vážným handicapem. Tomu samozřejmě nelze rozumět tak, že každé dítě chudých nebo méně vzdělaných rodičů vyznává méně kvalitní hodnoty, zatímco dětem z dobře zajištěných rodin a rodin, kde rodiče jsou vysokoškoláci, jde o kvalitní hodnoty. Přesto se dost jasně ukázalo, že vzdělání rodičů a jejich dobré společensko-ekonomické postavení má pozitivní vliv na vývoj jejich dětí ve všech námi sledovaných položkách hodnotového světa.

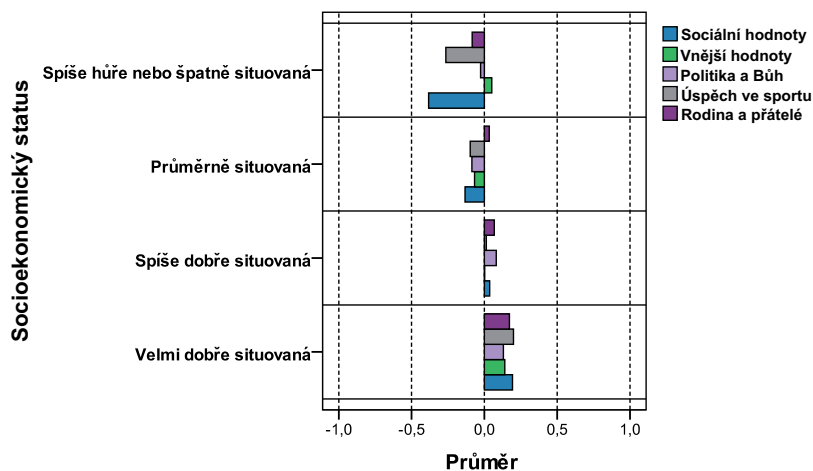
Co je důležité

Připomeňme si nejprve, že jsme pro lepší vhled do situace seskupili hodnoty, ke kterým se děti vyjadřovaly, do pěti skupin.

1. „**Sociální hodnoty**“ = Chovat se slušně, Dobře se učit, Pomáhat druhým, Chránit přírodu.
2. „**Vnější hodnoty**“ = Být hezký/á, Značkové oblečení, Hodně peněz, Být slavný.
3. „**Politika a Bůh**“ = Zájem o politiku, Víra v Boha.
4. „**Úspěch ve sportu**“ = Dobrý/á ve sportu, Být slavný.
5. „**Rodina a přátelé**“ = Dobří přátelé, Šťastná rodina, Poznávat svět, Mít partnera.

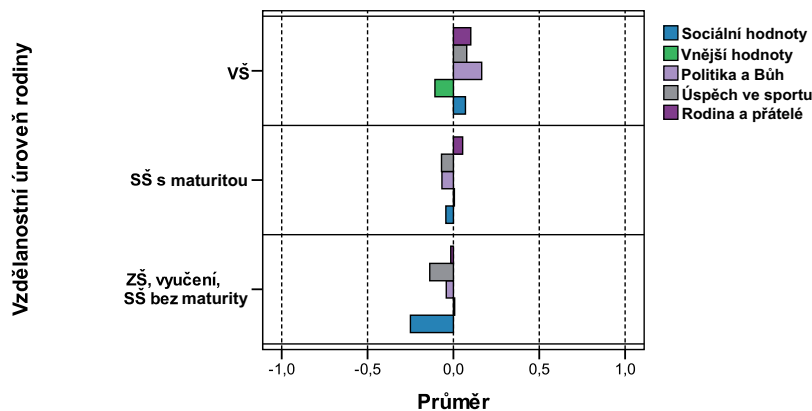
Pro děti z velmi dobře situovaných rodin jsou důležitější všechny popisované hodnotové orientace. Jak sociální hodnoty, tak vnější hodnoty a rodina i přátelé. Vnější hodnoty jsou pak důležité i pro děti z rodin hůře a špatně socioekonomicky postavených. Ovšem u dětí z rodin ekonomicky slabých významně klesl význam sociálních hodnot i úspěchu ve sportu, bohužel i rodiny a přátel.

Graf č. 69 Životní priority dětí v souvislosti se socioekonomickým postavením rodiny

Podobně jako děti z hůře situovaných rodin jsou na tom i děti rodičů s nižším vzděláním. Ani pro ně nejsou tak důležité sociální hodnoty či orientace na rodinu a přátele. Naopak děti rodičů s vysokoškolským vzděláním se více orientují právě na sociální hodnoty a důležitost sociálních vztahů, což je ta nejperspektivnější hodnotová orientace dětí jak z hlediska jejich osobního života, tak z hlediska společnosti.

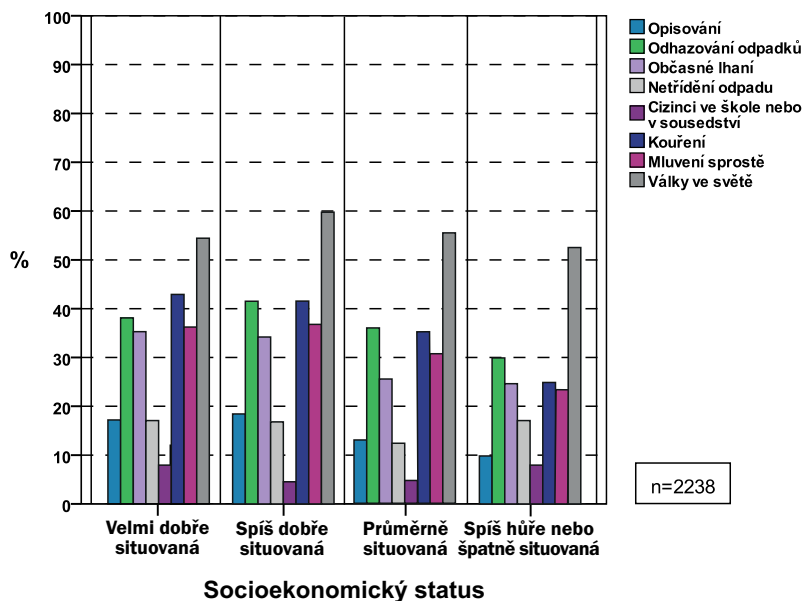
Graf č. 70 Životní priority dětí v souvislosti se vzděláním rodičů

Co dětem vadí a nevadí

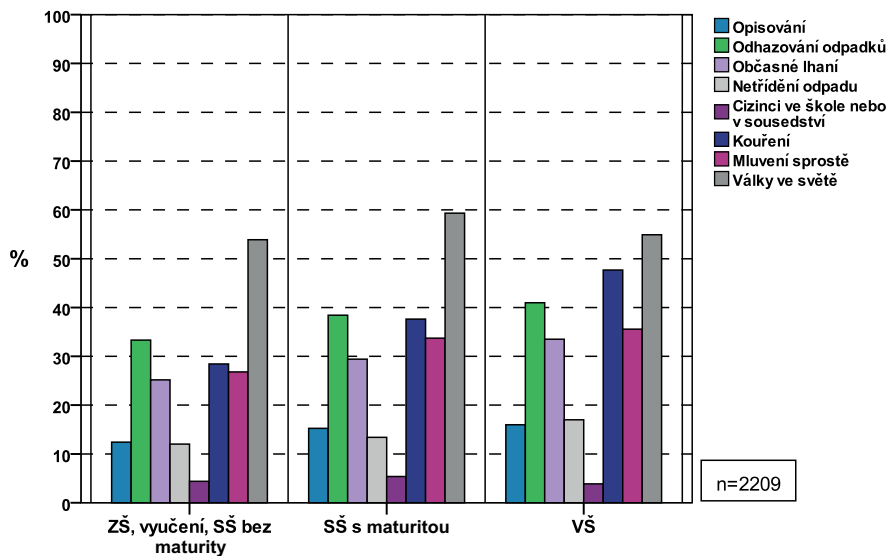
Dalším důležitým zjištěním je, že děti pocházející z rodin spíše hůře nebo špatně situovaných vykazují větší toleranci k většině jevů, které nesou určité znaky rizikového chování, jako je kouření, mluvení sprostě a občasné lhání. Rodinou je tato skupina dětí také pravděpodobně méně vedena k náležitému nakládání s odpady. Současně se ale ukázalo, že i mezi dětmi z nejlépe situovaných rodin se už častěji projevují některé nežádoucí tendence – méně jim vadí opisování a odhazování odpadků nežli dětem z rodin spíše dobře situovaných, a naopak se mírně zvyšuje jejich netolerance vůči cizincům ve škole či okolí bydliště, ačkoliv současně zůstává stále velmi nízká. Tendence jsou dobře vidět z tohoto grafu, ve kterém sloupce v grafu znázorňují podíl dětí, které uvedly, že jim daný jev rozhodně vadí.

Graf č. 71 Tolerance dětí v souvislosti se socioekonomickým statusem rodiny

K podobným výsledkům docházíme i tehdy, když se na téma díváme skrze vzdělání rodičů. S narůstajícím vzděláním roste i přesvědčení dětí o škodlivosti nevhodných způsobů jednání; v rodinách, kde nemá ani jeden z rodičů maturitu, je patrná výrazná tolerance ke kouření a znečišťování okolí (sloupce v grafu znázorňují podíl dětí, které uvedly, že jim daný jev rozhodně vadí).

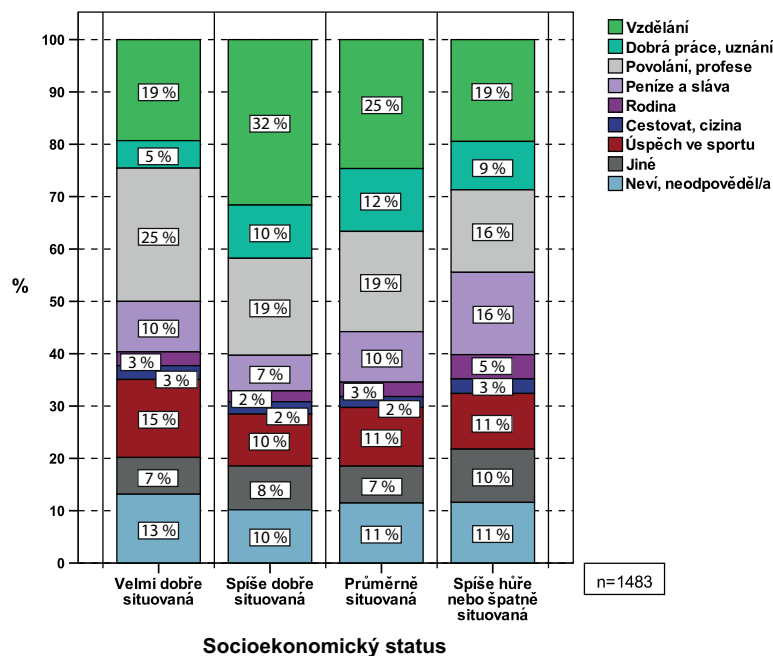
Graf č. 72 Tolerance dětí v souvislosti se vzděláním rodičů

Čeho chtějí děti dosáhnout

Ukázali jsme si, že životní zaměření dětí podstatně určuje jak vzdělání rodičů, tak jejich postavení. Nyní jde o to, v jakém směru se tato rodinná výchozí situace na vývoj dítěte projevívá. Data přinášejí následující dva grafy – první sleduje tento jev z hlediska postavení rodičů (sloupce v grafu znázorňují jednotlivé socioekonomické úrovně rodin a v nich jsou zaznamenány podíly dětí, které uvedly danou aspiraci).

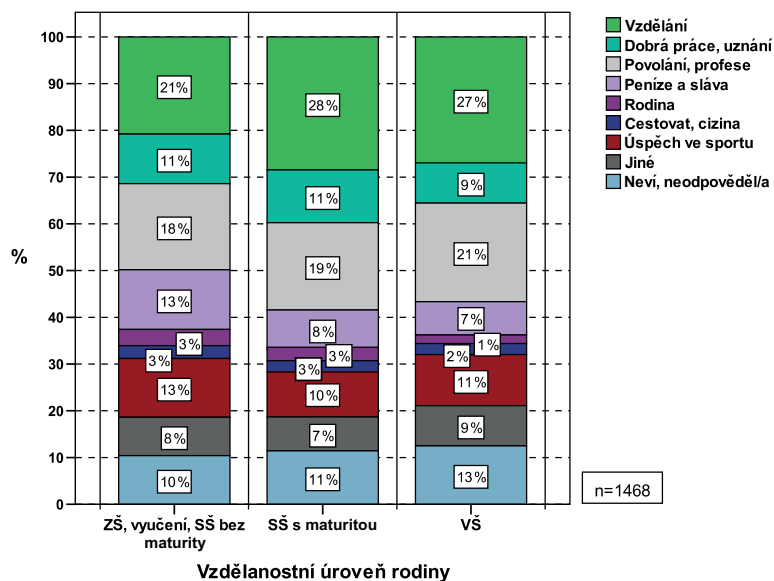
Graf č. 73 Životní aspirace dětí v souvislosti se socioekonomickým statutem

Děti z rodin dobře, průměrně i špatně situovaných kladou ve svých aspiracích větší důraz především na vzdělání a poté na výkon konkrétního povolání či profese. Děti ze spíše hůře či špatně situovaných rodin k tomu ještě upřednostňují touhu po penězích a slávě. Naopak děti z velmi dobře situovaných rodin si svůj budoucí život spojují s konkrétním povoláním či profesí a kromě vzdělání kladou důraz také na úspěch ve sportu.

Druhý graf ukazuje, jak souvisí ambice dětí s úrovní vzdělání jejich rodičů (sloupce v grafu znázorňují jednotlivé vzdělanostní úrovně rodičů, v nichž jsou zaznamenány podíly dětí, které uvedly danou aspiraci).

Graf č. 74 Životní aspirace dětí v souvislosti se vzděláním rodičů

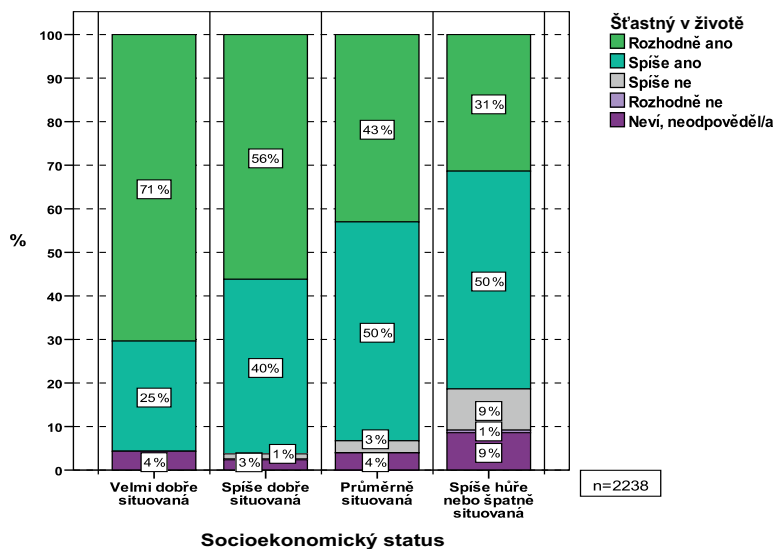

Vidíme, že zjištěné výsledky odpovídají očekáváním: děti z rodin, kde rodiče mají alespoň střední vzdělání, kladou častěji důraz na vzdělání, a naopak méně často vidí svou perspektivu ve slávě a penězích.

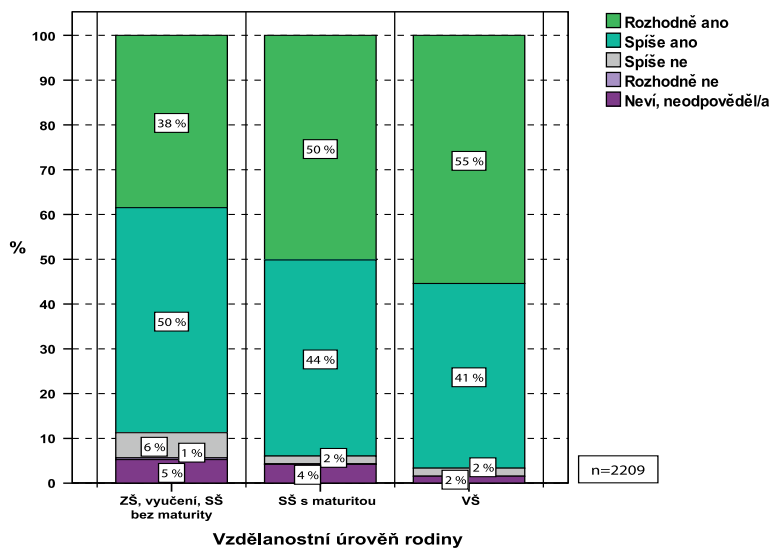
Štěstí

Čím lépe je rodina situována a čím vyššího vzdělání rodiče dítěte dosáhli, tím častěji děti uvedly, že se cítí být v životě rozhodně šťastné. Naopak děti z opačné části spektra rodin mnohem častěji na otázku nedokázaly odpovědět, nebo rovnou sdělovaly, že se šťastné necítí.

Graf č. 75 Šťastný v životě v souvislosti se socioekonomickým statutem

Graf č. 76 Šťastný v životě v souvislosti se vzděláním rodičů

Závěr, který nám děti sdělily v souvislosti s tím, jakým vkladem je společensko-ekonomické postavení a vzdělání jejich rodičů, se dá shrnout do pouhých dvou vět, které ale nesou velmi vážné důsledky.

- *Dobré vzdělání rodičů a většinou i dobré materiální zajištění představují pro děti nadprůměrně dobrou startovní pozici do života, která je zvýhodňuje oproti ostatním dětem prakticky ve všech ohledech.*
- *Naopak dětem, jejichž rodiče mají špatné socioekonomické postavení a neabsolvovali alespoň střední školu s maturitou, reálně hrozí, že se budou svým vrstevníkům dále vzdalovat – vzděláním, postavením ve společnosti, a tím pádem i existenčně.*

Závěr

V jednotlivých kapitolách knihy jsme průběžně uváděli dílčí závěry, a proto nyní obraťme svou pozornost na výzkum hodnotových orientací dětí ve věku 6–15 let jako celek.

Cílem šetření realizovaného v letech 2010 a 2011 mezi více než dvěma tisíci českými dětmi bylo zjistit a popsat, jak ony samotné hodnotí roli vybraných aktérů na různé oblasti svého života, jak posuzují a jak se cítí v různých klíčových prostředích, jaké jsou jejich hodnoty a životní postoje, jak jsou se svým životem spokojeny a co od něj skutečně očekávají.

Naše zjištění – zejména týkající se rozvrstvení volného času, času stráveného s televizí či internetem, významu kamarádů a postoje ke škole navázaly na výsledky již dříve realizovaných výzkumů v oblasti dětí a dále je prohloubily. Získali jsme však i zcela nové důležité poznatky z oblasti rodiny či dětských preferencí. Jako příklad mohou posloužit zjištění o slabším postavení otců oproti matkám, které pro děti představují nejvýznamnější osobu, absenci vhodných vzorů pro děti, zvláště dospívající, všeobecně rozšířený výskyt tolerance ke lži nebo malý smysl pro přesazené hodnoty.

Výzkumným šetřením jsme potvrdili a daty podložili všech osm v úvodu zformulovaných hypotéz, které se týkaly vztahu dětí k rodině, škole, způsobům trávení volného času, médiím, ale i životních priorit, očekávání a hodnot našich dětí. Mezi nejzákladnější zjištění řadíme:

- vliv společensko-ekonomického postavení rodičů a jejich vzdělání na hodnotový svět dětí, jejich organizovaný i neorganizovaný volný čas, životní priority i celkový vztah k životu se ukázal jako rozhodující;
- důležitost klíčových hráčů v životě dítěte, včetně nárůstu vlivu internetu a dalších komunikačních nástrojů se s rostoucím věkem značně proměňuje. Vliv rodičů, učitelů a dalších autorit na děti s přibývajícím věkem postupně upadá a výrazně stoupá vliv kamarádů, kteří se také ukazují jako nejdůležitější postavy v životě dětí. Rovněž stoupá vliv elektronických nástrojů komunikace. Děti, které tráví volný čas aktivně v organizacích poskytující zájmové a neformální vzdělávání (oddíly, kroužky, kluby), se v životě cítí šťastnější, spokojenější a zažívají méně často pocity nudy nežli děti ostatní.
- S narůstajícím věkem roste ochota dětí přijímat morálně závadné jednání.

K zamyšlení vám nabízíme i další závěry, které jsme z našeho výzkumu učinili společně s dalšími odborníky na problematiku dětí a jejich života.

Je alarmující, že 14 % dětí neoznačilo svou maminku jako hodnou. Bohužel to ale odpovídá výsledkům jiných výzkumů, které se týkají vztahu matka – dítě v prvních letech života. V nich se hovoří asi o 20 % žen, které nedokážou být matkami, jaké jejich dítě potřebuje. Neumí v dítěti probudit pocit jistoty, bezpečí, být pro něj čitelným spolehlivým člověkem. Otce nepovažuje v našem výzkumu za hodného dokonce 37 % dětí.

Rodiče s nižším vzděláním a rodiny s horším socioekonomickým statusem vyzbrojí své děti do života výrazně hůře v oblasti sebeprosazení a v rovině morálních a sociálních hodnot.

Nezávisle na tom, co chceme dělat společně se svými dětmi a v čem míníme rozvíjet jejich aktivitu, je nejlépe začít v mladším školním věku (před 12. rokem věku dítěte) nebo ještě lépe – položit základy pro tyto aktivity ještě v předškolním věku.

Mnohem větší péči je nutné věnovat ve škole a ve volnočasových aktivitách sociálním vztahům a jejich významu. Současná společnost orientovaná především na výkon a materiální hodnoty toto skutečně velmi potřebuje.

Při posuzování chování rodičů i kamarádů se projevuje u dětí vysoká tolerance k závadovému chování, což je alarmující výsledek.

Společnost jako celek musí více přemýšlet o ideálech a vzorech, které momentálně předkládá dětem a dospívajícím. Z tohoto hlediska nežijí naše děti v jednoduché době. Je dosti pochopitelné, že utíkají do virtuální reality počítačů, televizních stanic, a že hledají virtuální identitu, žijí seriálovými postavami, často ničemu nevěří, jsou skeptické a uchylují se k drogám.

Věříme, že tato publikace přinese podstatné impulzy pro veřejnou debatu o dětech a mládeži v naší společnosti, o tom, jaké mají potřeby a kam směřují. Stejně tak jsme přesvědčeni, že výsledky výzkumu budou využívány nejen těmi, kteří pracují s dětmi a mládeží a další odbornou veřejností, pro kterou byl výzkum původně koncipován, ale obohatí i běžného čtenáře, především současné rodiče českých dětí.

Klíče pro život

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy společně s Národním institutem dětí a mládeže od 1. dubna 2009 realizují národní projekt s názvem:

Klíče pro život

– Rozvoj klíčových kompetencí v zájmovém a neformálním vzdělávání

Hlavními postavami projektu jsou ti, kteří pracují s dětmi a mladými lidmi v rámci jejich volného času v organizacích celé České republiky, jako jsou střediska volného času (SVČ), školní družiny (ŠD), školní kluby (ŠK) a nestátní neziskové organizace (NNO). Cílem projektu je výrazné posílení celoživotního vzdělávání lidí pracujících s dětmi a mládeží a hlavně zkvalitnění systému podporujícího trvalý a udržitelný rozvoj zájmového a neformálního vzdělávání.

Jednotlivé aktivity projektu jsou řízeny odbornými garanty, kteří jsou schopni identifikovat přednosti i problémy práce v oblasti zájmového a neformálního vzdělávání a iniciovat pozitivní změny.

Seznam oblastí, kterými se projekt Klíče pro život zabývá:

- VÝZKUMY
- STANDARDIZACE ORGANIZACÍ NEFORMÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
- SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ

1. Studium pedagogiky volného času
2. Průběžné vzdělávání

Průřezová témata: výchova k dobrovolnictví, participace a informovanost, výchova k aktivnímu občanství, zdravé klima v zájmovém a neformálním vzdělávání, inkluze dětí se speciálními vzdělávacími potřebami, multikulturní výchova, medializace a mediální výchova

3. Funkční vzdělávání

- UZNÁVÁNÍ NEFORMÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ
- PODPORA INFORMAČNÍHO SYSTÉMU PRO MLÁDEŽ

Cílem realizátorů Klíčů pro život je mj. popularizovat a celkově zvýšit povědomí veřejnosti o systémové odborné práci s dětmi a mládeží v jejich volném čase.

TENTO PROJEKT JE SPOLUFINANCOVÁN EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM
A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Národní institut dětí a mládeže MŠMT

Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je odborným zařízením tohoto ministerstva v oblasti státní podpory a ochrany mládeže. Jeho ambicí je stát se českým národním centrem neformálního vzdělávání. Neformálním vzděláváním se přitom rozumí jakékoliv systematické výchovné působení kromě školní docházky (to je „formální vzdělávání“) a samotné výchovy v rodině. Pokud jeho nositeli jsou školská zařízení pro zájmové vzdělávání (střediska volného času, školní kluby a družiny), hovoří se zpravidla o zájmovém vzdělávání.

Své poslání naplňujeme těmito aktivitami:

- Komplexním projektem rozvoje oblasti neformálního vzdělávání dětí a mládeže (Klíče pro život), včetně metodické podpory subjektů působících v této oblasti – zejména středisek volného času, školních družin a klubů a nestátních neziskových organizací dětí a mládeže či pracujících s dětmi a mládeží v jejich volném čase.
- Vzděláváním pedagogických pracovníků školských zařízení pro zájmové vzdělávání, odbornou přípravou pracovníků s dětmi a mládeží.
- Výzkumem v oblasti volného času dětí a mládeže, spoluprací při tvorbě koncepčních materiálů a právních předpisů pro oblast neformálního vzdělávání a poskytováním informací z těchto oblastí.
- Podporou práce s talentovanými dětmi a mládeží, včetně metodické, koordinační a konzultační činnosti.
- Aktivitami Národního informačního centra pro mládež v oblasti sběru, třídění a distribuce informací pro mládež i podílem na činnosti mezinárodních organizací zabývajících se touto problematikou.
- Implementací evropských programů v oblasti neformálního vzdělávání a v oblasti volného času dětí a mládeže, zejména programu Mládež v akci, jehož jsme v ČR koordinátory, a rozvojem zahraniční spolupráce.

Naše internetové stránky:

www.nidm.cz, www.nicm.cz, www.kliceprozivot.cz, www.mladezvakci.cz,
www.eurodesk.cz, www.neformalnivzdelavani.cz, www.vyzkum-mladez.cz

Národní institut dětí a mládeže MŠMT, Sámova 3, Praha 10

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

TATO PUBLIKACE JE SPOLUFINANCOVÁNA EVROPSKÝM SOCIÁLNÍM FONDEM
A STÁTNÍM ROZPOČTEM ČESKÉ REPUBLIKY